

เอกลักษณ์ของตำนานท้องถิ่นภาคตะวันออกจาก(ศรี)ทวารวดีถึง(ศรี)

รัตนโกสินทร์ : The Identification of

Local Legends in Eastern Area: From (Sri)Dvaravatti to

(Sri)Rattanakosin

รองศาสตราจารย์บุญเดิม พันรอบ

อันเนื่องมาจากปกจากเมืองเพ็ญด เมืองพระรถ เมืองศรีมหาธาตุมาเป็นผ้าตาสมุก

คำนำ

เมื่อปี พ.ศ.2519 ได้มาทำงานที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสนได้มีโอกาสลงเก็บข้อมูลภาคสนามโดยได้รับทุนสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ ศึกษาขบวนการกลายเป็นเมืองของเทศบาลเมืองชลบุรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสนได้มอบโอกาสให้ศึกษาลักษณะสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออก เป็นจุดแรกที่ทำให้ข้าพเจ้าได้รวบรวมข้อมูลตำนานภาคตะวันออก การศึกษาชุมชนภาคตะวันออกหลายชุมชน เช่น มอญ กะเหรี่ยง จีน ลาว ไทยมุสลิม และชอง เมื่อเวลาผ่านไปชีวิตเปลี่ยนผ่านเป็นมหาวิทยาลัยบูรพาข้าพเจ้าได้รับทุนศึกษารูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองหลักภาคตะวันออก ทำให้ข้อมูลตกผลึกเกิดเป็นการสังเคราะห์ตำนานท้องถิ่นและเมืองโบราณภาพรวมทั้งหมด การเขียนตำราทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ประวัติทฤษฎีและแนวความคิดทำให้นำมาประยุกต์การศึกษาด้านการท่องเที่ยวในภาคตะวันออก โดยกำหนดเอาศรีทวารดีเป็นที่ตั้ง ศรีรัตนโกสินทร์เป็นเป้าหมายเชื่อมโยงร้อยเรียงตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองเพนียด เจ้าศรีมหาราชแห่งเมืองศรีราชา พระเจ้าอุทองและพระนางแหลมเทียนแห่งเมืองสัททีบ ตำนานและเมืองดงละคร ตำนานและเมืองพระยาเร่ ตำนานและเมืองพระรถ ตำนานและเมืองศรีพะโล่ ตำนานเจ้าแม่สามमुखและเมืองบางปลาสร้อย มาสังเคราะห์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในครั้งนี้ด้วย

บุญเดิม พันรอบ

3 กันยายน 2565

ประกาศคุณูปการ

เมื่อเรียนจบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขอกราบครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการเพื่อเป็นศาสตราจารย์ระดับปริญญา จนได้เข้าทำงานที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสนชีวิตการทำงานที่รู้สึกว่ามีคามผูกพันอย่างสูงกับสถาบันแห่งนี้คณาจารย์ได้ให้กำลังใจส่งเสริมให้มีพลังอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ข้าพเจ้าเป็นหนี้บุญคุณนิสิตวิชาเอกสังคมศึกษา วิชาโทสังคมวิทยาและวิชาพื้นฐานที่สนับสนุนการทำงานภาคสนามอย่างน้ำใสใจจริง เมื่อเปลี่ยนมาเป็นมหาวิทยาลัยบูรพาก็มีนิสิตวิชาเอกพัฒนาชุมชน วิชาโทสังคมวิทยาการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นกัลยาณมิตรเพิ่มขึ้น และอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านไปเป็นหลักสูตรการจัดการทางสังคม ถึงเวลาจะต้องไปช่วยงานหลักสูตรศษุภักดิ์บัณฑิตการ บริหารศิลปวัฒนธรรมที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ ต้องขอบคุณท่านอาจารย์สมาน สรรพศรีอดีตคณบดีที่ได้มอบโอกาสให้ไปช่วยงาน ทำให้เกิดวิสัยทัศน์อย่างกว้างไกลอันสุดประมาณไม่ได้ ข้าพเจ้าต้องขอบคุณ คุณพ่อ คุณแม่ญาติพี่น้อง คุณานิสิตมิตรสหาย ครอบครัวของเราโดยเฉพาะลูกสาวเอื้อย ลูกชายต่อหลานที่น่ารักทั้งสี่ เนีย นิม มีนา และมิน คณาจารย์ภาคสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่จะขาดไม่ได้คือกัลยาณมิตร ดร.ณรงค์ศักดิ์ ประสิทธุ์ไม่เคยปฏิเสธที่จะช่วยเหลือคุณญาติพี่น้อง ถ้าไม่มีผู้คนที่เอ่ยนามมาข้างต้นและไม่สามารถเอ่ยนามมานี้ก็จะไม่มีงานนี้ขึ้นมาแต่ก็รู้สึกสำนึกในบุญคุณทุกท่านที่ทำให้ข้าพเจ้าได้ก่อกายมาจนถึงปัจจุบัน

บุญเต็ม พันรอบ

3 กันยายน 2565

คำนำ

ประกาศคุณูปการ

บทคัดย่อ

บทที่ 1 บทนำ

1

-สภาพภูมิสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1

-วัตถุประสงค์ในการศึกษา

17

-ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

17

-ขอบเขตการวิจัย

17

-นิยามคำศัพท์

18

-เชิงอรรถ

19

บทที่ 2 ความสำคัญของตำนาน

23

-บทบาทความสำคัญของตำนาน

27

-เชิงอรรถ

31

บทที่ 3 ตำนานกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

33

-ตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต

33

-ตำนานเจ้าศรีมหาราชา

38

-ตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอู่ทอง

42

-ตำนานเมืองดงละคร	50
-ตำนานเมืองพระรถ	51
-ตำนานเมืองพระยาเร่	53
-ตำนานเมืองศรีพะโล	57
-ตำนานเจ้าแม่สามमुख	58
-เชิงอรรถ	64
บทที่ 4 วิเคราะห์เอกลักษณ์ของตำนานในชุมชนภาคตะวันออก	71
-เชิงอรรถ	122
บทที่ 5 บทสรุป	128
-อภิปรายผล	142
-ประเด็นพิจารณา	143
บรรณานุกรม	144

บทคัดย่อ

เอกลักษณ์ของตำนานท้องถิ่นภาคตะวันออก : จาก(ศรี)ทวารวดีถึง(ศรี)รัตน โกสินทร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเอกลักษณ์ ตำนานและเมืองโบราณภาคตะวันออกจำนวน 8 ตำนานด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลเอกสารชั้นรองจากเอกสารที่บันทึกไว้และหลักฐานทางโบราณคดี เปรียบเทียบกับข้อมูลภาคสนามจากการสำรวจภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า 1.ตำนานพระนางกาไวกับพระเจ้าพรหมทัตแสดงให้เห็นความสำคัญของตำนานกับภูมิภาค วัฒนธรรมขอม วัฒนธรรมจามปา เมืองอินทปัตถา ศาสนาพุทธ ภูมิภาคอีสาน ตำนานท้องถิ่นภาคอื่น ๆ และวัฒนธรรมทวารวดี 2.ตำนานเจ้าศรีมหาราชามีความสัมพันธ์กับภูมิภาค วัฒนธรรมศรีวิชัย ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช นครรัฐเพชรบุรี วัฒนธรรมมอญ ลังกา ขอมและจาม อาณาจักรศรีอยุธยา วัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีนและเมืองท่าชายทะเล 3.ตำนานพระนางจอมเทียนและพระเจ้าอุทองแสดงถึงความสำคัญของตำนานกับภูมิภาค พงศาวดารเมืองเหนือ วัฒนธรรมขอม เมืองล้านช้าง ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช อาณาจักรศรีอยุธยา เมืองโคตรบอง และวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน 4.ตำนานเมืองดงละคร แสดงถึงความสำคัญของตำนานกับภูมิภาค วัฒนธรรมขอม วัฒนธรรมทวารวดี เมืองอินทปัตถา อาณาจักรศรีอยุธยา เมืองศรีมโหสถ สมัยรัตนโกสินทร์ และเมืองท่าชายทะเล 5.ตำนานเมืองพระรถแสดงให้เห็นความสำคัญของตำนานกับภูมิภาค ปัญญาชนและวัฒนธรรมลังกา วัฒนธรรมขอม เส้นทางสายไหม วัฒนธรรมล้านนา เชียงใหม่ เมืองศรีมโหสถและเมืองพระยาแร่ 6.ตำนานเมืองพระยาแร่แสดงถึงความสำคัญของตำนานกับภูมิภาค วัฒนธรรมขอม เมืองพระรถ เมืองศรีมโหสถ อาณาจักรโคตรบูรณ์ พระยาแครง พระเจ้าอนุรุธแห่งพุกามและเมืองศรีพะโล 7.ตำนานเมืองศรีพะโลแสดงถึงความสำคัญของตำนานกับภูมิภาค อาณาจักรศรีอยุธยา เมืองพระรถ เมืองพระยาแร่ เมืองศรีมโหสถ เมืองท่าชายทะเล สมัยรัตนโกสินทร์และวัฒนธรรมตะวันตก 8.ตำนานเจ้าแม่เขาสาม मुखแสดงบทบาทความสำคัญของตำนานกับภูมิภาค อาณาจักรศรีอยุธยา เมืองบางปลาสร้อย เมืองศรีพะโล เมืองท่าชายทะเล วัฒนธรรมตะวันตก และสมัยรัตนโกสินทร์

เมืองโบราณเช่นเมืองเพนียด เมืองคงละคร เมืองพระรถ เมืองพระยาเร่และเมืองศรีพะโล
มีหลักฐานทางโบราณคดีและมีผังเมือง ส่วนเมืองโบราณสัทหีบและเมืองศรีมหาราชาไม่มีผัง
เมือง สามารถสรุปเอกลักษณ์ของตำนานท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งประกอบด้วย เอกลักษณ์ด้าน
ภูมินาม ศาสนาพุทธและวัฒนธรรมทวารวดี วัฒนธรรมขอมและตำนานขอม วัฒนธรรมจามปา
และอาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรศรีอยุธยา คนไทยเชื้อสายจีน ชาวตะวันตก ภูมิปัญญาชุมชน
ท้องถิ่น ความสมานฉันท์ บทบาทของสตรีและภาวะผู้นำ

Abstract

The Legends of Eastern Area : From (Sri)Dvaravati to (Sri) Rattanakosin aims to study the identification, the ancient city and the context of cultural and community environment , study the roles of the legends of the past since Dvaravati to Rattanakosin Era with 8 legends. The study analyze the secondary data with the survey primary data .The results of the study reveal following:

1.The roles of Pranang Kawai and Prachao Promatat Legend are about the place names , the relation to Khmer Culture , Champa Culture, Maung Intrapatta, Buddhism, Local wisdom of Northeastern Community, the relation to legends in others part ,and Dvaravati Culture ; 2. The roles of Chao Srimaharacha Legend are about the place names , Srivijaya Culture, Nakhon Si Thammarat Legend, Phetchaburi City State , Mon Lanka , Khmer and Cham Culture, Sri Ayutthaya Empire, Thai-Chinese Culture, and the seaport ; 3.The roles of Pranang Chomtien and Prachao Uthong Legend are about the place names in , Northern Chronicle, Khmer Culture, Maung Lanchang , Nakhon Si Thammarat Legend, Sri Ayutthaya Chronicle Empire , Maung Kortabong , and Thai-Chinese Culture ; 4.The roles of Maung Donglakorn Legend are about the place names , Khmer Culture, Dvaravatti Culture, Sri Ayutthaya Empire, Maung Srimahosoth, Rattanakosin Era, and the seaport ; 5.The roles of Maung Praroth

Legend are about the place names , Pannasajakata -Lanka Culture, Dvaravatti Culture, Khmer Culture, Silk road , Lanna –Cheingmai Culture, Maung Srimahosoth, and Maung Prayare ;

6.The roles of Maung Prayare Legend are about the place names , Khmer Culture, Maung Praroth, Kortabura Empire, Praya Krag, Phachao Anawrahta of Bagan, and Maung Sripalo ;

7.The roles of Maung Sripalo Legend are about the place names , Sri Ayutthaya Empire, Maung Praroth, Maung Prayare, Maung Srimahosoth, the seaport, Rattanakosin Era and the Western Culture; and 8.The roles of Chaomae Khaosammuk Legend are about the place names , Sri Ayutthaya Empire , Maung Bangprasoi, Maung Sripalo , the seaport, the Western Culture, Thai-Chinese Culture and Rattanakosin Era.

The ancient city such as Penied, Donglakkorn, Praroth, Prayare, and Sripalo had the archeological remains and city plan, Sattahip and Srimaharacha and Bangplasoi had no city plan. The identifications are the place name ,Buddhism and Dvaravati Culture, Khmer legend and culture ,Cham Culture and Sri Vivijaya Empire, Sri Ayutthaya Empire, Thai-Chinese Culture, Western Culture, Local wisdom of local community, Reconciliation ,the roles of women, and Leadership.

บทที่ 1

บทนำ

สภาพภูมิสังคมภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกประกอบด้วย 8 จังหวัดคือ จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายกและจังหวัดสระแก้ว ภาคตะวันออกตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกมีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 500 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของเมืองท่าชายฝั่งทะเลและเส้นทางสายไหมทางทะเลเมื่อประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว

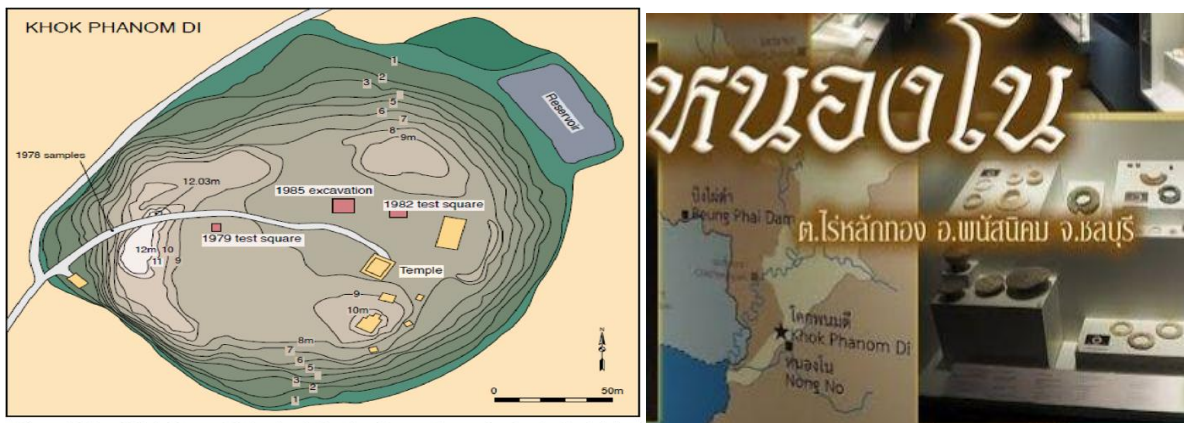
ได้มีการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยชนพื้นเมือง ชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานชายฝั่งทะเลในชุมชนต่าง ๆ ประปนกับชาวไทยและชนพื้นเมืองอื่น ๆ เช่น มอญ กระเหรี่ยง กูลา ไทยมุสลิม ลาว และชอง ชาวจีนได้หล่อหลอมวัฒนธรรมเข้ากับชาวไทยและชนพื้นเมืองอย่างสมานฉันท์ไม่มีความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทยในภาคตะวันออก

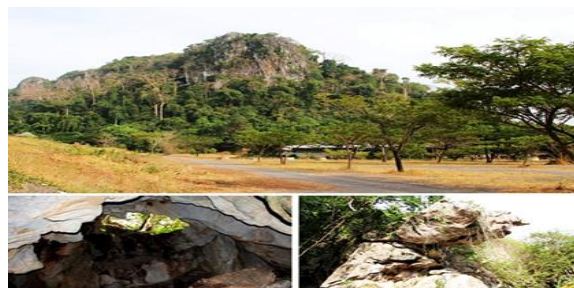
แผนที่ภาคตะวันออก

การพัฒนาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงใต้พัฒนามาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1. โลกพนมดีตั้งอยู่ที่ตำบลท่าข้าม อำเภอพนมสนิคม จังหวัดชลบุรี นับเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินใหม่ มีกลุ่มชนโบราณจำนวนหนึ่งซึ่งมีความเจริญถึงขั้นสามารถจัดหาหรือทำเครื่องมือ จัดทำเครื่องมือ และภาชนะดินเผาด้วยตนเองอพยพเข้ามาอาศัยอยู่เมื่อราวประมาณ 7,000 ปีมาแล้ว ในขณะที่โลกพนมดียังเป็นบริเวณที่ไม่สูงนักเป็นเพียงเนินดินที่สูงกว่าที่ราบลุ่มโดยรอบเท่านั้น สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่โลกพนมดีอาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคมที่อพยพและเปลี่ยนแปลงมาจากสังคมดั้งเดิม มักอาศัยอยู่ในที่สูงมีการล่าสัตว์และเก็บอาหารกินต่อมาได้ลงมาอยู่ที่ราบทำกิจกรรมแบบเริ่มแรกควบคู่กับการจับปลาและล่าสัตว์ขนาดเล็กเป็นอาหารหลักฐานที่สนับสนุนคือเครื่องมือเครื่องใช้และเศษอาหารที่ค้นพบในหลุมขุดค้นนี้ โลกพนมดีจึงน่าจะเป็นชุมชนที่มีประชากรจำนวนมากพอจะเป็นจุดกำเนิดเมืองโบราณที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียง

แหล่งโบราณคดีโลกพนมดีและหนองโน

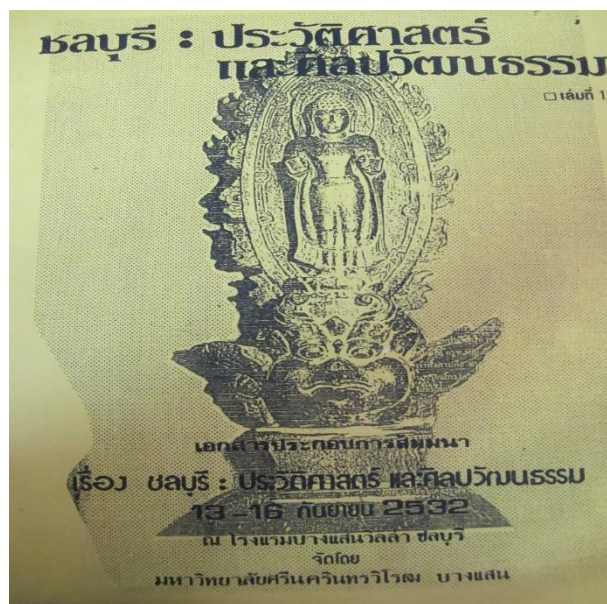

เขาชะอางโอง บ่อทอง ชลบุรี แหล่งที่มา travel.haiza.com travel.thaiza.com และ <http://heritage.mod.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2555

พื้นที่อำเภอพนัสนิคม อำเภอพานทอง อำเภอบ่อทอง และอำเภอเมือง ฯ พบว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นดินแดนที่มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไป เป็นชุมชนโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงยุคประวัติศาสตร์ นับแต่เขาชะอางห้ายอดในแหล่งโบราณคดีกลุ่มเขาชะอาง อำเภอบ่อทอง ชุมชนโคกพนมบดี โลกพุทรา อำเภอพนัสนิคม เขาชะอางโตนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี บริเวณเขาชะอางทรงเครื่องไปประมาณ 12 กิโลเมตร เขาชะอางและถ้ำต่าง ๆ อยู่ในเขตท้องที่อำเภอบ่อทอง ในฐานะเป็นดินแดนประวัติศาสตร์ และมีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรี จากการสำรวจของกลุ่มที่มีแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผู้ศึกษาค้นคว้าในด้านประวัติศาสตร์ และกรมศิลปากรจะพบว่าบริเวณรอยต่อ 4 จังหวัดของภาคตะวันออกของประเทศไทย ได้แก่จังหวัดระยอง จันทบุรี ฉะเชิงเทรา และชลบุรี คือบริเวณเทือกเขาชะอาง หมู่บ้านคลองตาเพชร อำเภอบ่อทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่สำคัญแห่งหนึ่ง และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารในส่วหนึ่งของจังหวัด มีเทือกเขาหินปูน และมีถ้ำสวยงามมากนับเป็นร้อย ๆ ถ้ำเป็นเทือกเขาอุดมสมบูรณ์ไปด้วยหุบ ถ้ำ เฟิงผาจำนวนมากายที่มีความสวยงามแตกต่างกันไปอย่างน่าพิศวง²

ชุมชนเมืองหมายถึงชุมชนขนาดใหญ่ที่มีประชากรมารวมตัวกันเป็นจำนวนมากและมีความหนาแน่นสูง การเกิดชุมชนเมืองครั้งแรกได้สร้างอารยธรรมนานาற்பระการ หลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับชุมชนเมืองยุคแรกมีน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานทางโบราณคดีของชุมชนดั้งเดิมที่ไม่มีตัวอักษรใช้ ทำให้ไม่สามารถคาดคะเนประวัติการเกิดเมือง ชุมชนที่ไม่มีประวัติศาสตร์ลายลักษณ์อักษรใช้ของตนเอง มีแต่ประวัติศาสตร์บอกเล่า มุขปาฐะ ตำนานถ่ายทอดสืบกันมาอย่างไม่เป็นระบบ ทำให้ยากกับการค้นคว้าประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองอย่างแท้จริง³

บริเวณชายฝั่งทะเลชลบุรีไประยองจันทบุรีถึงพบการพัฒนาชุมชนเมืองในยุคต้นประวัติศาสตร์สองแห่ง คือที่อำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรีเป็นเมืองโบราณเรียกว่าเมืองพระรถ⁴

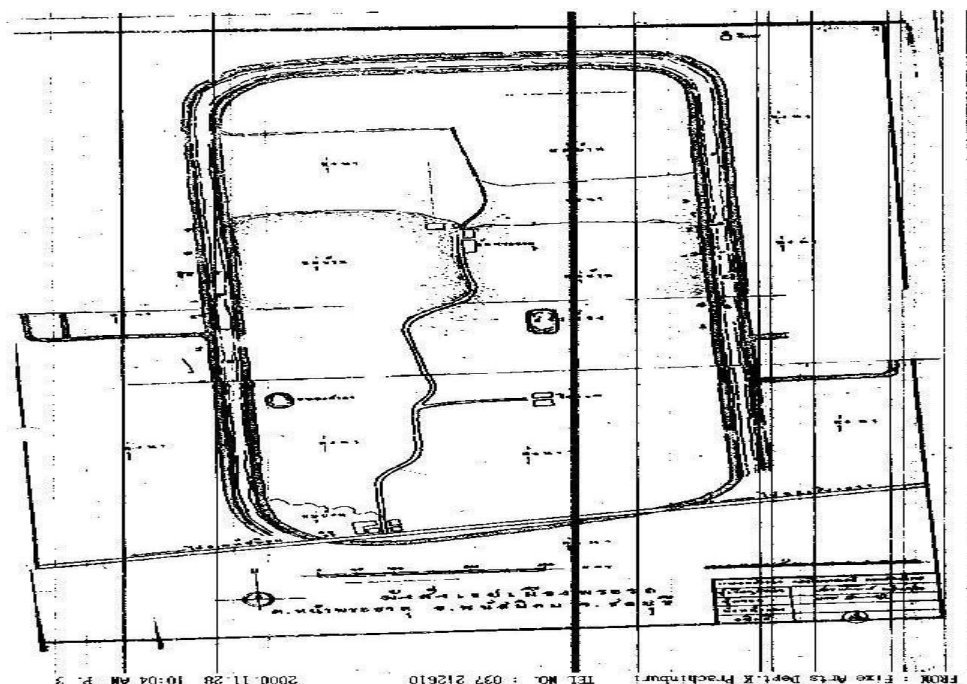

พระพนัสบดี

เมืองพระรถเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปัจจุบันขึ้นกับส่วนตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีพื้นที่ส่วนใหญ่ของเมืองกลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกทั้งทำนา ทำไร่และเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของเอกชน ร่องรอยที่แสดงว่าเคยเป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่คือคันดินกำแพงเมืองบางส่วนของคูน้ำและเนิน โบราณสถานที่ได้รับการบูรณะจากกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ.2510 นอกจากหลักฐานดังกล่าวแล้วยังพบกลุ่มโบราณวัตถุอีกเป็นจำนวนมาก เช่นพระพุทธรูปประทับยืนบนหลังพนัสบดี พระพุทธรูปนาคปรกที่มีลักษณะคล้ายคลึงที่พบที่นครศรีธรรมราช ชิ้นส่วนธรรมจักรศิลา ชุมชนโบราณเมืองพระรถเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง 2 สมัยและมีการติดต่อกับชาวต่างประเทศมีลักษณะเป็นเมืองท่าชายทะเลอายุสมัยของชุมชนอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 14-18 เป็นชุมชนสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรีดำรงชีพอยู่ด้วยการเพาะปลูกเป็นหลัก

ในการศึกษาชั้นดินทางปฐพีวิทยาและชั้นดินทางวัฒนธรรม ปรากฏว่ามีร่องรอยกิจกรรมมนุษย์อาศัยอยู่อย่างต่อเนื่อง 2 สมัย สมัยแรกเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีการติดต่อกับชาวจีนสมัยราชวงศ์ถังและชาวเปอร์เซียระหว่างพุทธศตวรรษที่ 14 - 16 และในสมัยต่อมาชุมชนแห่งนี้ยังคงติดต่อกับชาวจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 การ

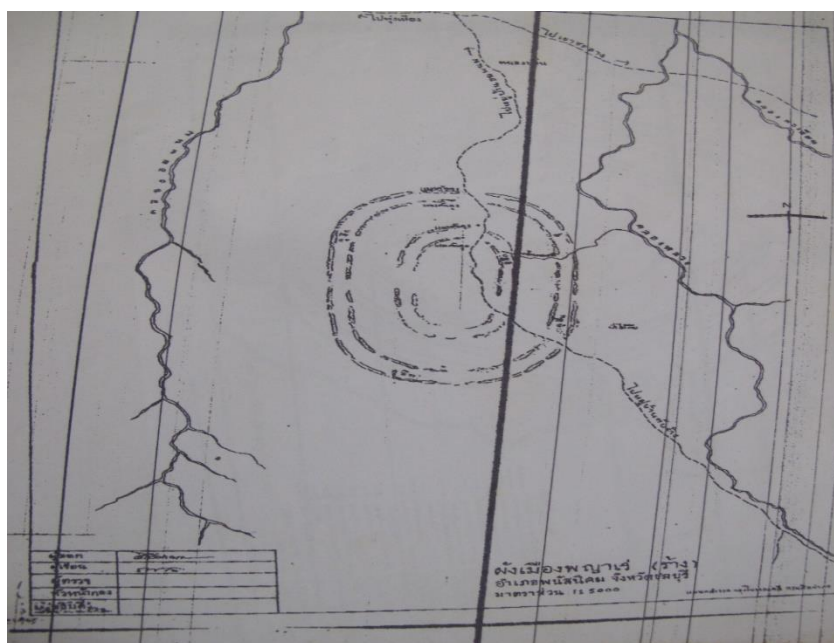
กำหนดอายุเมืองพระรถนี้สามารถกำหนดอายุได้จากโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้น ได้แก่ โบราณวัตถุที่ผลิตขึ้นภายในท้องถิ่นและเครื่องถ้วยจีน เครื่องถ้วยเปอร์เซีย ตลอดจนการศึกษา ร่วมกับโบราณวัตถุสถานที่ได้จากการสำรวจ สรุปผลการขุดค้น ชุมชนเมืองพระรถเป็นเมือง โบราณที่เจริญรุ่งเรืองร่วมสมัยกับเมืองโบราณไกล่เคียงและเมืองโบราณบริเวณภาคกลางของ ประเทศไทย ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 14-18 นอกจากนี้ยังเป็นเมืองท่าที่มีการติดต่อค้าขายกับ ชาวจีนและชาวเปอร์เซีย หลังจากพุทธศตวรรษที่ 18 จึงหมดสภาพความเป็นเมืองท่าค้าขายใน สมัยโบราณหลังจากพุทธศตวรรษที่ 18 จึงหมดสภาพความเป็นเมืองท่าโบราณ⁶เมืองพระรถเป็น เมืองท่าโบราณที่มีการติดต่อกับจีนและเปอร์เซียผ่านเส้นทางสายไหมที่มีหลักฐานการติดต่อจาก การขุดค้นทางโบราณคดี เป็นบทบาทที่สำคัญของเมืองท่าโบราณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

แผนผังเมืองพระรถ

เมืองพระยาแร่หรือพญาแร่หรือพญาเล่า⁷ เป็นชุมชนตั้งอยู่ในเขตตำบลบ่อทอง อำเภอบ่อทองซึ่งเป็นเส้นทางโคกพนมดี หนองโน และเขาชะอาง เป็นเมืองสมัยทวารวดีตั้งอยู่ในเขตที่สูงห่างจากเมืองพระรถประมาณ 32 กิโลเมตร เมืองพระยาแร่เป็นโบราณสถานมีร่องรอยผังเมือง

เป็นรูปรีสองชั้น ชั้นในมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 600 เมตร ชั้นนอกประมาณ 1,100 เมตร คูเมืองและคันดินของตัวเมืองชั้นนอกทางด้านเหนือยังเห็นได้ชัดเจน ส่วนด้านอื่นลบเลือนไปมากแล้ว ส่วนเมืองชั้นในยังอยู่ในสภาพดี กำแพงเมืองที่เหลืออยู่สูงประมาณ 1 เมตรจากระดับคูน้ำ คูเมืองตอนกว้างสุด กว้างประมาณ 11 เมตร ภายในเมืองไม่พบโคกเนินที่เป็นศาสนสถาน โบราณวัตถุพบเพียงเศษเครื่องปั้นดินเผาเล็กน้อย เคยมีผู้พบกำไลสำริดและหม้อดินเผา มีผู้สันนิษฐานว่าเมืองนี้อาจไม่ใช่เมืองที่มีการอยู่อาศัยต่อเนื่องหลายสมัยอย่างเมืองพระรถอาจเป็นเมืองชั่วคราวหรือเมืองที่ถูกภัยธรรมชาติน้ำท่วมจึงจำเป็นต้องย้ายเมืองบ่อยเป็นลักษณะของเมืองโบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงมีหลักฐานคันดินของตัวเมือง เมืองพระยาแร่อาจมีความสัมพันธ์ติดต่อกับช่วงเวลาที่ศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามาในสุวรรณภูมิสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และอาณาจักรพุกามด้วย⁸

แผนผังเมืองพญาแร่

พื้นที่จังหวัดจันทบุรีในปัจจุบันหรือเมืองจันทบุรีมีเมืองโบราณมีฐานเก่าอยู่ 3 แห่ง⁹ แห่งแรกอยู่ที่ตำบลคลองนารายณ์หรือเมืองเพนียดหรือเมืองกาไว แห่งที่สองอยู่ที่ตำบลเขาสระบาป เรียกว่า ครวนคราบุรี แห่งที่สามอยู่ที่ตำบลพุงทะเลยา อำเภอเมืองจันทบุรี ตำนานกล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัตมีโอรสกับมเหสีองค์แรกคือ พระไวยทัตหรือเจ้าบริพงษ์และพระเกตทัตหรือเจ้าวงษ์

สุริย ต่อมาได้พระนางกาไวเป็นมเหสีมีพระโอรสไม่ปรากฏพระนาม เมื่อพระเจ้าพรหมทัตสิ้นพระชนม์ พระนางกาไวได้เป็นผู้สำเร็จราชการและได้เกิดทำสงครามแย่งชิงเมืองกัน เมืองโบราณเพนียดเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมขอม มีการวางผังเมืองแบบสี่เหลี่ยม แตกต่างกับผังเมืองพระยาแร่ที่มีผังเมืองแบบรูปรีซึ่งเป็นผังเมืองแบบชุมชนพื้นเมืองที่มีการวางผังเมืองให้เข้ากับธรรมชาติแวดล้อมมากกว่า

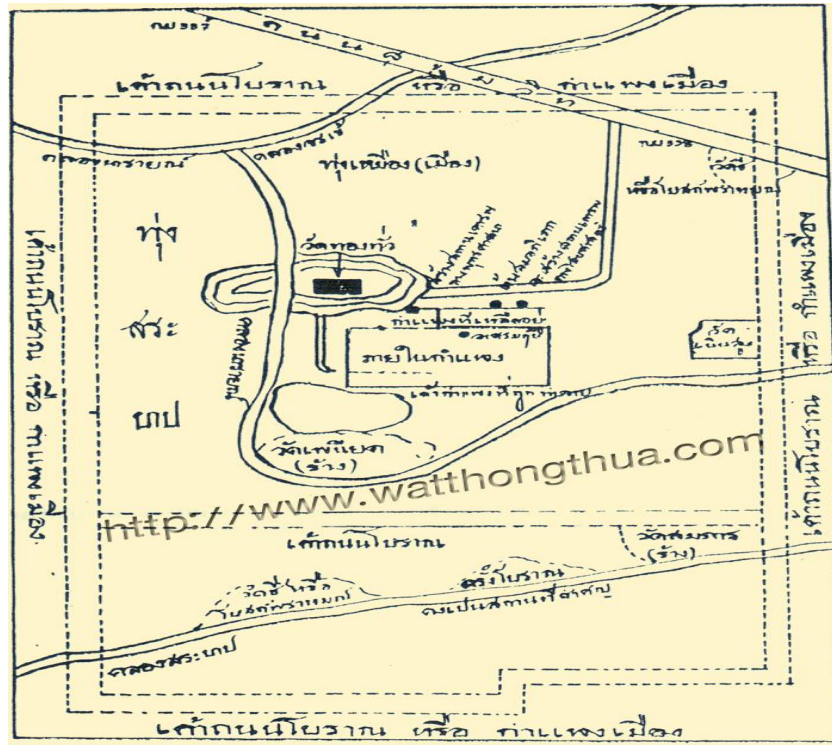

เมืองเพนียดหรือเมืองกาไว

แหล่งที่มา www.yorbor.com..เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562.

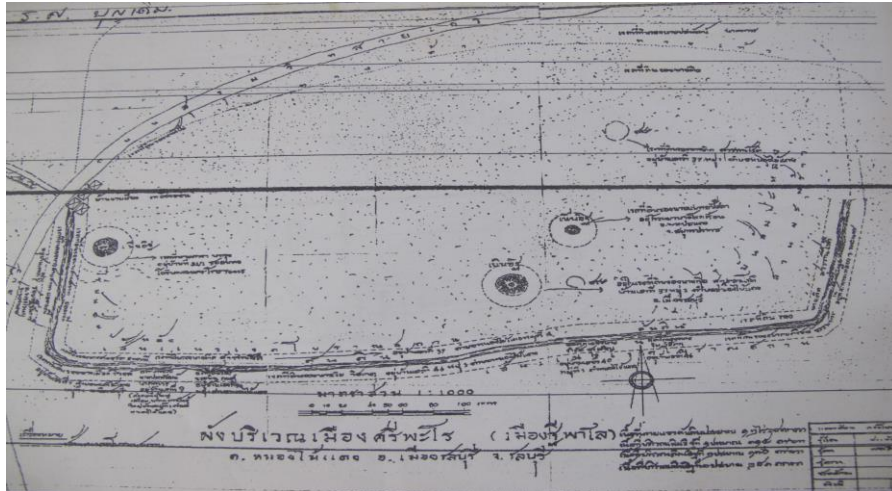
แผนที่เมืองโบราณที่วัดทองทั่วมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเป็นผังเมืองแบบขอมโบราณมากกว่าเป็นแบบไทยพื้นถิ่นซึ่งจะเป็นผังเมืองแบบทรงกลมผังเมืองเข้ากับธรรมชาติมากกว่าแบบขอมจะเป็นแบบสี่เหลี่ยมแบบเดียวกันหมดไม่ปรับให้เข้ากับธรรมชาติ เป็นเอกลักษณ์ของผังเมืองแบบขอมโดยเฉพาะ

แผนที่เมืองโบราณวัดทองทั่ว

แหล่งที่มา <http://www.watthongthua.com> เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562

เมืองโบราณคดีบ้านดงละคร กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 ตั้งอยู่ที่ตำบลดงละคร ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ประมาณ 9 กิโลเมตร แต่เดิมเรียกกันว่า “ เมืองลับแล ” เป็นสถานที่ตั้งเมืองโบราณสมัยขอมมีอำนาจ มีแนวกำแพงเป็นเนินดินและคูเมืองปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกกันว่า “ สันคูเมือง ” มีคูน้ำล้อมรอบซึ่งเป็นแบบเมืองทวารวดีทางภาคกลางของไทย ความรุ่งเรืองที่เด่นชัดแบ่งเป็นสองช่วง ช่วงแรกเริ่มในราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 เป็นวัฒนธรรมแบบทวารวดี ช่วงที่สองราวพุทธ

ผังเมืองศรีพระโลหรือฐิพะโลคำบลอู่ตะเภา คำบลหนองไม้แดง ชลบุรี

เมืองศรีพระโลหรือศรีพระโรหรือฐิพะโลเป็นเมืองโบราณอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรีห่างจากเมืองพระรถประมาณ 20 กิโลเมตรและบริเวณหน้าหากเมืองศรีพระโลมีหาดทรายติดต่อกันมาถึงตำบลบางทราย เรื่องเมืองศรีพระโลเล่าต่อกันมาในรูปนิทานแสดงว่าเป็นเมืองที่อยู่ริมทะเลมีความสำคัญเป็นเมืองท่าใหญ่ มีเจ้าเมืองที่เป็นพ่อค้าและร่ำรวยจากการค้าเรือสำเภาและคด โกงพ่อค้าสำเภาต่างชาติที่มาค้าขายที่เมืองศรีพระโลนี้ เจ้าเมืองหรือเศรษฐีชื่อพาลีได้ขนของและสมบัติของตนขึ้นเกวียนข้ามเขาด้วยความหนักของสมบัติที่บรรทุกไปทำให้เขาที่เกวียนผ่านนั้นขาดจากกันเป็นช่วงดังปรากฏชื่ออยู่ เช่น เขาพระพุทธรูปบางทราย คอเขาขาด ประเด็นของนิทานที่สำคัญคือเมืองศรีพระโลเป็นเมืองท่าริมทะเล ได้มีการขุดค้นพบพระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปหินสลัก ชันและหม้อทองคำ เครื่องปั้นดินเผาจากต่างประเทศที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-21 รวมทั้งสำรวจพบว่ามีแนวถนนโบราณไปเชื่อมเมืองต่าง ๆ ด้วย คือมีถนนจากเมืองศรีพระโลไปยังเมืองพระรถ พนัสนิคม ผ่านตำบลสนามชัยไปยังพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และจากพนมสารคามต่อไปยังเมืองพระรถที่อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี¹²

แผนที่เทศบาลเมืองศรีราชาและวัดเกาะลอยมหาศรีราชา

ศรีมหาราชาหรือศรีหราชอาณาจักรหรือศรีราชา¹⁴ เป็นอาณาจักรพื้นตามพระปรมาภิไธยของ กษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์แห่งศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ 14 ในสมัยอยุธยาถูกหมายทำเนียบศักดิ์นา ทหารหัวเมืองเมื่อ พ.ศ.1997 ตำแหน่งศรีมหาราชาย้ายไปเป็นหลวงศรีมหาราชาเจ้ากรมอาสาจาม ช้ายศักดิ์นา 1600 รวบรวมคนที่มีเชื้อสายมาจากทางคาบสมุทรมุทธและชายฝั่งทะเลทางใต้ จาก คำให้การของชาวกรุงเก่ามักจะเรียกนามศรีมหาราชาเป็นสิหราชอาณาจักรด้วยซึ่งอาจกลายเป็นศรีราชาที่ เป็นได้ เทศบาลเมืองศรีราชาครอบคลุมพื้นที่ตำบลศรีราชาทั้งตำบลในอำเภอศรีราชา จังหวัด ชลบุรี และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเป็นระยะทางประมาณ 116 กิโลเมตร มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 4.058 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นดิน 2.153 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นน้ำ 1.905 ตารางกิโลเมตร เป็น พื้นที่เกาะลอย 0.112 ตารางกิโลเมตร ฝั่งทะเลยาวประมาณ 2 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง ดังนี้ทิศเหนือติดต่อกับเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ ทิศ ตะวันออก ติดต่อกับเขตเทศบาลนครเจ้าพระยาสุรศักดิ์ ทิศใต้ ติดต่อกับเขตเทศบาลนคร เจ้าพระยาสุรศักดิ์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอไทย เมืองศรีราชาไม่ปรากฏว่ามีผังเมืองโบราณมา ก่อนเหมือนเมืองอื่น ๆ

แผนที่เทศบาลเมืองสัตหีบและท่าอากาศยานนานาชาติอู่ตะเภา

ชุมชนสัตหีบได้รับการจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลสัตหีบโดยกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2498 ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ได้มีการขยายพื้นที่จาก 1.120 ตารางกิโลเมตร เป็น 6.22 ตารางกิโลเมตรและยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลสัตหีบเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 และเปลี่ยนแปลงฐานะอีกครั้งเป็นเทศบาลเมืองสัตหีบเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2550 เมืองสัตหีบหรือเมืองแห่งหีบเจ็ดใบในตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอู่ทอง ตำนานเจ้าแม่แหลมเทียนได้กล่าวถึงพระราชาทรงพระนามว่าพระเจ้าอู่ทองเป็นโอรสพระยาแครงได้มาสร้างวังอยู่ที่สัตหีบ ตำนานเรื่องวงศ์พระเจ้าอู่ทองมีกล่าวถึงหลายตำนาน เช่น ตำนานท้าวแสนปมต้นเรื่องพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับกรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตำนานพระเจ้าอู่ทองนพงสาวดารเหนือ และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช¹⁵ บริเวณสนามบินนานาชาติอู่ตะเภา เมืองสัตหีบได้มีโครงการให้เอกชนเข้าร่วมทุนในการพัฒนาท่าอากาศยานนานาชาติอู่ตะเภา เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาสนามบินอู่ตะเภา และเมืองการบินภาคตะวันออก (Eastern Airport City) เป็นโครงการที่เปิดให้เอกชนเข้าร่วมลงทุน พัฒนาสนามบินและกิจกรรมต่อเนื่องต่าง ๆ ประกอบด้วยการก่อสร้างพร้อมให้บริการและบำรุงรักษา อาคารผู้โดยสารหลังที่ 3 (Terminal 3) และศูนย์ธุรกิจการค้า (Commercial Gateway) ธุรกิจขนส่งสินค้าทางอากาศและโลจิสติกส์ (Air Cargo) ระยะที่ 2 ธุรกิจซ่อมเครื่องบิน (Maintenance Repair and Overhaul, MRO) ระยะที่

2 ศูนย์ฝึกอบรมบุคลากรการบินระยะที่ 2 และกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมอากาศยาน (Free Trade Zone)¹⁶

เมืองโบราณในภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกสามารถแบ่งเป็นชุมชนสองประเภท คือ ประเภทชุมชนส่วนบนหมายถึง ชลบุรีบางส่วนในเขตอำเภอพานทอง พนัสนิคม บ้านบึง บ่อทอง เกษจันทร์ และหนองใหญ่ และชุมชนส่วนล่าง ชุมชนส่วนล่างเป็นทะเลปิดหรือทะเลหน้าใน¹⁷ ได้แก่อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอเกาะสีชัง อำเภอสัตหีบ

ชุมชนชลบุรีส่วนบนได้แก่อำเภอบ้านทอง อำเภอนันทนิคม กิ่งอำเภอเกาะจันทร์ บ้านบึง ปอทองและหนองใหญ่ เป็นชุมชนโบราณมีหลักฐานตั้งแต่โคกพนมดี หนองโน เขาชะอางค์ สืบเนื่องมาถึงเมืองพระรถ เมืองพระยาแร่เป็นชุมชนหลังเมืองท่า(Hinterland)

ลุ่มน้ำสำคัญของชุมชนชลบุรีประกอบด้วยลุ่มน้ำบางปะกงซึ่งเป็นแหล่งที่เกิดโคกพนมดี อยู่ของคนยุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากหนองโนเป็นแหล่งโบราณคดีที่ตั้งอยู่ชายทะเลน้ำท่วมถึงทำให้ผู้คนต้องอพยพไปอยู่บริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึงที่โคกพนมดีและเขาชะอาง แหล่งน้ำขนาดเล็กได้แก่ห้วยใหญ่ที่มีต้นน้ำอยู่ที่บ้านบึงไหลไปยังแม่น้ำบางปะกง รวมทั้งคลองหลวงที่มีต้นน้ำอยู่ที่พนันนิคมไหลลงแม่น้ำบางปะกง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 กำหนดให้จังหวัดชลบุรีเป็นเขตเมืองหลักภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับระยองและฉะเชิงเทรา ยกฐานะให้ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางด้านบริหาร การปกครองและด้านพาณิชย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและปรับปรุงบริการที่มีอยู่ในชุมชนให้ครบถ้วนเพียงพอและมีประสิทธิภาพ¹⁸ ชุมชนเมืองที่สำคัญประกอบด้วยเทศบาลเมืองชลบุรี ศูนย์กลางการปกครองเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัด เมืองพิเศษพัทยาเป็นเมืองท่องเที่ยว เทศบาลเมืองแสนสุขเมืองท่องเที่ยวและเป็นเมืองนำอยู่ เทศบาลเมืองพนันนิคมเมืองนำอยู่เคยเป็นเมืองที่เป็นดินแดนหลังเมืองท่า เทศบาลเมืองศรีราชาเป็นเมืองพาณิชย์ เทศบาลเมืองบ้านบึงเคยเป็นดินแดนหลังเมืองท่าคู่กับเมืองพนันนิคม เทศบาลนครแหลมฉบังเป็นเมืองอุตสาหกรรม เทศบาลเมืองบางละมุงเป็นเมืองเก่าที่ตั้งของเมืองพิเศษพัฒนา และเทศบาลเมืองสัตหีบที่ตั้งของสนามบินพาณิชย์อู่ตะเภา เทศบาลนครระยอง เทศบาลเมืองมาบตาพุดและเทศบาลตำบลทางเกวียน เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา และเทศบาลตำบลบางคล้า เป็นต้น

ปี พ.ศ.2559 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรทั้งสิ้น 4.95 ล้านคน เป็นชาย 2.44 ล้านคน หญิง 2.51 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 7.51 ของประเทศ จังหวัดชลบุรีมีประชากรมากที่สุด 1.48 ล้านคน รองลงมาคือจังหวัดฉะเชิงเทรา 7.04 แสนคน และจังหวัดระยอง 7.00 แสนคน ปี พ.ศ.

2555 มีประชากรเมืองจำนวน 1.78 ล้านคนหรือร้อยละ 37.6 จังหวัดชลบุรีมีอัตราเพิ่มของประชากรเมืองมากที่สุดร้อยละ 21.5 รองลงมาคือระยอง ร้อยละ 8.5 และตราครอ้อยละ 3.¹⁹

ตามกรอบแผนพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ.2566-2570 ²⁰ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5.10 ล้านคน ชาย 2.51 ล้านคน และหญิง 2.59 ล้านคน หรือ ร้อยละ 7.7 ของประเทศ เพิ่มขึ้นจาก 4.95 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2559 และมีอัตราการเพิ่มประชากรรวมของภาคตะวันออกในช่วงปีพ.ศ. 2559 – 2562 เฉลี่ยร้อยละ 1 ต่อปี สูงกว่าประเทศที่มีอัตราการเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 0.3 โดยจังหวัดชลบุรีมีจำนวนประชากรมากที่สุด 1.56 ล้านคน รองลงมา คือ จังหวัดระยอง 0.74 ล้านคน และ ฉะเชิงเทรา 0.72 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 30.5 14.4 และ 14.1 ของประชากรภาคตามลำดับ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ภาคตะวันออกเป็นศูนย์กลางความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมของประเทศ เป็นแหล่งรวมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและแหล่งจ้างงาน ส่งผลให้ประชากรจากภูมิภาคอื่น ๆ อพยพมาพักอาศัยและประกอบอาชีพประชากรเมืองโดยรวมเพิ่มขึ้น

ปี พ.ศ 2559 ภาคตะวันออกมีประชากรเมืองจำนวน 1 .99 ล้านคน หรือร้อยละ 40.2 ของประชากรทั้งภาค และปี พ.ศ2562 มีประชากรเมืองเพิ่มขึ้น เป็น 2.05 ล้านคนหรือร้อยละ 40.3 ของประชากรทั้งภาคหรือมีอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรเมืองของภาคตะวันออกในช่วงปี 2559 – 2562 เฉลี่ยร้อยละ 1.1 ต่อปี โดยจังหวัดชลบุรีมีอัตราการเพิ่มของประชากรเมืองมากที่สุด ร้อยละ 1.7 รองลงมา คือ จังหวัดระยองและสระแก้ว มีอัตราการเพิ่มของประชากรเมือง ร้อยละ 1.5 และ 0.5 ตามลำดับ โครงสร้างประชากรภาคตะวันออกจะเปลี่ยนเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2574 โดยปี พ.ศ.2562 ภาคตะวันออกมีสัดส่วนผู้สูงอายุร้อยละ 13.6 ต่ำกว่าระดับประเทศที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุร้อยละ 17.5 และเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 12.7 ในปี พ.ศ. 2559 ส่งผลให้ประชากรวัยแรงงานต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้นจากประชากรวัยแรงงาน 100 คน ต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุจาก 18 คนในปี พ.ศ.2559 เพิ่มขึ้นเป็น 20 คนในปี พ.ศ. 2562 จำเป็นต้องมีการวางแผนการออกแบบเมือง การใช้ที่ดินในเมืองสำหรับผู้สูงอายุอย่างพอเพียง โดยเฉพาะการวางแผนในเมืองหลักภาคตะวันออกในชลบุรี ฉะเชิงเทราและระยอง เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเขตเมืองที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกที่จำเป็น

มีการวางแผนเมืองให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุอย่างพอเพียงที่จำเป็นตามมาตรฐาน โดยเฉพาะความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคเป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ของตำนานจากหลักฐานเอกสารชั้นรอง เช่นหลักฐานทางโบราณคดี และจากการบอกเล่าที่บันทึกไว้ในรูปแบบต่าง ๆ เปรียบเทียบกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม สำหรับการศึกษาคั้งนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อสืบค้นเปรียบเทียบเอกลักษณ์ของตำนานจากหลักฐานประเภทตำนานจาก ภาวะผู้นำ และเมืองโบราณกับสถานที่จริง เปรียบเทียบกับหลักฐานอื่น ๆ ที่นำเสนอเพื่อให้คู่มือเหตุผลตาม หลักการวิจัย และสรุปออกมาเป็นแหล่งสารสนเทศข้อมูลในภาคตะวันออก

ขอบเขตการวิจัย

-ขอบเขตด้านการศึกษา เนื้อหาข้อมูล ศึกษาตำนานจำนวน 8 ตำนานในภาคตะวันออก ที่ตั้งเมืองโบราณ ผู้นำและบริบทของเมืองด้านสังคมและวัฒนธรรม

-ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาตำนานในภาคตะวันออกคือ จังหวัดชลบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด จังหวัดระยอง จังหวัดนครนายก จังหวัดสระแก้ว และจังหวัด ปราจีนบุรี

-ขอบเขตด้านช่วงเวลาช่วงเวลาเก็บข้อมูลเก็บข้อมูลล่าสุดไม่เกิน พ.ศ.2565

-ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาตำนานจำนวน 8 ตำนาน คือตำนานในจังหวัดชลบุรี จำนวน 6 ตำนาน คือตำนานเจ้าศรีมหาราชา ตำนานพระนางจอมเทียนและพระเจ้าอู่ทอง ตำนานเมืองพระรถ ตำนานเมืองพระยาเร่ ตำนานเมืองศรีพะโล และตำนานเจ้าแม่เขาสามมุข ณ จันทบุรี

1. ตำนาน คือตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต นครนายก 1 ตำนาน คือตำนานเมืองดงละคร

นิยามศัพท์

1. เอกลักษณะ หมายถึง ลักษณะเด่น โดยเฉพาะของตำนาน เช่น บอกลักษณะเด่นของท้องถิ่นด้านภูมินาม บริบทภาวะแวดล้อม ปัจจัยที่มีอิทธิพล เป็นต้น

2. ตำนาน คือการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตโดยสามารถอ้างอิงจากสถานที่จริง เล่าผูกโยงให้สัมพันธ์กับบุคคล และสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงช่วงระยะเวลาและความสมเหตุในความเป็นจริง ด้วยการปรุงแต่งให้ดูเหนือจริงตามกาลเวลา

3. เมืองโบราณ หมายถึงเมืองที่มีประชากรจำนวนมากพอสามารถเล่าขานถึงในรูปของตำนานหรือหลักฐานทางโบราณคดีหลายรูปแบบทั้งที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและนามธรรม

4. บริบท หมายถึงภาวะแวดล้อมของตำนานเมืองโบราณ ผู้นำ ที่ตั้งและภูมินามตำแหน่งที่ตั้งของเมืองรวมทั้งภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

5. ผู้นำ หมายถึงผู้ที่ได้รับการระบุชื่อไว้ในตำนานเช่น พระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต เจ้าศรีมหาราชา เป็นต้น ในแต่ละตำนานจะมีผู้นำเพียงคนเดียวหรือสองคน ภาวะผู้นำหมายถึงบุคลิกภาพของผู้นำที่ตำนานอยากให้เป็น เช่น อยากได้ผู้นำเป็นสตรีในสังคมที่สตรีเป็นใหญ่ในตำนานพระนางกาไว ตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอุทองและตำนานเจ้าแม่สามमुख เป็นต้น

เชิงอรรถ

1 คำเรียงเกียรติ นกสกุล, “โคกพนมดี”ใน เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ชลบุรี

:ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม 13-16 กันยายน 2535 ณ โรงแรมบางแสนวิลล่า ชลบุรี จัด
โดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน เล่ม 1 หน้า 1-18.

²travel.thaiza.comและ <http://heritage.mod.go.th/nation/oldcity/chonburi2.htm>
เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2555

³ คุรายละเอียดใน บุญเดิม พันรอบ สังคมวิทยาเมือง ภาควิชาสังคมวิทยา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน ชลบุรี ม.ป.ป.บทที่1และบทที่ 4

⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ในเอกสาร
ประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เอกลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรม”
วันที่ 15-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 ณ หอประชุมคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา หน้า
1-17

⁵ พระพุทธรูปศิลาสมัยทวารวดี(โบราณวัตถุ) กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุ
ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 หน้า 3684 เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 เมื่อคราว
ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยบูรพาได้จัดสัมมนาเรื่อง
ชลบุรี : ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม เมื่อวันที่ 13-16 กันยายน 2535 ได้นำเอาพระ
หน้าสบดีซึ่งเป็นสมบัติของเอกชนมาเป็นปกเอกสารการสัมมนา

⁶ <http://www.sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1270?attempt=2>เข้าถึงเมื่อวันที่
18 กรกฎาคม 2565

⁷แผนกสำรวจ กองโบราณคดี กรมศิลปากรได้สำรวจระบุว่าอยู่ในเขตอำเภอพนัสนิคม
จากการสัมภาษณ์อาจารย์อำนวย บำรุงวงศ์ อธิบายว่าเดิมเมืองพญาเร่อยู่ในเขตอำเภอพนัสนิคม
เมื่อกรมศิลปากรสำรวจ ต่อมาได้มีการตั้งอำเภอบ่อทองแยกออกไปเมืองพญาเร่ไปขึ้นกับ
อำเภอบ่อทอง อำเภอบ่อทองแยกออกมาจากอำเภอพนัสนิคมเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ.2521
ต่อมาได้รับยกฐานะเป็นอำเภอบ่อทองเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2528

⁸https://m.facebook.com/story.php?storlyfbid=_5046810585376562&id=100001430104023fnsn=mo
เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2565

⁹บุญเดิม พันรอบและภาวดี มหาจันทร์, การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก; A Survey of The Social-Cultural Characteristics of Villages in Eastern Thailand อ้างแล้ว หน้า 11

¹⁰ <http://teawdd.com/ข้อมูลเมืองโบราณคดีบ้านดงละคร/325.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2557

¹¹ วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2533 หน้า 37

¹²ณัฐภัทร จันทวิช “เครื่องถ้วยโบราณที่พบในเขตจังหวัดชลบุรี” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง"ชลบุรี: ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม" อ้างแล้ว หน้า 5

¹³บุญเดิม พันรอบ ขบวนการกลายเป็นเมืองของเทศบาลเมืองชลบุรี สภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2528 หน้า 39-51

¹⁴บุญเดิม พันรอบ “ตำนานท้องถิ่นภาคตะวันออก: ความสัมพันธ์ระหว่างอดีตและปัจจุบัน: The legends in Eastern Area `: The Relation of the Past and Present” วารสารศิลปกรรมบูรพา Burapha Arts Journal : Faculty of Fine and Applied arts ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 ปีการศึกษา 2558 มิถุนายน 2558 พฤศจิกายน 2558 หน้า 115-130

¹⁵บุญเดิม พันรอบ “ตำนานท้องถิ่นภาคตะวันออก: ความสัมพันธ์ระหว่างอดีตและปัจจุบัน: The legends in Eastern Area `: The Relation of the Past and Present ”อ้างแล้ว

¹⁶<https://www.utapao.com/corporate/th/public-hearing/U-Tapao-Airport> เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2565

¹⁷ขุนวิจิตรมาตรา, เรื่องของเมืองชลฯ พระนคร: โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์ พ.ศ.2497. หน้า 2

¹⁸บุญเดิม พันรอบ รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองหลักภาคตะวันออก วารสาร

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมิถุนายน-ตุลาคม 2536 หน้า 31-43

¹⁹www.NESDB.go.th/ewt_dl_link.php?NID=7527 เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2562

²⁰https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=11684&filename=index เข้าถึงเมื่อวันที่
6 กรกฎาคม 2565

บทที่ 2

ความสำคัญของตำนานท้องถิ่น

ตำนาน – มาจากคำว่า Legend ภาษาละติน legenda หมายถึง “อ่านเพื่อคิด” ตำนาน คือ เรื่องเล่าขานที่มีมาแต่อดีต เป็นเหมือนวิธีการหรือเครื่องมือที่ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ซึ่งเรื่องราวนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ รวมถึงประเพณีต่าง ๆ ของคนในยุคอดีต¹ ตำนานมีจุดมุ่งหมายบันทึกไว้เพื่อเป็นคติสอนใจให้คิด การบันทึกหรือการเล่าตำนานของคนในชุมชนจึงมีเป้าหมายแน่นอน เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตของคนในชุมชนสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ประเพณี แนวปฏิบัติของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนเมืองที่มีประชากรอาศัยเป็นจำนวนมาก ตำนานเป็นแหล่งข้อมูลที่เกิดจากคนในท้องถิ่นเพื่อบันทึกภูมิปัญญาผ่านประสบการณ์ในรูปแบบของการบอกเล่า เนื่องจากไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ตำนานจึงเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ทางเลือกระหว่างแหล่งข้อมูลที่เป็นโบราณคดีและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของแต่ละชุมชน

ตำนานหรือนิทานปรัมปรา(Myth)หรือนิทานพื้นบ้านหรือคติชาวบ้าน (Folklore) มีความสัมพันธ์กับศาสนาเพราะเป็นการเล่าสืบต่อกันมา เรียกว่าประวัติศาสตร์บอกเล่า(Oral history) หรือประวัติศาสตร์ทางเลือก² เพื่อบอกเล่าบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ศาสนาความเชื่อเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญสำหรับคนในชุมชน เพื่อสร้างเรื่องราวของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ไม่มีตัวหนังสือใช้ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจะเป็นวิธีการรักษาประวัติศาสตร์ชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนแตกต่างกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ หรือประวัติศาสตร์ส่วนกลาง ตำนานคือเรื่องราวที่ถ่ายทอดด้วยวิธีการบอกเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นตามแบบวีระบุรุษซึ่งเป็นผู้นำมีภาวะผู้นำสูง สร้างความสามัคคีและเสียสละตามแบบอย่างที่ได้บันทึกไว้ ตำนานและนิทานอาจมีเป้าหมายอื่นด้วยเช่นความบันเทิงกับผู้ฟัง มักมีวีระบุรุษ และสตรีสาวสวย เหตุการณ์สำคัญ และอันตรายร้ายแรง³

ตำนานท้องถิ่นหรือประจําถิ่น (Mythical legend) หมายถึงเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งที่เป็นเทพเจ้า คน และสัตว์และสิ่งของต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับความเชื่อพื้นบ้าน⁴ ชุมชนแต่ละท้องถิ่นจะสร้างตำนานเพื่อเก็บรักษาความประทับใจร่วมกัน มีรายละเอียดเกี่ยวกับ

ชุมชน บริบททางสังคมและวัฒนธรรม แล้วถ่ายทอดเรื่องราวความประทับใจเหล่านั้นไปยังลูกหลานต่อไป

ตำนานเป็นวิธีการเล่าเรื่องกึ่งประวัติศาสตร์(Semihistorical)เล่าเรื่องวีระบุรุษผู้เป็นผู้นำชุมชน การเคลื่อนไหวของประชาชน และการเกิดขนบธรรมเนียมท้องถิ่น อาจเป็นเรื่องราวที่เป็นความจริงเสริมแต่งกับอภินิหารและสิ่งที่เกินความจริงอยู่บ้าง⁵ โดยเฉพาะเมื่อเวลาผ่านไปก็จะมีการเสริมเติมแต่งเรื่องราวแทรกอภินิหารเหนือความจริงเข้าไป จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการเคารพบูชาบุคคลตำแหน่งต่าง ๆ ในเมือง สถานที่สำคัญที่เป็นเมืองโบราณ และภาวะแวดล้อมให้ศักดิ์สิทธิ์น่าเกรงขาม หรือเพื่อความสนุกสนานเพิ่มขึ้น ตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป

ตำนานเกี่ยวข้องกับการบันทึกประวัติศาสตร์ยุคโบราณของมนุษย์ เป็นการจดบันทึกเรื่องราวทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ธรรมชาติ และพฤติกรรมของมนุษย์ชนิดหนึ่ง การบันทึกคือการจารึกเรื่องนั้น ๆ ไว้ไม่ให้คลาดเคลื่อนสาบสูญเพื่อประโยชน์ใด ๆ ในภายภาคหน้า มนุษย์ทุกคนสามารถสร้างตำนานได้ ชุมชนเมืองมักสร้างตำนานเมืองหรือพงศาวดารประจำเมืองของตนขึ้นมาเพื่อประมวลเรื่องราวจากอดีตกาลของบ้านเมืองไว้ เพื่อคนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติของชุมชน เนื่องจากข้อจำกัดในยุคแรกก่อนมีตัวหนังสือ จึงถ่ายทอดกันไว้ด้วยมุขปาฐะคำบอกเล่าสืบทอดกันมา เมื่อมีตัวหนังสือจึงจารจดไว้บนวัสดุต่าง ๆ เช่น หิน ดิน ไม้ หนังสัตว์ แผ่นโลหะ หรือกระดาษ มีวัตถุประสงค์เด่นชัด แต่ละเมืองจะมีพงศาวดาร ตำนานเป็นการบันทึกยาวนานย่อมมีความคลาดเคลื่อนตามข้อจำกัด ด้านภาษา ด้านความรู้ ผู้บันทึกมีความเข้าใจเรื่องราวแตกต่างกันตามข้อจำกัดแต่ละยุคสมัย ตำนานหรือพงศาวดารแต่ละเมืองมี การบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นจริงและมีประโยชน์⁶ แม้จะมีข้อจำกัดต่าง ๆ มากมายคนในชุมชนก็พยายามเก็บรักษาตำนานไว้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ กล่าวขานถึงภูมิปัญญาเพื่อสร้างความภาคภูมิใจของคนในชุมชนร่วมกัน

ตำนานมักเป็นเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ยาวนาน สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ถ้าตำนานเรื่องใดมีเนื้อหารายละเอียดมาก จะพบกับความไม่น่าเชื่อถือ จึงทำให้นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไม่นำมาใช้เป็นหลักฐานในการศึกษา ทั้งที่สามารถนำมาตรวจสอบเปรียบเทียบกับหลักฐานอื่น ๆ ได้ จึงทำให้ตำนานถูกประเมินค่าต่ำไปกว่าที่ควรจะเป็น หรือนำ

ข้อมูลจากเรื่องราวในตำนานนำไปใช้ซ้ำว่าเรื่องนั้นได้เกิดขึ้นจริง ๆ โดยไม่ได้ศึกษาทำความเข้าใจในความหมายอย่างทอ้งแท้ จึงทำให้ใช้ตำนานผิดไป⁷ นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ตำนานอีก 9 เรื่อง คือ ตำนานสิงหนวัตินับวัดศรีโคมคำ พระยา ตำนานพระธาตุเจ้าคอยตุง ตำนานพระร่วงเป็นชายชู้ ตำนานพระเจ้าพรหมในตำนานของล้านนา ตำนานในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2128 ตำนานต้นโพธิ์ ตำนานอุรังคธาตุ(พระธาตุพนม) ตำนานพยากรณ์ที่ผิดพลาด และตำนานพระธาตุและเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานยุคก่อนประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์ลายลักษณ์อักษร เนื่องจากข้อจำกัดหลายด้านเช่น ความรู้ความสามารถด้านภาษา วัสดุที่ใช้ในการบันทึก ตำนานคือทางออกสำหรับการแก้ปัญหาดังกล่าว

ลักษณะความสำคัญของตำนานหรือนิทานปรัมปราและนิทานพื้นบ้าน ((Folktale) ในแถบภาคพื้นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สามารถแยกประเภทของเนื้อหาและสะท้อนสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.กลุ่มนิทานเกี่ยวกับน้ำเต้าป่องหรือตำนานกำเนิดมนุษย์แพร่หลายในเขตล้านช้างและลุ่มน้ำโขงสะท้อนสำนึกของความต้องการสืบเผ่าพันธุ์ที่เป็นความคิดพื้นฐานของมนุษยชาติ⁸ ค่านิยมเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อสภาพแวดล้อมผู้มีอำนาจและอำนาจเหนือธรรมชาติ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ว่ามีความเป็นพี่น้องสืบเชื้อสายเดียวกัน ไม่รังเกียจชนต่างชาติและสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้โดยไม่เกิดความขัดแย้ง รวมทั้งการสร้าง ความสมานฉันท์ในโลกโลกาภิวัตน์

2.ตำนานท้าวฮุ่ง ขุนเจือง เป็นเรื่องราวในเขตล้านนาและไปทางตะวันออกเฉียงถึงหลวงพระบางและเวียงคานม สะท้อนความขัดแย้ง ของกลุ่มชนต่างๆ แต่ท้ายสุดสามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยมีความรู้สึกละยอมผู้นำที่เป็นวีรบุรุษร่วมกันคือ ขุนเจือง

3.กลุ่มคนที่อยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นนิทานเกี่ยวกับพระเจ้าอู่ทองตามองถ่ายและเรื่องราวเกี่ยวกับการค้าเรือสำเภา และการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติจากลุ่มน้ำเจ้าพระยาไปจนถึงทางคาบสมุทรภาคใต้ ตำนานทั้งสามจะมีโครงเรื่องคล้ายกันเริ่มด้วยเกิดปัญหาและความขัดแย้งของกลุ่มคนแต่ละกลุ่มจบลงด้วยบูรณาการสมานฉันท์ของผู้คนเหล่านั้น ซึ่งกลายมาเป็นประชากรพื้นฐานของประเทศไทยในปัจจุบัน

จะเห็นว่ามีการแพร่กระจายความเชื่อเรื่องการยอมรับวีรบุรุษทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่ม ทั้ง ในปัจจุบันมีการศึกษาคำานเหล่านี้ว่าสัมพันธ์กับการแพร่กระจายทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์และคนกลุ่มต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด การศึกษาดังกล่าวมีประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ถึงการตั้ง ถิ่นฐานและประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ

ตำนาน(Myth)นั้นเกิดจากการเขียนขึ้นของคนภายในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ หรือ เรียกว่า ประวัติศาสตร์ข้างใน (Internal history) ตำนานนั้นเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (Living history) กล่าวคือ เกิดการโต้ตอบอยู่ตลอดเวลาและจะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งการเกิดการประนีประนอมจากประวัติศาสตร์ภายนอก(External history)หรือบุคคลภายนอก ซึ่งจะบอกว่าถูกคิดไม่ได้เพราะเป็นมายาคติซึ่งจะเป็นการหาข้อยุติไม่ได้จากคนภายนอก แต่ต้องศึกษาและค้นคว้าสอบถามจากคนภายในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งจะมีการโต้ตอบจากคนภายนอก⁹ เป็นความพยายามที่จะปรับตัวเข้าหากันแบบหนึ่งของคนภายในชุมชนกับคนภายนอก พยายามสื่อสารระหว่างกันจนทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการของตำนานในที่สุด

ตำนานหรือนิทานวีรบุรุษ เป็นตำนานที่มีโครงเรื่องตามแนวปาฏิหาริย์ แต่ได้อ้างชื่อบุคคลที่เป็นวีรบุรุษประจำชาติหรือบุคคลของเผ่าพันธุ์หรือของภูมิภาคนั้น ๆ เช่น เรื่องพระยาเจือง เรื่องขุนบรม เรื่องท้าวแสนปม เรื่องพระร่วง เป็นต้น ส่วนนิทานประจำถิ่นเป็นนิทานที่อธิบายความเป็นมาของท้องถิ่นแม้ว่าเรื่องจะเป็นแนวปาฏิหาริย์แต่ก็ปรากฏชื่อสถานที่ในท้องถิ่นจริง มีโบราณสถานจริงหรือมีหลักฐานเป็นสิ่งสำคัญของท้องถิ่นนั้นจริง เช่น เรื่องพระยาทรงพระยาพาน กล่าวถึงพระปฐมเจดีย์ เรื่องท้าวปาจิตนางอรพิมในตำนานปราสาทหินพิมาย เรื่องตาม่องล่ายกล่าวถึงชื่อสถานที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น¹⁰ เช่น ตำนานรถเสนหรือพระรถเมรี ตำนานท้าวแสนปม ตำนานท้าวปาจิต นางอรพิม ตำนานพระเจ้าสายน้ำผึ้งและเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เป็นต้น ตำนานวีรบุรุษจึงเกี่ยวข้องกับภูมิมานบ้าน ชื่อชุมชนต่าง ๆ ที่ผูกขึ้นเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ที่กล่าวอ้างถึงในตำนานนั้นๆ

ตำนานหรือนิทานท้องถิ่น(Legend)นิทานชนิดนี้มีขนาดสั้นกว่านิทานปรัมปรา มักเป็นเรื่องเหตุการณ์เดียวและเกี่ยวกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี โศกกลางหรือคตินิยมอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นพื้นฐานของคนในท้องถิ่น แม้ว่าจะเป็นเรื่องแปลกพิสดารหรือพันวิสัยความเป็นจริงไปบ้างก็ตามแต่ก็ยังเชื่อกันว่าเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นจริง มีเค้าความจริง มีตัวละครจริง ๆ มี

สถานที่เกิดจริงที่กำหนดแน่นอน ¹¹ นิทานท้องถิ่นอาจจำแนกออกได้เป็น ประเภทแรก นิทานอธิบาย อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ อธิบายสาเหตุของความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับสถานที่ ตลอดจนโบราณสถานที่สำคัญ ประเภทที่สอง นิทานเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เช่น โชคลาง เรื่องผี ตลอดจนเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ประเภทที่สาม นิทานเกี่ยวกับสมบัติที่ฝังไว้และลายแทง แนะนำให้ไปหาสมบัตินั้น ๆ ประเภทที่สี่ นิทานวีรบุรุษ เรื่องที่กล่าวถึงคุณธรรม ความฉลาดความสามารถและกล้าหาญของบุคคล มักมีกำหนดสถานที่ที่แน่นอนว่าเป็นที่ใดและมีกำหนดเวลาของเรื่องที่แน่ชัด ประการที่ห้า นิทานคติสอนใจ เป็นเรื่องสั้นไม่สมจริง มีเจตนาจะสอนความประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่ง ประการสุดท้าย นิทานเกี่ยวกับนักบวชต่าง ๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับภิกษุหรือนักบวชที่เจริญภาวนาจนมีฌานแก่กล้า มีฤทธิ์พิเศษ ตัวอย่างตำนานหรือนิทานท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น ตำนานพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ตำนานท้าวแสนปม เป็นต้น ตำนานประจำถิ่นเกิดจากความพยายามของคนภายในชุมชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนรูปแบบต่าง ๆ บันทึกรายละเอียดเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้มากที่สุด แม้จะมีข้อจำกัดมากมายสามารถและศึกษาค้นคว้าอันจะนำไปสู่บทสรุปที่น่าเชื่อถือได้มากที่สุด

บทบาทความสำคัญของตำนาน

ตำนานเกิดจากความต้องการของชุมชน ชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไม่นิยมสร้างศิลาจารึกเหมือนสังคมลุ่มน้ำยมคือสุโขทัย และลุ่มน้ำปิงคือเชียงใหม่ ลำพูน หรือรัฐสังคมาเขมรโบราณ เพราะพัฒนาการแห่งอุปกรณ์ทางอักษรศาสตร์แตกต่างกัน สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มประดิษฐ์กระดาษชนิดเนื้อเหนียว ทนทาน หนา เนื้อดี และขัดพื้นหน้าเรียบขึ้นใช้กระดาษนี้ทำจากเยื่อไม้ข่อย สามารถทำได้เป็นแผ่นยาวพับได้ มีทั้งสีขาวและสีดำเรียกว่าสมุดไทย แตกต่างกับสมุดสาขาของชาวเชียงใหม่หรือสมุดโผของจีน เอกสารทางวรรณคดี ประวัติ ตำนาน พงศาวดาร มักเขียนบนสมุดไทยดำและขาว ซึ่งสามารถคงทนได้นานยังคงรักษาเค้าเดิมไว้ได้ ตำนานหรือพงศาวดารที่ทรงคุณค่าศึกษาคืออนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช หรือตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราชหรือตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชล้วนเป็นเอกสารที่ต้องศึกษากันอย่างรอบคอบทั้งสิ้น ¹² เนื่องจากว่าตำนานดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการเกิด ตำนานเมืองศรีมหาธา จังหัดชลบุรีที่สำคัญ การพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการใช้วัสดุ

สำหรับการบันทึกตำนานอันเป็นหลักฐานสำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดทุก
ประเด็นและทุกแง่มุม

ตำนานคือข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การเข้าใจความคิดและสถาบันต่างๆ ของสังคม หลักการ
สำคัญของการศึกษาตำนานคือการแปลสัญลักษณ์ต่างๆ ของตำนาน เพราะสัญลักษณ์จากตำนาน
ได้สร้างมาจากลักษณะความคิดของผู้สร้างตำนาน คุณค่าของตำนานจึงอยู่ที่ว่าจะสามารถตั้ง
คำถามที่ถูกต้องตามแนวทางที่เป็นเฉพาะกรณีได้หรือไม่อย่างไร เมื่อพิจารณาจากรื่องราวของ
ตำนาน ทำให้เห็นได้ว่าตำนานคือความรู้ที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อสังคม ในขณะเดียวกัน
ตำนานยังมีความหมายที่เป็นสัญลักษณ์ของสังคม กล่าวได้ว่าเรื่องราวในตำนานคือภาพสะท้อน
ของสังคม ทั้งในส่วนที่เป็นค่านิยม ความคิดและความเชื่อของผู้คนในสังคม และที่สำคัญคือเป็น
สิ่งที่เกิดจากรากเหง้าของความเป็นท้องถิ่น และความเป็นพื้นบ้านพื้นเมืองอย่างแท้จริง¹³
ตำนานได้สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและได้สะสม
ส่งผ่านด้วยวิธีการบันทึกไว้ในตำนาน

น่าจะได้ตั้งหลักการในการพิจารณาเอกสารตำนานขึ้นใหม่ เนื่องจากตำนานจำนวนไม่
น้อยที่มีใช้เป็นเรื่องนิยายปรัมปรา หากเป็นผลงานค้นคว้ารวมหลักฐานขงละเอียดประณีตและ
ทรงคุณค่าของนักปราชญาโบราณ ตำนานจำนวนไม่น้อยทำหน้าที่เดียวกับศิลาจารึก ทั้งนี้เพราะ
ผู้บันทึกตำนานไม่นิยมสร้างศิลาจารึก หรือมีจะนั้นก็มิขขนาดยาวเกินว่าจะสร้างเป็นศิลาจารึกให้
เหมือนกับรัฐสังคมแบบขอมโบราณ เรื่องราวในตำนานที่ไม่มีศิลาจารึกรองรับไม่จำเป็นจะต้อง
เป็นเรื่องเหลวไหลไปเสียทั้งหมด จะต้องวิเคราะห์เทียบเคียงข้อความในตำนานให้เหมาะสม¹⁴
หลักฐานตำนานจึงเป็นประเด็นที่จะต้องนำมาพิจารณาใหม่ให้เหมาะสมเพื่อสามารถนำไปสู่แนว
ทางการนำเสนอข้อคิดอันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการต่อไป

ตำนานประจำถิ่นในภาคกลางมีอยู่มากมายโดยเฉพาะในชุมชนริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเล
เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ต่อเนื่องกันมายาวนาน ดังปรากฏ
หลักฐานทางโบราณคดีว่ามีเมืองโบราณอยู่ในบริเวณแผ่นดินล้อมรอบอ่าวไทยในอดีต เช่น
เมืองอู่ทอง เมืองสีหราชหรือศรีมหาราชหรือเมืองศรีราชา เมืองแพรก เมืองปากแพรก เมือง
ชลบุรีศรีมหาสมุทร เมืองนครไชยศรี เมืองคูบัว เมืองลพบุรี เมืองจันทเสน เมืองศรีมหาสมุทร เมือง
ดงละคร เมืองพระรถ โดยเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขายกับต่างชาติ ต่อมาได้พัฒนาเป็นรัฐและ
อาณาจักรเช่น อาณาจักรสุโขทัยริมฝั่งน้ำยม อาณาจักรอยุธยาที่มีภูมิรัฐศาสตร์ประกอบด้วยแม่น้ำ

เจ้าพระยา แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำลพบุรี แต่ละอาณาจักรได้อาศัยเส้นทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ในทางการค้าและคมนาคม¹⁵ สามารถสรุปบทบาทความสำคัญของตำนานท้องถิ่นได้ ดังต่อไปนี้

1.ตำนานกับภูมินาม ความสำคัญของตำนานประจำถิ่นคือทำให้ระลึกถึงภูมินาม ตำนานท้องถิ่นจึงพยายามยึดท้องถิ่นเป็นหลัก พยายามบันทึกความเป็นมาของชุมชน แล้วสร้างตำนานให้สอดคล้องและอธิบายที่มาหรือกำเนิดของชุมชน และเมืองเก่า เช่น เมืองเพนียดที่จันทบุรี ความสำคัญของเจ้าศรีมหาราชากับชุมชนรอบอ่าวไทยและอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี การกำเนิดเมืองดงละครที่นครนายก ความสำคัญของศาสนาพุทธในตำนานเมืองพระรถจากปัญญาชาดก และเมืองศรีมโหสถจากทศชาติชาดก ตำนานการเกิดเมืองท่าในภาคตะวันออกที่ปรากฏในตำนานเมืองดงละคร เมืองพระยาเระและเมืองศรีพะโล เป็นต้น

2.ตำนานแสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เนื่องจากตำนานเป็นการบันทึกเรื่องราวของชุมชนรอบ ๆ ได้แก่อาณาจักรขอมที่นครธม เมืองอินทปัตถา เมืองพิมาย ในตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต ตำนานเจ้าศรีมหาราชาได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของอาณาจักรศรีวิชัย ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เมืองเพชรบุรี พงสาวดารเมืองเหนือ ตำนานเมืองล้านช้าง พระเจ้าอนุรุธแห่งพุกาม โดยเฉพาะบทบาทความสำคัญของราชสำนักจีนและคนไทยเชื้อสายจีน ผู้ตั้งชุมชนรอบอ่าวไทย

3.แสดงเอกลักษณ์ของชุมชน ความเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เอกลักษณ์ของคนชนบทที่อยู่ห่างไกลต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติรอบตัว ชุมชนเมืองทำต้องปรับตัวกับคนต่างถิ่นแปลกหน้า สะสมผ่านภูมิปัญญา เช่นภูมิปัญญาเกี่ยวทะเลในตำนานเจ้าศรีมหาราชา ผ่านกรมอาสาจามจากอาณาจักรศรีวิชัย ผ่านไปยังอาณาจักรศรีอยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์

4.บันทึกความเป็นมาของชุมชน ตำนานเป็นการบันทึกของคนในชุมชนบันทึกการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ ในรูปของภาวะผู้นำของสตรีในชุมชนที่นับถือเครื่องญาติฝ่าย

มารดา หลักการเป็นผู้นำและภาวะผู้นำที่เน้นความสมานฉันท์ของพระเจ้าอู่ทองเป็นต้น ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงรัตนโกสินทร์

5.บันทึกประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมซึ่งเป็นแนวปฏิบัติเป็นประเพณีส่วนบุคคล บันทึกวิถีชีวิตส่วนบุคคล ประเพณีส่วนท้องถิ่นเป็นแนวปฏิบัติของท้องถิ่นส่วนรวม ประเพณีแห่งชาติเป็นเรื่องของคนส่วนรวม¹⁶

6.ทัศนคติและโลกทัศน์ ตำนานได้แสดงให้เห็นความคิดเกี่ยวกับการสืบทอดตำแหน่งผู้นำในการสืบทอดราชสมบัติ ความไม่ยุติธรรม การรักษาवासักดิ์ ความรักของพ่อ แม่ กับลูก ความซื่อสัตย์ เป็นต้น ทัศนคติเกี่ยวกับความสำคัญของนักบวช

7.ตำนานแสดงความสำคัญของวีรบุรุษวีรสตรีเช่นท้าวสุ่งท้าวเจือง¹⁷ ตำนานในภาคตะวันออกเฉียงใต้บันทึกความสำคัญของพระนางกาไวแห่งเมืองเพนียด เจ้าศรีมหาราชา พระเจ้าอู่ทองและพระนางแหลมเทียน และเจ้าแม่สามमुख เป็นต้น

ท้าวอู่ทองและท้าวสุ่งท้าวเจือง

8.ตำนานบันทึกเหตุการณ์พิเศษ เช่น กำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ ว่ามีความเป็นพี่น้อง ตำนานในภาคตะวันออกได้บันทึกเหตุการณ์พิเศษที่สอดคล้องกับชุมชนอื่น เช่นการเกิดโรคทำ กับพระเจ้าอู่ทอง

เชิงอรรถ

¹ th.wikipedia.org/wiki/ตำนาน

² บุญเดิม พันรอบ มานุษยวิทยาวัฒนธรรม: Cultural Anthropology ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี พ.ศ.2546 หน้า 367-369

³ Pelto Gretel H. and Pertti J. Pelto., The Cultural Dimension of the Human Adventure New York: Macmillan Publishing Co., Inc. 1979. p 416 and p 264.

⁴ สายป่าน ปุริวรรณชนะ ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายทะเลภาคกลาง : ความ สมานฉันท์ในความหลากหลาย กรุงเทพฯ ฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2552 หน้า 1-3

⁵William A., Haviland, Anthropology Florida : Holt, Rinehart and Winston,Inc.,1989.p.526 p.609.

⁶ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ เมืองนครศรีธรรมราช มหานคร กรุงเทพฯ ฯ ดวงกมลพับลิชชิ่ง, พ.ศ.2555 หน้า 34

⁷ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ตำนาน กรุงเทพฯ ฯ : มติชน 2555 คำนำและปกหลัง

⁸<http://www.lek-prapai.o.php?id=830>

⁹ <http://www.oknation.net/blog/yongyoot/2007/10/06/entry-1>

¹⁰ ธวัช ปุณโณทก นิทานพื้นบ้าน นนทบุรี : ปันรู้ พ.ศ.2553 หน้า 25-26

¹¹ วิเชียร เกษประทุม นิทานพื้นบ้าน กรุงเทพฯ ฯ พัฒนาศึกษา พ.ศ.2543 หน้า 4

¹² จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ
ฯ ไฟาเดียวกัน, พ.ศ. 2547 หน้า 11-25

¹³ www.genedu.msu.ac.th/course/1-2556/0023003-2.เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม
2557

¹⁴ จิตร ภูมิศักดิ์ แหล่งเดียวกัน หน้า 29

¹⁵ สายป่าน ปุริวรรณชนะ แหล่งเดียวกัน

¹⁶ บุญเดิม พันรอบ มนุษย์ : สังคมและวัฒนธรรม HUMAN : SOCIETY AND
CULTURE ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ.
2542 หน้า 13

¹⁷ <http://www.matichonbook.com/>

บทที่ 3

ตำนานกับภาคตะวันออกเฉียง

ตำนานในภาคตะวันออกเฉียงประกอบด้วยตำนานเกี่ยวกับวีรบุรุษผู้สร้างชุมชน เช่น ตำนานพระนางกาไวกับพระเจ้าพรหมทัต เป็นเรื่องเล่าถึงการเผยแพร่ศาสนาพุทธจากอินเดียในวัฒนธรรมทวารวดีคู่ขนานกับวัฒนธรรมขอมโบราณ ตำนานเจ้าศรีมหาราชาทำนานได้เล่าเรื่องที่มาของภูมินามเมืองศรีราชา ตำนานพระนางจอมเทียนและพระเจ้าอุทองเล่าขานเกี่ยวกับที่มาของชื่อเมืองสัทหีบ ตำนานเมืองดงละครตำนานเกี่ยวกับภูมินามตำบลดงละคร ตำนานเมืองพระรถตำนานเกี่ยวกับเมืองท่าชายทะเลบนเส้นทางสายไหม ตำนานเมืองพระยาเร่บันทึกความเป็นเมืองท่าชายทะเลสมัยทวารวดี ตำนานเมืองศรีพะโล่เล่าขานความเป็นเมืองท่าชายทะเลก่อนจะย้ายเมืองมาอยู่ที่เมืองบางปลาสร้อยที่ปรากฏในตำนานเจ้าแม่สามมุขสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

1.ตำนานพระนางกาไวกับพระเจ้าพรหมทัต¹ ตำนานกล่าวว่าเมื่อนานมาแล้วนับพันปีมีเมืองๆ หนึ่งตั้งอยู่ ณ เขิงเขาสระบาปมีเจ้าผู้ครองเมืองสืบราชสันตติวงศ์มาหลายสมัย จนถึงสมัยของพระเจ้าพรหมทัตซึ่งมีโอรสกับเอกอัครมเหสี 2 พระองค์ คือ พระไวยทัตและพระเกตุทัต ต่อมาพระมเหสีสิ้นพระชนม์ พระเจ้าพรหมทัตจึงมีมเหสีใหม่มีพระนามว่า "พระนางกาไว" และมีโอรสด้วยกัน 1 พระองค์ ไม่ปรากฏพระนาม พระนางกาไวมีรูปสมบัติความงามเป็นเลิศ แต่จิตใจมักใหญ่ใฝ่สูงนัก ต้องการให้บุตรของตนขึ้นครองราชย์แทนพระบิดาต่อไป ทำให้โอรสทั้ง 2 ของพระมเหสีองค์แรกต้องออกจากเมือง จึงทูลขอให้พระเจ้าพรหมทัตส่งพระโอรสทั้งสองไปสร้างเมืองใหม่ในที่ที่กัณดาร เมื่อพระเจ้าพรหมทัตได้ฟังแล้วก็ทรงถามความเห็นในที่ประชุมขุนนาง ทุกคนก็เห็นดีด้วย พระไวยทัตกับพระเกตุทัตจำใจต้องไปสร้างเมืองใหม่ โดยขอคัดเลือกคนไปด้วย เอาเฉพาะคนหนุ่มฉกรรจ์แข็งแรงมีฝีมือในการรบ พร้อมทั้งแบ่งครอบครัวผู้คนพลเมืองพากันไปสร้างเมืองใหม่เรียกเมืองนั้นว่า "เมืองสามสิบ" ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอโป่งน้ำร้อนใกล้ชายแดนกัมพูชา

พระไวยทัตกับพระเกตุทัตก็รีบเร่งช่องสุ่มผู้คนไว้เป็นกำลัง ต่อเมื่อพระเจ้าพรหมทัตสิ้นพระชนม์พระนางกาไวจึงแต่งตั้งบุตรของตนเป็นเจ้าเมืองแทน แต่เนื่องจากพระโอรสยังทรง

พระเยาว์พระนางจึงเป็นผู้สำเร็จราชการแทน ชาวบ้านจึงเรียกเมือง ๆ นั้นว่า "เมืองกาไว" ฝ่ายพระไวยที่ติดกับพระเกตุทัตทราบเรื่องราวพระราชบิดาสืบพระชนม์จึงยกทัพลงมาเพื่อชิงเมืองคืน แต่กองทัพของพระไวยที่ติดกับพระเกตุทัตสู้กำลังกองทัพของพระนางกาไวไม่ได้ จึงถอยทัพไปและขอกำลังจาก กษัตริย์ขอมซึ่งประทับอยู่ ณ เมืองนครธม ช่วยแก้แค้นโดยสัญญาว่า ถ้าตีเมืองได้แล้วจะแบ่งเมืองให้กึ่งหนึ่ง กษัตริย์ขอมส่งกองทัพมาช่วยและยกมาตั้ง พลับพลาพักพลอยู่นอกเมือง ตำบลที่พักพลนี้เรียกว่า "พลับพลา" ในปัจจุบันบริเวณนี้เรียกว่า ตำบลพลับพลาอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เมื่อส่งคนไปเจรจาไม่ได้ผล กองทัพของพระยาไวยที่ติดและขอมก็เข้าตีเมืองกาไว พระนางกาไวเห็นว่า สู้ไม่ได้จึงขนทรัพย์สมบัติขึ้นหลังช้างและหนีออกมาได้ทางประตูเมืองด้านทิศใต้ พอกองทัพของพระไวยที่ติดเข้าเมืองได้ก็ให้ทหารติดตามไป พระนางกาไวเห็นว่าจวนตัวก็เอาทองเพชรพลอยออกหว่านโปรย เพื่อล่อทหารเข้าศึกให้พะวงเก็บทอง แล้วรีบหนีลงเรือสถานที่ที่พระนางกาไวหว่านทองคำไว้เรียกว่า "บ้านทองทั่ว" ปัจจุบันก็คือ บริเวณวัดทองทั่วเพนียดซึ่งก็ยังอยู่จนบัดนี้ทำด้วยศิลาแลง ตำนานเรื่องนางกาไวเป็นตำนานที่บ่งบอกถึงประวัติชื่อบ้านนามเมืองของจันทบุรี ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องนี้ เช่น เพนียด กาไว สามสิบพลับพลา และทองทั่ว นอกจากนี้ยังให้แนวคิดว่าความโลภไม่เกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น²

ตำนานระบุว่าอยู่ในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีในปัจจุบันหรือเมืองจันทบุรีมีเมืองโบราณมีฐานเก่าอยู่ 3 แห่ง³ แห่งแรกอยู่ที่ตำบลคลองนารายณ์หรือเมืองพะเนียดหรือเมืองกาไว แห่งที่สองอยู่ที่ตำบลเขาสระบาปเรียกว่า ครัวนคราบุรี แห่งที่สามอยู่ที่ตำบลพุงทะเลาย อำเภอเมืองจันทบุรี ตำนานกล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัตมีโอรสกับมเหสีองค์แรกคือ พระไวยที่ติดหรือเจ้าบริพงค์และพระเกตุทัตหรือเจ้าวงษ์สุริย ต่อมาได้พระนางกาไวเป็นมเหสีมีพระโอรสไม่ปรากฏพระนาม เมื่อพระเจ้าพรหมทัตสิ้นพระชนม์ พระนางกาไวได้เป็นผู้สำเร็จราชการและได้เกิดทำสงครามแย่งชิงเมืองกัน

เมืองโบราณเพนียดหรือพะเนียดและวัดทองทั่ว

ตำนานระบุชื่อพระเจ้าพรหมทัตซึ่งเป็นตำแหน่งมหาราชาที่ปกครองเมืองพาราณสี
 แคว้นกาสิ⁴ เป็นจุดเริ่มต้นการเผยแพร่ศาสนาพุทธในอินเดียสมัยพุทธกาลที่ป่าอิสิปตนะ
 มฤคทายวัน แคว้นกาสิเป็นมหาชนบทสมัยพุทธกาล พระราชาแห่งแคว้นกาสิเป็นต้นกำเนิดของ
 ตระกูลศากยะและโกติยะของพระพุทธองค์ พระเจ้ากาสิพระนามว่าพรหมทัตทรงเป็นกษัตริย์
 มั่งคั่งมีพระราชทรัพย์ พระราชสมบัติ มีรีพล มีพระราชพาหนะมาก มีพระราชอาณาจักรใหญ่ มี
 คลังศาสตรวุธยุทโธปกรณ์และคลังธัญญาหารบริบูรณ์ การเผยแพร่พุทธศาสนาเข้ามาในภาค
 ตะวันออกยุคแรกมีหลักฐานสมัยทวาราวดี ในบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง พบเมืองสมัยทวาราวดี
 หลายแห่ง เช่นที่ เมืองพระรถ อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรีพบหลักฐานทั้งศาสนาพุทธและ
 ฮินดู ที่จังหวัดปราจีนบุรีมีแหล่งทวาราวดีที่มีชื่อเสียงคือเมืองศรีมโหสถ มีหลักฐานการติดต่อ
 ค้าขายกับต่างประเทศบนเส้นทางสายไหม เช่น ประเทศจีนสมัยราชวงศ์ถัง แสดงให้เห็นการ
 ผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู การติดต่อก้าขายกับจีน อินเดียและเปอร์เซีย
 บ่งบอความสำคัญของเมืองท่าชายทะเลฝั่งตะวันออกในฐานะที่เป็นประตูสู่เอเชีย

เมืองพาราณสีตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

หลักฐานฝ่ายจีนในพงศาวดารราชวงศ์ฮั่นตะวันออกกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทยและจีนในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ.650⁶ กล่าวถึงรัฐส่านหรือเสียนว่าเป็นชื่อของชนชาติมองโกลเผ่าหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่าไท แปลว่าผู้สูงส่งหรือผู้เป็นอิสระ เป็นคำที่ใช้เรียกชนชาติไตทั้งชนชาติโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการจดบันทึกว่ามีคนจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6⁷ ในพระราชพงศาวดารราชวงศ์ฮั่น บรรพ 83 มีบันทึกการเดินทางของราชทูตในสมัยราชวงศ์ฮั่นใน พ.ศ.544-548 ราชทูตของจีนได้ออกเดินทางโดยทางเรือผ่านเวียดนาม กัมพูชา อ่าวไทยมาขึ้นบกที่คอคอดกระแล้วโดยสารเรือต่อไปยังอินเดีย จากเอกสารโบราณของจีนนับแต่ราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์ถังดินแดนประเทศไทยปัจจุบันประกอบด้วยหลายอาณาจักร เช่น อาณาจักรจิงหลิงหรือสุวรรณภูมิ พุทธศตวรรษที่ 8 อาณาจักรชื่อทูตั้งอยู่บริเวณสงขลาและปัตตานีในพุทธศตวรรษที่ 11-16 อาณาจักรตามาลิงหรือตามพรลิงค์บริเวณเมืองนครศรีธรรมราช พุทธศตวรรษที่ 17-18 อาณาจักรลังกาสุกาบริเวณปัตตานี พุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรป่าไปชีฟูบริเวณเชียงใหม่จนถึงสุโขทัยและอยุธยา

ตำนานเรื่องท้าวพรหมทัตในอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีเจดีย์ก่ออิฐขนาดใหญ่สร้างขึ้นราวอยุธยาตอนปลาย ตั้งอยู่บนเนินดินขนาดใหญ่ ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีลานประทักษิณโดยรอบ โดยมีความเชื่อของตำนานพื้นบ้านเรื่องท้าวปาจิตกับนาง

อรพิมว่าเป็นสถานที่ถวายเพลิงพระศพท้าวพรหมทัตผู้ครองเมืองพิมาย ⁸ อีกตำนานหนึ่งอาศัยเค้าโครงตำนานท้าวพรหมทัตเหมือนกันแต่เรียกชื่อท้าวปาจิตว่าเป็นเจ้าชายพิจิตร สถานที่เกิดตำนานที่จังหวัดบุรีรัมย์ ตำนานให้รายละเอียดเกี่ยวกับปราสาทหินพนมรุ้งและสถานที่ต่าง ๆ เช่น นางรอง พิมายเป็นการสร้างตำนานเกี่ยวกับที่มาของภูมินาม(place name) ⁹

ตำนานเรื่องท้าวปาจิตอีกตำนานหนึ่งเล่าว่าท้าวปาจิตเป็น โอรสเจ้าเมืองอินทปัตตา ตามตำนานไตรชาวมก่อนรูปสังคัมครั้งแรกที่บริเวณปากแม่น้ำโขงชื่อรัฐในยุคแรกคือโพธิสาร และยุคต่อมาคืออินทปัตย์ ชื่อนครอินทรปัตต์หรือในสำเนียงไตและลาวโบราณอินทปัตตา ¹⁰ เมื่อเจริญวัยพระบิดาก็จัดพิธีเลือกคู่ แต่ท้าวปาจิตไม่ชอบหญิงสาวหรือพระธิดาองค์ใด จึงทูลขอพระบิดาเสด็จประพาสเพื่อแสวงหาพระชายาเองมีเสนาคู่ใจคือนักแก้วและนักขวัญ เดินทางไปเมืองพิมานบุรีซึ่งมีพระเจ้าพรหมทัตปกครอง ตามคำทำนายว่าจะพบเนื้อคู่ที่มีบุญญาธิการ ครั้นมาถึงหมู่บ้านชนบท พบหญิงท้องคนหนึ่งเดินทางอยู่กลางแควมีร่มเงาบังตัวคล้ายกับกลดทิพย์ก้นแสงแดดให้ จึงขอติดตามนางไปด้วย ท้าวปาจิตได้ช่วยเหลือนางทำไร่ไถนาหาอาหารมาเลี้ยงดูกัน และกล่าวขอนางว่าถ้าทารกในครรภ์เป็นหญิงจะขอให้เป็นชายหากเป็นชายจะขอเป็นพระสหาย เมื่อคลอดธิดาออกมาท้าวปาจิตตั้งชื่อให้ว่านางอรพิม ท้าวปาจิตและเสนาอยู่รับใช้นางอรพิมและมารดาจนนางอรพิมเริ่มรุ่นสาวจึงรู้ว่าท้าวปาจิตไม่ได้เป็นพี่ชาย ท้าวปาจิตจึงลากลับไปนำขันหมากมาสู่ขอตามราชประเพณี วันหนึ่งนางอรพิมไปอาบน้ำกับเพื่อน ได้นำเส้นผมใส่ผอบลอยน้ำไปถึงทำน้ำสรงของพระเจ้าพรหมทัต เสนานำผอบมาถวาย เมื่อเปิดผอบได้พบเส้นผมส่งกลิ่นหอมตลบ ทำให้พระเจ้าพระเจ้าพรหมทัตหลงใหลนางมาก จึงสั่งให้เสนาอำมาตย์ติดตามหานางผู้มีผมหอม เสนามาพบนางอรพิมจึงนำตัวเพื่อไปเฝ้าท้าวพรหมทัต ระหว่างทางนางอรพิมคิดถึงท้าวปาจิตนั่งร้องไห้ไม่ยอมเดินทางต่อจึงเรียกสถานนั้นว่า บ้านนางรอง ปัจจุบันคืออำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ เสนาพยายามพานางเดินทางต่อไปจนถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง นางกระโดดหนีเข้าป่าไปซ่อนจึงเรียกว่าบ้านปะเต็ล-ปะเต็ลภาษาเขมรแปลว่ากระโดด โดดเต็น – เสนาพระเจ้าพรหมทัตติดตามนางและไปล้อมหมู่บ้านนางจึงเรียกว่าบ้านไผ่ล้อม แต่ยังไม่ได้นำนาง นางอรพิมหนีไปซ่อนตัวอยู่ในถ้ำของภูเขาลูกหนึ่ง เสนาหาไม่พบจึงเรียกชื่อว่า เขาปลาย

บัด – บัด ภาษาเขมรแปลว่าหาย ในที่สุดเสนาของพระเจ้าพรหมทัตก็ได้ตัวนางมาถวายพระเจ้าพรหมทัต เมื่อนางมาอยู่ในปราสาทพระเจ้าพรหมทัตเข้าใจตัวนางจะรู้สึกร้อนเป็นไฟ เพราะแรงสัจจาธิฐานของนางที่จะขอซื้อสัตย์ต่อท้าวปาจิตเพียงคนเดียว

ท้าวปาจิตเมื่อถึงเมืองได้ขอพระราชบิดาเตรียมขบวนขันหมากมาสู่ขอนางอรพิม ครั้นเดินทางมาได้ยินข่าวว่าพระเจ้าพรหมทัตเจ้าเมืองพิมานบุรีได้รับนางเข้าไปไว้ในวังแล้ว ด้วยความเสียใจจึงสั่งให้เท้าวของเงินทองจนหมด บริเวณนั้นจึงมีชื่อเรียกว่า เสราะแบกจานหรือบ้านทุบจาน ส่วนสินสอดทองหมั้นไหลลงแม่น้ำเรียกว่า ลำมาศหรือลำปลายมาศ มาศหมายถึงทอง ท้าวปาจิตสั่งให้ขบวนขันหมากกลับเมือง ส่วนตนเองเดินทางไปเมืองพิมานบุรี เมื่อไปถึงตรงกับวันที่ทำพิธีอภิเษกสมรสนางอรพิม จึงขอเข้าไปร่วมพิธีโดยบอกกับเสนาเฝ้าประตูวังว่าตนเองเป็นพี่ชายของนางอรพิม เมื่อเข้าวังนางอรพิมเห็นเข้าจึงร้องว่า “พี่มาแล้ว” ภายหลังเปลี่ยนเป็น”พิมาย” อำเภอปิมาย จังหวัดนครราชสีมา ท้าวปาจิตและนางอรพิมวางแผนมอมสุราทหารพระเจ้าพรหมทัตจนมึนเมาหมดสติทั้งเมือง ส่วนพระเจ้าพรหมทัตก็ดื่มสุราด้วยความสุขในวันอภิเษกสมรส ตกค่านางอรพิมลอบปลงพระชนม์แล้วพาท้าวปาจิตหนีออกจากเมืองพิมานบุรี ทั้งสองรอนแรมไปตามป่าเขาจนเหนื่อยอ่อนจึงนอนพักหลับไป ทหารพระเจ้าพรหมทัตติดตามมาพบ จึงใช้ธนูยิงถูกท้าวปาจิตตายแล้วพานางอรพิมชี้ควายกลับเมือง นางอรพิมอุบายว่านางกลัวเขาควยจึงขอนั่งข้างหลัง ทหารยินยอมและพานางเดินทางกลับเมืองพิมานบุรี ระวังทางนางอรพิมใช้มิดของทหารแทงทหารตาย นางจึงกลับมาหาท้าวปาจิตและพบว่าท้าวปาจิตสิ้นใจแล้ว นางได้แต่ร้องไห้อยู่กับศพท้าวปาจิต

พระอินทร์คิดจะช่วยนางจึงชวนพระวิษณุกรรมแปลงกายเป็นงูกับพังพอนกัดกันอยู่ใกล้ ๆ กับนางอรพิม เมื่อพังพอนกัดงูตายพังพอนก็ไปกัดรากไม้มาพันงู งูก็พิน ในทำนองเดียวกันเมื่อพังพอนตายงูก็ไปกัดรากไม้มาพันพังพอนก็พิน งูและพังพอนต่อสู้กันไม่นานก็แยกย้ายกันไป นางอรพิมเห็นเป็นอัศจรรย์และรู้ว่ารากไม้นั้นมีสรรพคุณวิเศษ นางจึงใช้ปากกัดรากไม้มาเคี้ยวแล้วพ่นไปที่ศพท้าวปาจิต สักครู่หนึ่งท้าวปาจิตก็ฟื้นคืนชีพ ทั้งสองจึงพากันเดินทางกลับเมืองของท้าวปาจิตและได้นำรากไม้วีเศษติดตัวไปด้วย ครั้นเมื่อเดินทางถึงแม่น้ำใหญ่เห็นสามเณร

พายเรือผ่านมาจึงขอร้องให้เธอสวยพามาข้ามแม่น้ำ แต่เรือที่นั่นนั่งได้เพียงสองคน เธอก็พาท้าวปาจิตข้ามฝั่งไปก่อนแล้วจึงกลับมารับนางอรพิม ครั้นเธอมารับนางอรพิมเห็นว่านางอรพิมมีความงามยิ่งนัก เธอก็เกิดศรัทธากำเริบจึงคิดไม่เชื่อ เมื่อนางอรพิมลงเรือจึงพอนางไปทางอื่นไม่ไปส่งที่ท้าวปาจิตคอยอยู่

ด้วยความมิปัญญานางเห็นต้นมะเดื่อ นางก็ร้องอยากกินผลมะเดื่อ เธอก็จึงจอดเรือขึ้นเก็บผลมะเดื่อ เมื่อเธอลงต้นมะเดื่อ นางก็นำนามมาสูมไว้ที่โคนต้นมะเดื่อแล้วพายเรือหนีมาหาท้าวปาจิตแต่หาไม่พบ นางจึงพายเรือไปเรื่อย ๆ จนถึงเมืองใหญ่เมืองหนึ่งชื่อเมืองครุฑราช นางอรพิมเดินทางเข้าเมืองไปพักที่ศาลาแห่งหนึ่ง ครั้นเข้าพักอาศัยจึงรู้ว่า เป็นศาลาโรงทานของเศรษฐีมีอาหาร เสื้อผ้าแพรพรรณบริจาคนานาและเห็น โลงศพประดับประดาสวยงามอยู่ที่ศาลาคู่ นางจึงช่วยชุบชีวิตให้โดยใช้ยาวิเศษพ่นไปที่ศพจนฟื้นกลับคืนชีพ เมื่อคืนชีพแล้วนางจึงเล่าว่านางชื่อปทุมเกสร เป็นธิดาเศรษฐี เมื่อนางสิ้นใจพ่อแม่เสียใจมากจึงหาหมอวิเศษมาช่วยรักษาให้ฟื้น แต่หมอกล่าวว่านางยังไม่สิ้นเวรกรรม จึงให้เศรษฐีสร้างศาลาโรงทานเพื่อให้คนเดินทางมาพักอาศัยพร้อมกับนำศพนางไว้ที่ศาลาแล้วจะมีผู้วิเศษมาช่วยเหลือนางภายหลัง นางอรพิมทราบแล้วก็ลาเดินทางต่อไป นางปทุมเกสรขอเป็นทาสติดตามที่ช่วยชุบชีวิตให้ ทั้งสองเดินทางต่อไปและเห็นว่าเป็นหญิง กลัวจะเป็นอันตรายจึงอธิษฐานให้กลับร่างเป็นชายโดยนำผมไปฝากไว้ต้นช้องนาง นำขาไปฝากไว้กับต้นขานางและนำหน้าอกไปฝากไว้กับต้นนุ่นต้นจิว¹¹

ทั้งสองเดินทางมาจนถึงเมืองพาราณสีพบว่าประชาชนในเมืองพากันร้องไห้ระงม จึงถามชาวบ้านได้ความว่าพระธิดาเจ้าเมืองถูกกัณฑ์สิ้นพระชนม์ เจ้าเมืองให้ลั่นฆ้องหาผู้วิเศษมารักษาพระธิดา ผู้ใดรักษาจะแบ่งเมืองให้ครองครึ่งหนึ่งและยกพระธิดาให้เป็นมเหสี อรพิมหนุ่มจำแลงอาสารักษาพระธิดา ครั้นถึงห้องบรรทมก็ใช้รากไม้วิเศษพ่น 3 ครั้งพระธิดาก็ฟื้นคืนสติ เจ้าเมืองก็ยกพระธิดาและแบ่งเมืองให้ครองครึ่งหนึ่งตามสัญญา แต่หนุ่มแปลงอรพิมไม่รับขอบวชในพระพุทธศาสนาและขอให้เจ้าเมืองสร้างศาลาโรงทาน พร้อมทั้งเขียนเรื่องราวชีวิตของตนกับท้าวปาจิต แล้วสั่งให้ทหารคอยผู้คนที่เดินทางมาพัก อรพิมบวชอยู่นานจนเป็นสังฆราชแห่งเมืองพาราณสี วันหนึ่งทหารมาแจ้งว่ามีคนเดินทางมาพักที่ศาลาโรงทาน เมื่อเห็นรูปภาพก็ร้องไห้ถึงกับสลบไป อรพิมจึงสั่งให้นำตัวมาพบ เมื่ออรพิมเห็นก็จำได้ว่าเป็นท้าวปาจิต นางจึง

เล่าชีวิตของนางตอนที่พลัดพรากจากกัน นางบอกว่าขณะนี้ร่างของนางเป็นชายโดยอริษฐาน ถ้าหากยังมีความรักต่อนางอยู่ก็จะอริษฐานกลับร่างเป็นหญิงได้ ในที่สุดนางอรพิมก็อริษฐานกลับร่างเป็นหญิงเหมือนเดิม นางอรพิมพาท้าวปาจิตเข้าเฝ้าพระเจ้าพาราณสีและทูลความจริงให้ฟัง พระเจ้าพาราณสีทราบเรื่องก็ยินดีกับนางด้วย นางและท้าวปาจิตขอลากลับเมือง พระเจ้าพาราณสีจึงพระราชทานพระธิดาเป็นพระชายาของท้าวปาจิตด้วย ส่วนนางปทุมเกษรเมื่อนางอรพิมกลับเพศเป็นหญิงนางก็กลับเพศเป็นหญิงด้วยและติดตามนางอรพิมกับท้าวปาจิตไปยังเมืองอินทปัตถหลังจากนั้นท้าวปาจิตและนางอรพิมก็ครองเมืองอย่างสันติสุข¹²

ชื่อท้าวพรหมทัตยังได้ปรากฏในตำนานหลายตำนานทั่วไปของชุมชนไทย เช่น ตำนานหรือนิทานเรื่องปลาบู่ทอง กล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัตหรือท้าวพรหมทัต¹³ พระเจ้าพรหมทัตในเรื่องลักษณะวงศันิทานพื้นบ้านบ้านกลางและเรื่องหงส์หินนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ กล่าวถึงพระเจ้าพาราณสีโอรสหลวงทำนายว่าพระโพธิสัตว์มาเกิดเป็นนิทานที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธทั้งสิ้น¹⁴

2. ตำนานเจ้าศรีมหาราช ศรีราชาหรือศรีมหาราชหรือศรีราชาธิราชหรือศรีราชามีร่องรอยเก่าไปถึงสมัยศรีวิชัย คำว่าศรีมหาราชเดิมเป็นพระปรมาภิไธยของกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์แห่งศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ 14 จากศิลาจารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชภาษาสันสกฤต พ.ศ.1318 ด้านหลังเป็นการเขียนขอพระเกียรติของพระเจ้าศรีมหาราชในราชวงศ์ไศเลนทร์ความว่า “...ทรงเป็นหัวหน้าแห่งไศเลนทรวงศ์ ทรงพระนามศรีมหาราช...” ภายหลังพวกปัตมวังจากเขมรมาตั้งวงศ์ปัญจาณห์ขึ้นใหม่ และใช้คำว่าศรีธรรมราชเป็นปรมาภิไธยแทน บ้านเมืองนั้นจึงได้ชื่อว่านครศรีธรรมราช ต่อมาศรีมหาราชกลายเป็นตำแหน่งทางการเมืองของบ้านเมืองในเขตเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งสัมพันธ์กับเมืองเพชรบุรีราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.1893 ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึงพระพนมทะเลศรีมหเสวติไตราธิราชกษัตริย์พระบรมเชษฐาพระราชกุมาร ชื่อศรีมหาราชปรากฏชื่อว่าเป็นลูกของพระพนมวังและนางสะเดียงทองผู้สร้างเมืองนครคอนพระที่ร้างเพราะไข้ห่า เมื่อพระพนมวังถึงแก่กรรม ศรีมหาราชนำเอาเอกสารบ้านเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองขึ้นเข้ามาเฝ้ากษัตริย์แห่งเมืองเพชรบุรี กษัตริย์เพชรบุรีส่งศรีมหาราชกลับออกไปเป็นเจ้าเมืองนครชื่อบรรดาศักดิ์ว่า “พญาศรีธรรมมาโสกราชสุรินทรราชาสุรวงศ์ธิบดีศรีอุทัยเจียร อภัยพิริยบรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมหานคร สถาปนาภรรยาเจ้าเมือง

นครขึ้นเป็นนางจันทรเทวีศรีรัตนฉายา พญาศรีธรรมมาโศกราชสร้างบ้านเมืองเรียบริ้ว พระเจ้าอยู่หัวจากอยุธยาที่เสด็จออกมาไล่ช้าง ณ บางสะพาน พญาศรีธรรมมาโศกราชได้เดินทางไปเฝ้ากราบทูลรายงานราชการเมืองนคร¹⁵ เจ้านายซึ่งมีเชื้อสายของกษัตริย์จากอยุธยามาตั้งบ้านเมืองทางริมสมุทรที่นครเพชรบุรีและส่งทูตไปยังราชสำนักจีน ตรงกับบันทึกในเอกสารจีนที่ระบุเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.1837 เมืองเพชรบุรีทำนาเกลือได้ผลิตมีเรือสำเภามาค้าขายและซื้อไม้ฝางกลับไป

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชบันทึกว่าในช่วงเวลาเดียวกับพระพนมทะเล ๑ แห่งเมืองเพชรบุรีส่งเจ้าศรีมหาราชาไปช่วยจัดการหัวเมืองในคาบสมุทรมลายู และได้ส่งเจ้าศรีพระพิ์เลี้ยงไปกินเมืองแพรกปัจจุบันคืออำเภอสรรคบุรี สมัยต่อมาก็มีประเพณีส่งเจ้านายสมัยแรกของกรุงศรีอยุธยาในตำแหน่งสมเด็จพระศรีราชาธิราชไปครองเมืองแพรก จึงได้สร้อยเป็นเมืองแพรกศรีราชาไปด้วย กรุงศรีอยุธยาส่งเจ้านายไปครองเมืองแพรกครั้งสุดท้ายในสมัยพระอินทราชาส่งเจ้ายีไปครองเมืองเมื่อ พ.ศ.1964 ในกฎหมายทำเนียบศักดิ์นาทหารหัวเมือง¹⁶ สมัยพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2199-2240) พงสวตารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ได้ระบุตำแหน่งพระศรีมหาราชาเป็นปีกขวาในกองทัพด้วย¹⁷ ศรีมหาราชาระบุว่า เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองมะละกาในสมัยอยุธยา ทรงเป็นโอรสของพระบรมศวร(สุลต่าน อิสกันดาร์ชา ISKANDER SHAH) กษัตริย์ศรีวิชัยที่มาสร้างเมืองมะละกาและได้ครองเมืองใน พ.ศ.1943-1967 ตรงกับสมัยพระเจ้าอู่ทอง สมเด็จพระบรมราชาธิราช(เจ้าสามพระยา) ศรีมหาราชาครองราชย์ พ.ศ.1967-1987 พระองค์ได้ส่งทูตไปขอให้จีนรับรองการดูแลเมืองมะละกา ต่อมาพระองค์ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามตามความฝันที่มีเรือมาจากเมืองเจดดาห์ และพระมะหะหมัดเดินทางมาหาพระองค์ พระองค์มีพระบรมราชโองการให้ชาวมะละกานับถือศาสนาอิสลาม ตรงกับสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ราชอับราฮิม(ศรีบรมศวร เทว เซห์)พระโอรสของศรีมหาราชา พ.ศ.1987-1989 ส่งทูตไปจีน พ.ศ.1988 ปีรุ่งขึ้นถูกชิงอำนาจและถูกปลงพระชนม์โดยพระเชษฐาต่างมารดาซึ่งเป็นทมิฬมุสลิม มีพระมารดาเป็นธิดาของพ่อค้าทมิฬจากเมืองปาไซ¹⁸ ตำแหน่งศรีราชา หรือศรีมหาราชาทางนครศรีธรรมราชนั้นสิ้นสุดลงเมื่อตั้งศรีราชาคนหลังสุด พ.ศ.1861 แล้วหลังจากนั้นก็ไปปรากฏที่อื่น

ศึกษาดูงานบรมพุทธรูปอินโดนีเซีย

เมื่อ พ.ศ.1997 ตำแหน่งศรีราชาย้ายไปเป็นหลวงศรีมหาราชา เจ้ากรมอาสาจามรวบรวมชาวจาม ชาว มลายูกลุ่มแจกมลายูเข้าด้วยกัน ส่วนใหญ่เป็นคนที่มิเชื่อสายมาจากทางคาบสมุทรมุทและชายฝั่งทะเลทางใต้ ศรีราชาจึงเป็นตำแหน่งเจ้านายเมืองนครศรีธรรมราชที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดขึ้นตรงต่อเมืองเพชรบุรีในพุทธศตวรรษที่ 19 มีร่องรอยที่อาจเชื่อมโยงศรีราชาเป็นที่รวบรวมชุมชนแถบชายทะเลรอบอ่าวไทย ความสำคัญของเกาะสีชังกับการเดินเรือเลียบชายฝั่งศรีราชาหรือในชื่อเอกสารเก่าศรีมหาราชา ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชลบุรี เกาะสีชังและศรีราชาจึงน่าจะเป็นสถานที่รู้จักกันดีของนักเดินทางที่ผ่านอ่าวไทย และบ้านเมืองแถบคาบสมุทรมุท เรื่องเล่าของเจ้าศรีมหาราชาเสมือนเป็นวีรบุรุษของชุมชนที่สัมพันธ์กับการเดินเรือเลียบชายฝั่งทะเลรอบอ่าวไทย และการรับรู้เรื่องราวของศรีราชาแบบมุขปาฐะ¹⁹ มีข้อนำสังเกตว่าที่จังหวัดชลบุรีมีอำเภอศรีราชาหรือศรีมหาราชาจะมีอะไรเกี่ยวข้องกับตำแหน่งหลวงศรีมหาราชาเจ้ากรมอาสาจามช้าย นนา 1600หรือไม่²⁰

พระพนมทะเลศรีมหาเสวติทราธิราชกษัตริย์อาจเป็นกลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ไปปราบราชการราชสำนักขอมหรืออาจเป็นราชวงศ์ขอมที่ออกมาบริหารจัดการปกครองหัวเมืองชายแดน หัวเมืองเหนือและหัวเมืองใต้²¹ อีกแนวความคิดหนึ่งเห็นว่าพระพนมทะเล ๆ น่าจะเป็นเจ้านายทางอโยธยามากกว่า²² พระพนมทะเล ๆ ส่งพระพนมวังและนางสะเดียงทองมาสร้างเมืองนครคอนพระที่ร้างเพราะไข้ห่า พระพนมวังมีลูกชื่อศรีมหาราชา เมื่อพระพนมวังถึงแก่กรรม ศรีมหาราชานำเอาเอกสารบ้านเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองขึ้นเข้ามาเฝ้ากษัตริย์แห่งเมืองเพชรบุรี กษัตริย์เพชรบุรีส่งศรีราชากลับไปเป็นเจ้าเมืองนคร ต่อมาเมืองนครกลับเกิดไข้ห่าร้างอีกครั้ง ทางกรุงศรีอยุธยาจึงส่งขุนอินทราไปเป็นศรีมหาราชา ณ เมืองนคร ตำแหน่งศรีมหาราชา

ครั้งนี้ไม่ได้เป็นเจ้าของ แต่ทำหน้าที่ทางศาสนาเป็นผู้ดูแลทำสารบาญชีว่าด้วยที่นาจ้งหัน คือนาที่มีไพร่ทำส่งเป็นส่วยขึ้นกับวัด ทำบัญชีเข้าพระโยมสงฆ์คือบัญชีทะเบียนข้าทาสที่ต้องทำงานให้กับวัดและพระ เมื่อปี พ.ศ.1861 พระศรีมหาราชาถึงแก่กรรม โปรดให้ข้าหลวงออกไปเป็นศรีมหาราชา แต่งพระธรรมศาลา ทำระเบียงล้อมพระธาตุ แล้วให้ไปกินเมืองลานตะกา หรืออำเภอลานสกาในจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน จารึกบนลานเงินภาษาไทยพบในกรุวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งขุนหลวงพั่งว้และมหาเถรธรรมกัลป์ญาณเริ่มสร้าง พ.ศ. 1914-1931 กล่าวถึงขุนศรีรัตนกรสร้างพระพิมพ์อุทิศอนิสงส์ถวายสมเด็จพระรามาธิบดีและสมเด็จพระศรีราชาธิราช

ปรากฏว่ายังคงเรียกชื่อชุมชนศรีมหาราชาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในนิราศเมืองแกลง ยังเรียกชื่อชุมชนนี้ว่าศรีมหาราชาในนิราศเรื่องนี้กล่าวว่า²³ ..พอรุ่งแสงสุริยาลีลาศ ลงเรียบหาดหวนคะนึ่งถึงสมร เห็นกรวดทรายชายทะเลขลุ่ยลทร ละเอียดอ่อนดั่งละอองสำลีดี ดูกาบหอยรอบคลื่นกระเด็นสาด ก็เคลื่อนกลาดกลางทรายประพรายสี เห็นหลายอย่างลางลูกก็เรียวดี ไอ้เช่นนี้แม่มาด้วยจะดีใจ จะเขยชมก้มเก็บไปกลางหาด เห็นประหลาดก็จะถามตามสงสัย พี่ไม่รู้ก็จะชวนสำรวจไป ถึงเหนื่อยใจก็ค่อยเบาบรรเทาคลาย ไอ้ยามนี้พี่เห็นแต่พัคตร์เพื่อน ไม่ชื่นเหมือนสุดสวาทที่มาดหมาย กลั่นน้ำตามาจนสุดที่หาดทราย เห็นเรือรายโรงเรียงเคียงเคียงกัน อันชื่อนี้ศรีมหาราชาชาติ ขึ้นจากหาดเข้าป่าพนาสัย...เป็นผลงานของสุนทรภู่ซึ่งมีชีวิตในช่วงปี พ.ศ.2329-2398

วัดศรีมหาราชา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี วัดศรีมหาราชาปรากฏชื่อในทำเนียบวัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2374 ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่สุนทรภู่มีชีวิตอยู่ แต่ในประวัติวัดระบุว่าเดิมวัดศรีมหาราชาเรียกว่า “วัดศรีราชา” เฉย ๆ ตามชื่อดำบล ชาวบ้านศรีราชาร่วมกันสร้างเป็นวัดในคณะธรรมยุติกาย²⁴ ชื่อศรีมหาราชายังได้ใช้มาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นผู้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา และภายหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานชื่อว่า “วัดเกาะลอยศรีมหาราชา”²⁵

วัดเกาะลอยศรีมหาธาตุนาในปัจจุบัน

3.ตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอุทอง²⁶ มีทั้งหมด 3 ตำนาน ตำนานที่หนึ่งมีปรากฏอยู่ตำนานอำเภอสัตหีบ มีเรื่องเล่าว่า นานมาแล้วมีกษัตริย์องค์หนึ่งชื่อ พระเจ้าอุทองได้เสด็จมาในป่าพร้อมมหาดเล็กคนหนึ่ง ได้พบบ่อน้ำสองบ่อ บ่อหนึ่งเป็นน้ำกรด อีกบ่อหนึ่งเป็นน้ำทิพย์ ปรากฏคำอธิบายที่ปากบ่อว่า ผู้ใดลงไปบ่อน้ำกรด เมื่อตายจะมีฟองขึ้นมา เมื่อตักฟองนั้นมาใส่ในบ่อน้ำทิพย์ ผู้นั้นจะกลับมีชีวิตและมีรูปร่างดีกว่าเดิม พระเจ้าอุทองจึงตกลงกับมหาดเล็กที่จะลงไปบ่อน้ำกรดก่อน แล้วให้มหาดเล็กตักฟองไปใส่ในบ่อน้ำทิพย์ ก็ฟื้นคืนชีพกลับเป็นผู้มีรูปร่าง ครั้นเมื่อมหาดเล็กลงไปบ่อน้ำกรดบ้าง พระเจ้าอุทองกลับไม่ช่วยแล้วเดินทางจากไป

เมื่อครบเจ็ดวันได้มีฤๅษีคนหนึ่งมาพบและตักฟองไปใส่บ่อน้ำทิพย์ มหาดเล็กก็ฟื้นคืนชีพ มหาดเล็กต้องการไปแก้แค้น แม้ฤๅษีจะทัดทานอย่างไรก็ไม่ยอม ฤๅษีจึงถามว่าอยากเป็นอะไร มหาดเล็กตอบว่า อยากเป็นห่าน ฤๅษีจึงบอกว่าถ้าเป็นห่านแล้วจะไม่สามารถกลับเป็นคนได้อีก จากนั้นห่านก็พยายามติดตามพระเจ้าอุทอง พระเจ้าอุทองทราบก็หนีมาถึงสัตหีบ นำหีบมาด้วยเจ็ดใบ และเอาเครื่องทรงของกษัตริย์ใส่ลงในหีบหกใบ อีกใบหนึ่งใช้เป็นที่ซ่อนพระองค์

จากนั้นได้มาสร้างเมืองที่แหลมเทียนในปัจจุบัน ส่วนหีบเจ็ดใบนั้นได้บรรทุกมาทางทะเล ห่าพยายามติดตามหาพระเจ้าอุทองจนถึงสัตหีบ ก็พบและกินพระเจ้าอุทองได้สำเร็จ

ตำนานที่สอง ตำนานเจ้าแม่แหลมเทียน เรื่องมีอยู่ว่ามีพระราชองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าอุทองเป็นโอรสพระยาแครง ได้มาสร้างวังอยู่ที่สัตหีบ วันหนึ่งพระองค์เสด็จประพาสนอกเมือง มียักษ์ตนหนึ่งผ่านมาพบเข้าจึงตรงเข้าจับพระองค์ตกใจหนีกลับเมืองแล้วเล่าเรื่องให้มเหสีฟัง (เจ้าแม่แหลมเทียน) มเหสีจึงจุดเทียนเล่มหนึ่งอธิษฐานขอให้เทพดาช่วยคุ้มครอง แล้วสร้างหีบเหล็กขนาดใหญ่เจ็ดหีบ ให้พระเจ้าอุทองลงไปซ่อนตัวในหีบใบหนึ่ง แล้วนำหีบทั้งเจ็ดมาผูกติดกันหย่อนลงทะเลบริเวณเกาะพระ แต่ยักษ์ได้ตามมาถึงและก่ดหีบพระเจ้าอุทองสิ้นพระชนม์ มเหสีตรอมใจสิ้นพระชนม์ตามคำว่าแหลมเทียนถือเอามาจากการที่มเหสีจุดเทียนบูชาเทวดา

ตำนานที่สาม ตำนานพระนางจอมเทียน มีเรื่องเล่าว่ามีนครแห่งหนึ่งกษัตริย์ผู้ปกครองชื่อพระเจ้าเขมรินทร์ มีมเหสีชื่อพระนางอินทรา มีพระธิดาผู้มีผิวพรรณงดงามเหมือนยอดของเปลวเทียน จึงให้พระนามว่า พระนางจอมเทียน นครนี้มีปูใหญ่ศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาเมือง ที่อยู่ของพญาปู่ เรียกว่าบ่อปู่ ต่อมาพระนางจอมเทียนถูกอำมาตย์ใส่ความว่าเป็นชู้ราชองครักษ์ พระนางจอมเทียนต้องการให้ราชองครักษ์หนีไป โดยพระนางได้มอบแหวนและสายสร้อยให้ เพื่อใช้แลกเปลี่ยนเป็นเงินทองในระหว่างทาง เมื่อกษัตริย์มาพบเข้าก็ให้นำราชองครักษ์ไปประหาร พระนางจอมเทียนเสียพระทัยจึงได้ประกาศต่อเทวดาอารักษ์ว่า พระนางไม่เคยคิดเรื่องชู้สาวกับราชองครักษ์ ด้วยความสัตย์นี้พระนางขอสละชีวิตและขอให้พระนามของพระนางอยู่คู่ฟ้าดินตลอดไป แล้วพระนางก็สิ้นพระทัยสิ้นพระชนม์ ณ ชายหาดนั้น เมื่อกษัตริย์มาพบจึงนำพระศพไปฝังไว้ พร้อมกับสร้างวัดให้ชื่อว่า วัดจอมเทียนแล้วให้เอาสมบัติของพระนางใส่ไว้ในบ่อปู่ จากนั้นได้ย้ายบ้านเมืองไปอยู่ที่เขาลับแล หาดพระนางจอมเทียน ต่อมาได้เหลือชื่อเพียง หาดจอมเทียน วัดพระนางจอมเทียน ฯ คือวัดนาจอมเทียนในปัจจุบัน สถานที่ฆ่าราชองครักษ์ ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า เกาะเจ้า อยู่ท้ายวัดนาจอมเทียน ส่วนเขาลับแลเชื่อกันว่าเป็นภูเขาคู่ที่อยู่ในเขตวัดญาณสังวราราม ฯ ส่วนบ่อปู่ยังคงอยู่บริเวณท้ายวัดนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ

ตำนานเจ้าแม่แหลมเทียนระบุพระนามพระเจ้าอุทองว่าเป็นโอรสพระยาแกรก พระยาแกรกในนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวว่าในหนังสือพงศาวดารเหนือได้กล่าวถึงต้นวงศ์ของพระเจ้าอุทองว่าสืบเชื้อสายมาจากพระยาแกรก เริ่มมาจากพระยาโคดมได้ครองเมืองทางเหนือพระโอรสองค์หนึ่งชื่อพระยาโคตรตระบองเป็นผู้มีฤทธานุภาพมาก แต่จิตใจเหี้ยมโหดเมื่อพระยาโคดมสิ้นพระชนม์พระยาโคตรตระบองได้ครองราชย์สมบัติแทน ต่อมาเมื่อโอรสท่านายว่า จะมีผู้มีบุญญาธิการมาเกิดในเมืองแล้วทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง พระยาโคตรตระบองจึงสั่งให้เสนาไปจับผู้หญิงที่มีท้องมาฆ่าให้หมด หญิงมีครรภ์แก่ผู้หนึ่งทราบข่าวความโหดร้ายของพระยาโคตรตระบองเกรงว่าตนและลูกจะเป็นอันตรายจึงแอบซ่อนไม่ให้ทหารมาจับตัว ในที่สุดก็คลอดลูกออกมาเป็นผู้ชาย ลักษณะท่าทางเป็นผู้มีบุญญาธิการ โอรสท่านายต่อไปว่าผู้มีบุญญาธิการมาเกิดแล้ว พระยาโคตรตระบองก็สั่งให้จับทารกให้ใช้ไฟคลอกตายให้หมด ด้วยบุญญาธิการของเด็กชายถึงแม้ว่าจะถูกไฟคลอกก็ไม่ตายแต่ร่างกายพิการเดินไม่ได้ มีพระภิกษุรูปหนึ่งมาพบเข้าแล้วนำไปเลี้ยงไว้จนเติบโตใหญ่ อายุได้ 17 ปี ชายผู้นี้เดินไม่ได้เวลาไปไหนต้องมัดไปทำให้เกิดเสียงดังแกรก ๆ ผู้ที่พบเห็นจึงพากันเรียกว่านายแกรก

ต่อมาโอรสท่านายอีกว่าผู้มีบุญจะเข้ามาในเมือง พระยาโคตรตระบองเห็นว่าได้สั่งให้ฆ่าผู้หญิงท้องและเด็กทารกทุกคนแล้วแต่ผู้มีบุญก็ยังคงมีชีวิตอยู่ จึงต้องการสู้กับผู้มีบุญให้รู้แพ้รู้ชนะ ข่าวผู้มีบุญจะเข้าเมืองแพร่ออกไปราษฎรแตกตื่นพากันมาควมรวมไปถึงนายแกรกด้วย พระอินทร์เกรงว่าผู้มีบุญจะเป็นอันตรายจึงจำแลงกายเป็นชายชราเดินจงม้ามามาหา ในขณะที่นายแกรกกำลังถัดกันเพื่อจะเข้าไปในเมือง ชายชราพระอินทร์แปลงได้มอบม้า อาหาร น้ำมันและห่อผ้าให้นายแกรกเดินทางต่อเข้าไปในเมือง เมื่อรู้สึกหิวก็หยิบอาหารขึ้นมากินก็รู้สึกมีกำลังแข็งแรงขึ้นลองเอาน้ำมันทาตัวดูแขนขาที่ถูกไฟคลอกจนพิการก็เหยียดออกได้เหมือนคนปกติ ทำให้นายแกรกดีใจมาก เมื่อลองแกะห่อผ้าออกดูก็พบว่ามီးเครื่องทรงกษัตริย์อยู่ข้างในนายแกรกจึงแต่งตัวใหม่แล้วขึ้นม้าเดินทางต่อไป ม้าวิเศษพานายแกรกเหาะมาถึงวังของพระยาโคตรตระบอง ทำให้พระยาโคตรตระบองตกใจมากที่เป็นผู้มีบุญเหาะมาได้จริง ๆ พระยาโคตรตระบองพยายามสู้โดยขว้างตระบองไปแต่ไม่ถูกนายแกรก ตระบองลอยไปตกเมืองล้านช้าง พระยาโคตรตระบอง

เห็นว่าผู้ไม่ได้จึงรีบหนีไปทันที นายเกรกได้ครองเมืองแทนทรงพระนามว่า พระเจ้าสินทรพ
อำรินทร์แต่ชาวบ้านยังคงเรียกว่าพระยาเกรกตามชื่อเดิม

พระยาเกรกครองราชย์สมบัติและปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข บ้านเมือง
เจริญรุ่งเรืองจนกระทั่งเสด็จสวรรคต ต่อจากนั้นก็มียศรัยปกครองสืบเชื้อสายต่อมาอีก 3 ชั่วคน
มีแต่พระธิดาไม่มีพระโอรสที่จะครองเมือง โชคกเศรษฐีกับกาลเศรษฐีเสนาผู้ใหญ่จึงปรึกษากัน
ว่ากษัตริย์มีแต่พระธิดาไม่มีพระโอรสที่จะปกครองเมืองสืบไป จึงตกลงเห็นควรให้พระธิดา
อภิเษกกับอู่ทองลูกชายของโชคกเศรษฐี เพราะอู่ทองเป็นมีความวิชาความรู้และความสามารถ
รูปร่างหน้าตาอาจผั่งผายอายุใกล้เคียงกับพระธิดาเป็นกษัตริย์ปกครองสืบไป กาลเศรษฐี
สอบถามความเห็นของเสนาบดีผู้ใหญ่หลายคนต่างก็เห็นพ้องต้องกัน พระธิดาได้อภิเษกกับเจ้าอู่
ทองปกครองบ้านเมืองต่อมาได้ 6 ปีเกิดโรคห่าหรืออหิวาตกโรคระบาด ผู้คนล้มตายลงเป็นอัน
มาก พระเจ้าอู่ทองอพยพผู้คนลงมาทางใต้เห็นว่าตำบลหนองโสนมีทำเลเหมาะสมดี จึงสร้าง
เมืองใหม่ขึ้นชื่อว่า กรุงศรีอยุธยาและอยู่เป็นสุขเรื่อยมา²⁷ จากหลักฐานบันทึกเรื่องเมืองอู่ทอง
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จตรวจราชการเมือง
สุพรรณบุรี ทรงบรรยายถึงสภาพเมืองอู่ทองเมื่อ พ.ศ.2446 ไว้ดังนี้ ...มีเมืองโบราณเมืองหนึ่งอยู่
ในแขวงสุพรรณบุรีทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ใกล้กับเทือกเขาซึ่งเป็นเขตสุพรรณบุรี ต่อกับเมือง
กาญจนบุรี และมีแม่น้ำเก่าขานหน้าเมืองโบราณนี้เรียกว่า ลำน้ำจรเข้สามพัน แต่ทุกวันนี้ดินเงิน
เป็นห้วงเป็นดอนเสียแล้ว...เมืองโบราณนี้พวกราษฎรที่อยู่ในแคว้นนี้เรียกว่าเมืองท้าวอู่ทอง มี
เรื่องเล่าสืบกันมาแต่โบราณว่าท้าวอู่ทองได้ครอบครองเมืองนี้มา จนกาลครั้งหนึ่งเกิดไข้ห่า
ราษฎรล้มตายมากนัก ท้าวอู่ทองจึงอพยพผู้คนจากละเมืองนี้หนีทำไปทางทิศตะวันออก...เมือง
ท้าวอู่ทองเมืองตั้งอยู่ทางปากตะวันตกลำน้ำจรเข้สามพัน คูเป็นเมืองเก่าแก่ใหญ่โต เคยมีป้อม
ปราการก่อด้วยศิลา แต่หักพังไปเสียเกือบหมดแล้ว ยังเหลือคงรูปอยู่แต่ประตูเมืองแห่งหนึ่ง กับ
ป้อมปราการต่อจากประตุนั้นข้างละเล็กข้างละน้อย แนวปราการด้านหลังตั้งบนที่ดอน คูเป็น
ตระพังสูงราว 6 สอก แล้วเป็นแผ่นดินต่ำต่อไปสัก 5 เส้น ถึงริมน้ำจรเข้สามพันมีรอยถนนจาก
ประตูเมืองตรงไปถึงท่า เรียกว่าท่าพระยาจักร พิเคราะห์คูลำน้ำจรเข้สามพัน เดิมเห็นจะเป็น

แม่น้ำใหญ่ที่สูง ซึ่งสร้างปรากฏการเป็นตลิ่ง ครั้นนานมาเกิดมีช่องทางเขาสายน้ำที่ไหลไปเสียทางอื่น แม่น้ำเดิมก็ตื่นเงินแคบเข้าโดยลำดับ...ในปัจจุบัน แนวคันดินและป้อมปราการเมืองโบราณอุ้มทอง ถูกบุกรุกโดยประชาชนและถนนมาลัยแมนได้ก่อสร้างทับแนวจนแทบไม่เหลือร่องรอยหลักฐานเดิม²⁸

พระยาแกรกหรือท้าวโคตรตระบองอยู่ที่เมืองโคตรบองเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงบริเวณเมืองท่าแขกตรงข้ามจังหวัดนครพนม ตัวเมืองตั้งอยู่ที่ปากน้ำเซบั้งซึ่งไหลมาตกแม่น้ำโขงตรงข้ามอำเภอธาตุพนม เมืองโคตรบองเป็นเมืองสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ.1895-1916) เป็นกษัตริย์ล้านช้างก็ได้ยกทัพมาปราบปรามกษัตริย์เมืองโคตรบองนี้ด้วย ต่อมาภายหลังเมืองนี้เปลี่ยนชื่อเป็นศรีโคตรบูร-ศรีโคตรปุระ- เมื่อ พ.ศ.2175 แล้วจึงย้ายข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งใหม่เรียกว่าเมืองนครขึ้นเมื่อ พ.ศ.2280 โดยการนำของพระบรมราชาเอกกานเฝ้านครศรีโคตรบูรองค์สุดท้าย พ.ศ.2339 ใ้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพ ฯ ขึ้นเป็นเมืองนครพนมโดยถือเอาพระธาตุพนมเป็นนิมิต เมืองโคตรบองเดิมเป็นเมืองของชนชาติข่าในตระกูลมอญ-เขมร แม่น้ำสำคัญของตัวเมืองเรียกว่าเซบั้ง แสดงความเป็นชนชาติข่า เพราะคำว่าเซในภาษาข่าแปลว่าแม่น้ำ ในบริเวณนั้นมีแม่น้ำที่เรียกว่าเซอยู่หลายสาย พงศาวดารลาวเรียกโคตรบองว่าศรีโคตะบอง เมืองที่ชื่อเกี่ยวกับตะบองนี้มีอีกเมืองหนึ่งคือเมืองพระตะบองในเขมร เมืองพระตะบองเป็นชื่อไทยแปลงในภาษาเขมรคือบัตคำบองแปลว่าตะบองหาย มีนิยายเล่าว่าเป็นที่ซึ่งตะบองกายสิทธิ์ของท้าวโคตรตระบองที่ไล่ขว้างพระยาแกรกลอยมาตกที่นั่นแล้วหายไปตรงที่ตะบองตกนั้นเป็นคลองสายหนึ่งในบริเวณเมืองนั้นจึงเรียกว่าโอดำบองหรือคลองตะบอง ไทยเรียกคลองนี้เมื่อครั้งเข้ายึดครองระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองว่าคลองตะพด²⁹

ตำนานพระเจ้าอุ้มทองเกี่ยวข้องกับอำเภอสหัสขันธ์และหาดจอมเทียน ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดชลบุรี นอกจากนี้ยังมีสถานที่เกี่ยวข้องกับตำนานพระเจ้าอุ้มทองที่วัดโคกอุ้มทอง ประจันตคาม ปราจีนบุรี และวัดอุ้มทองที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ตำนานพระเจ้าอุ้มทองครอบคลุมพื้นที่จังหวัดชลบุรี ปราจีนบุรี และระยอง เป็นอาณาเขตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทวาราวดีและวัฒนธรรมขอมโบราณมาก่อน

ประวัติวัดอุทงชื่อทางราชการวัดอุทง ชื่อเดิมวัดอุทงสังกัดมหานิกาย อยู่เขตปกครอง คณะสงฆ์ ตำบลบ้านนา-กระแสน อำเภอแกลง จ.ระยอง ภาค 13 ขออนุญาตสร้างวัดเมื่อ 13 ตุลาคม พ.ศ.2509 ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านอุทงประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อจะไปทำบุญ ต้องไปวัดใกล้เคียง ในฤดูฝนชาวบ้านลำบาก จึงได้คิดสร้างวัดโดย นายอยู่ วรรณศิริ เป็นผู้ริเริ่ม สร้างวัด เหตุที่มีชื่อว่า "วัดอุทง" เพราะหมู่บ้านนี้มีวังน้ำชื่อว่า วังยายอยู่ และมีทำน้ำที่ชาวบ้าน เรียกว่า ท่าตาทอง จึงได้เอาชื่ออยู่ - ทอง มาผสมกันเป็น อุทง จึงเรียกว่า "วัดอุทง" ที่ดินที่สร้าง วัดมาโดยการบริจาคของประชาชนหลายคน ปัจจุบันมี ปี พ.ศ.2554 พระใบฎีกา เพชร อดตทีโป เป็นเจ้าอาวาส³⁰

วัดท้าวอุทง ตำบลโคกไม้ลาย อำเภอเมือง ปราณบุรีเป็นวัดเก่ามีอายุถึง 600 ปีนมัสการ พระพุทธเจ้าทั้ง 4 องค์สมัยพระเจ้าอุทงทรงพระนามว่าพระกฤษณ์พุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธ เจ้า พระกัศสปพระพุทธเจ้า พระสากยมุนีโคดมพุทธเจ้า และสักการะรูปเหมือนหลวงพ่อมุ้ยอดีต เจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี โดยมีตายายจากสุพรรณบุรีใช้เกวียนเดินทางมาถึงตำบลโคกไม้ลาย แล้วสร้างวัดตั้งแต่สมัยพระเจ้าอุทง เมื่อสร้างวัดเสร็จได้ส่งข่าวไปบอกพระเจ้าอุทง พระเจ้าอุทงทรงสรรหาให้เงินเพิ่มอีก 10 เท่าตัว ตายายเลยตั้งชื่อวัดเป็นเกียรติแก่พระเจ้าอุทง³¹

ตำนานเรื่องวงศ์ของท้าวอุทงหรือพระเจ้าอุทงทั้งหมดมีใน 3 ตำนาน คือ ตำนานที่ 1 ตำนานท้าวแสนปม³² ตันเรื่องพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับกรมพระปรมาธิบดีชินโรส ท้าวอุทงเป็นลูกท้าวแสนปมเจ้าเมืองเทพนคร และได้เป็นผู้สร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นอุทงเทพนคร ตำนานที่ 2 ตำนานเรื่องพระยาอุทงในพงสาวดารเหนือ ว่าท้าวอุทงกับพระเชษฐาอพยพลงมาจากเมืองฉะเชิงหลว ลงมาสวรรคตทั่วโลกแล้วมาครองกรุงศรีอยุธยา เป็นอุทงฉะเชิงหลว ยอร์ช เซเดส์³³ กล่าวถึงตำนานหัวหน้าชาวไทยในสกุลเจ้าเชียงใหม่ สกุดเดียวกับพระเจ้าเม็งราย อพยพไปตั้งถิ่นฐานทางตอนใต้ของอาณาจักรทวารวดีของชาวมอญ ได้อภิเษกสมรสกับราชธิดาของเจ้าเมืองอุทงในแคว้นสุพรรณบุรีเป็นรัชทายาทครองเมืองอุทง ต่อมาเมื่อพ.ศ.1890 (ค.ศ.1347) เกิดโรคคอหิวต้งระบาด พระเจ้าอุทงได้ทิ้งเมืองไปตั้งเมืองใหม่ที่เกาะแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีแม่น้ำหลายสายมาบรรจบกัน ตั้งเมืองใหม่นี้ว่าทวารวดีศรีอยุธยา ในปี พ.ศ.1893 (ค.ศ.1350) ได้ทรงบรมราชาภิเษกที่กรุงศรีอยุธยา พระนามว่ารามธิบดี

ตำนานที่ 3 ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงท้าวอุทงเป็นลูกท้าวพิชัยเทพเชียง กวาเป็นเจ้ากรุงศรีอยุธยาเป็นอุทงอยุธยา³⁴ ตำนานพระเจ้าอุทงมักจะเกี่ยวข้องกับโรคห่าเสมอ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชก็อ้างโรคห่าบ่อยที่สุด

ในพงศาวดารฉบับวันวลิตได้กล่าวถึงไว้ว่า พระเจ้าอู่ทองเป็นโอรสของพระเจ้าแผ่นดินจีนชื่อว่าเจ้าอู่ เป็นเจ้าชายที่ค้นหาจัดข่มเหงภรรยาขุนนางจีนหลายคน หญิงคนใดไม่ยอมให้พระองค์ข่มเหงก็จะถูกฆ่าตาย ขุนนางได้ร้องเรียนพระเจ้าแผ่นดินและขู่จะถอดถอนพระเจ้าแผ่นดินถ้าหากไม่ปลงพระชนม์พระราชโอรส สมเด็จพระราชินีทรงคัดค้านและหาวิธีให้พระราชโอรสออกนอกประเทศ เจ้าอู่ทองทรงยอมรับคำตัดสิน พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเรือสำเภา และสิ่งของจำเป็นสำหรับเครื่องยังชีพสำหรับเดินทางไกลให้พระราชโอรสเดินทางออกจากประเทศจีนพร้อมกับพระเชษฐามาถึงปัตตานี พบว่าเมืองปัตตานีมีคนตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วจึงออกเดินทางไปสร้างเมืองลังกาสุกะและจัดระบบเมืองให้เป็นปึกแผ่น แล้วออกเดินทางต่อไปถึงเมืองลิครหรือนครศรีธรรมราช จากนั้นก็ไปยังเมืองกุยสร้างเมืองและประทับอยู่ที่นั่น จนกระทั่งมีเรือสำเภามาจากจักรพรรดิจีนมาที่เมืองกุย เจ้าอู่ได้ให้ไม้ฝางกับพ่อค้าบรรทุกกลับไปเมืองจีน พ่อค้าได้รายงานให้พระจักรพรรดิทราบ พระจักรพรรดิได้ยกนางปะคำทองพระราชธิดาให้อภิเษกกับเจ้าอู่และพระราชทานนามเจ้าอู่ว่าท้าวอู่ทอง ทรงครองราชสมบัติอยู่ที่เมืองกุยกับพระมเหสีธิดาจักรพรรดิจีนชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ทรงเดินทางออกจากเมืองกุยไปสร้างเมืองแรกคือเมืองพริบพริ คนงานได้ขุดพบรูปปั้นทองแดง หลังจากได้ฟังคำอธิบายเกี่ยวกับรูปปั้นและรากฐานของศาสนาชาวสยาม พระองค์ได้เปลี่ยนจากนับถือศาสนาของจีนมานับถือศาสนาของชาวสยาม

หลังจากนั้นได้สร้างเมืองคอนขุดเทียมและบางกอก พระเจ้าอู่ทองได้ทราบข่าวเกี่ยวกับเกาะซึ่งจะเป็นที่ตั้งเมืองอยุธยาต่อมา พระองค์จึงนพระทัยว่าทำไมสถานที่สวยงามแบบนี้จึงไม่มีผู้คนอาศัยอยู่หรือใครมาตั้งเมืองอยู่ พระองค์ได้พบกับพระฤๅษีตนหนึ่ง ได้กราบทูลพระองค์ว่าเมื่อก่อนนี้มีเมืองชื่ออยุธยาโดยไม่สามารถทราบทูลได้ว่าเมืองนั้นได้เสื่อมโทรมไปอย่างไร ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่าไม่มีใครจะสร้างเมืองบนเกาะนั้นได้อีก เพราะเหตุผลที่มีสถานที่หนึ่งชื่อวัดตะแลงแกงปัจจุบันอยู่ตรงใจกลางเมือง มีสระเป็นที่อยู่อาศัยของมังกรร้ายตัวหนึ่งซึ่งชาวสยามเรียกว่านาคราช ถ้ามังกรถูกรบกวนก็จะพ่นน้ำลายพิษออกมา ทำให้ผู้คนที่อาศัยอยู่รอบบริเวณเกิดโรคระบาดเสียชีวิตลงพระก่ดิน همین พระเจ้าอู่ทองตรัสถามพระฤๅษีถึงวิธีฆ้ามังกรและเหวี่ยงพระฤๅษีลงไปที่สระมังกรและถมสระเสียทำให้มังกรไม่ปรากฏตัว และแผ่นดินพ้นจากโรคระบาด เมื่อพระเจ้าอู่ทองได้สร้างเมืองอยุธยาและสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์และเปลี่ยนพระนามใหม่เป็น.....สมเด็จพระราชารามาธิบดีศรีศรีรินทบรมจักรพรรดิราชาเมศวรธรรมิกภูวนารถราชาเจ้า ศรีบรมเทพตริภูวนารถธิเบศรบรมพิตรพระท้าวอู่ทอง³⁵

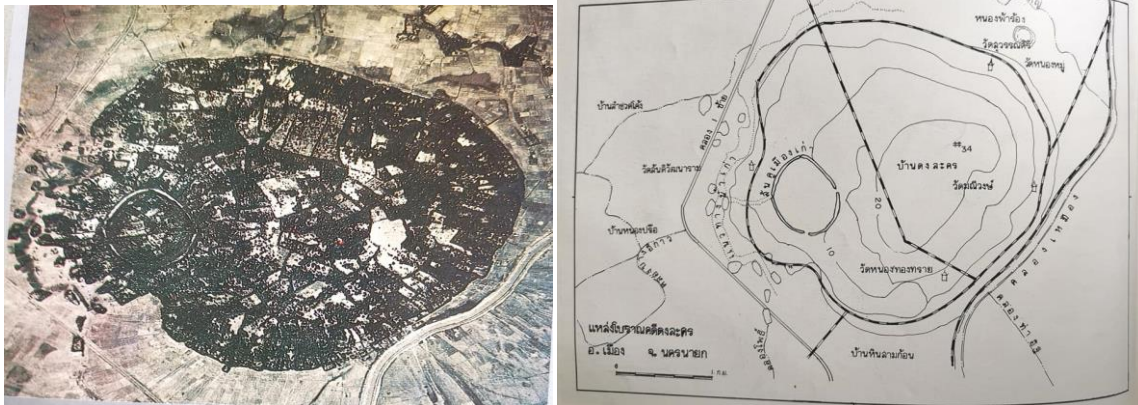
คำให้การชาวกรุงเก่าได้กล่าวถึงพระเจ้าอู่ทองไว้ว่า เชื่อพระวงศ์พระเจ้าชาติราชาทรงพระนามว่าพระอินทราชามีพระอนุชาทรงพระนามว่าพระเจ้าอู่ทองเป็นพระมหาอุปราชครองเมืองพระนครสิงหบุรี ต่อมาพระอินทราชาเสด็จไปสร้างซ่อมแปลงเมืองเพื่อชบุรีมีพระราชโอรสใหม่ทรงพระนามว่าอู่ทองฟ้องตั้งกับพระนามของพระมหาอุปราชผู้เป็นพระเจ้าอาว์ เพราะว่าเมื่อเวลาประสูตินั้นพระราชกวางศานุวงศ์แลพระญาติทั้งปวงได้นำอู่ทอง ชันทอง อ่างทอง มาถวายเป็นของทำขวัญพระราชกุมาร ทรงได้รับถวายพระนามใหม่ว่า พระเจ้ารามาริบัติศรีสรีรียปทุมสุริยวงศ์ พระเจ้ากรุงเทพมหานครบวรทวารวดี³⁶ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงพระเจ้าอู่ทองไว้ว่า “...ศกมัสศศุศกราช 712 ปีชาล โทศ วันเดือนห้าขึ้นหกค่ำ เพลาสามนาฬิกาเก้าบาท สถาปนากรุงพระมหานครศรีอยุธยา ชีพื่อพราหมณ์ให้ฤกษ์ตั้งพิธีกลบบาต, ได้สังขทัภณิฉัตรได้ต้นหมันขอนหนึ่ง แลสร้างพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง, แล้วพระเจ้าอู่ทองเสด็จเข้ามาครองราชสมบัติ, ชีพื่อพราหมณ์ถวายพระนามว่า สมเด็จพระรามาริบัติศรีสุนทรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหาดิลกภพนครัตนราชธานีบุรีรัมย์³⁷

มงเซญอร์ ปาเลกัวซ์ได้กล่าวถึงพระเจ้าอู่ทองว่าเป็นลูกชายเศรษฐีชื่อโชคได้อภิเษกกับเจ้าหญิงกัมพูชาทรงพระนามว่าพระเจ้าอู่ทองได้สร้างพระนครชื่อว่า กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการสร้างอยุธยาในพระราชพงศาวดารว่าพระอินทร์ได้นำพระเจ้าอู่ทองมาถวายนามว่าอู่ทอง³⁸ ตำนานพระเจ้าอู่ทองแสดงให้เห็นความพยายามของคนในชุมชนไทยพยายามที่จะบันทึกความต้องการสร้างความสมานฉันท์ผ่านตำนาน รวบรวมรัฐไทผ่านเครือญาติในเรื่องที่ปรากฏในพงศาวดารเหนือ พงศาวดารลาว ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งยังปรากฏตำนานพระเจ้าอู่ทองรอบ ๆ ชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยา เมืองสุพรรณบุรีรวมทั้งตำนานพระเจ้าอู่ทองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกมภายนอกไม่ว่าจะเป็นจีน ลาว ขอม รวมทั้งชาติตะวันตกที่เข้ามาในสมัยอยุธยาได้ฟังตำนานนี้แล้วถ่ายทอดความประทับใจในตำนานวีรบุรุษด้วยเช่น วันวลิต เป็นต้น เมื่อสิ้นสุดยุคตำนานยังได้มีการบันทึกประวัติศาสตร์การรวมชาติไว้ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้ชาวไทยได้ทราบซึ่งในพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทยในตำนานและประวัติศาสตร์ตลอดมา

4.ตำนานเมืองดงละคร เมืองโบราณคดีบ้านดงละคร กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2478 ตั้งอยู่ที่ตำบลดงละคร ห่างจากตัวจังหวัดนครนายกไปทางทิศใต้ประมาณ 9 กิโลเมตร แต่เดิมเรียกกันว่า “ เมืองลับแล ” เป็นสถานที่ตั้งเมืองโบราณสมัยขอมมีอำนาจ มีแนวกำแพงเป็นเนินดินและคูเมืองปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกกันว่า “ สันคูเมือง ” มีคูน้ำล้อมรอบ ซึ่งเป็นแบบเมืองทวารวดีทางภาคกลางของไทย ความรุ่งเรืองที่เด่นชัดแบ่งเป็นสองช่วง ช่วงแรกเริ่มในราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 เป็นวัฒนธรรมแบบทวารวดี ช่วงที่สองราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 เป็นวัฒนธรรมเขมร และวัฒนธรรมก่อนกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าน่าจะมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมืองศรีมโหสถ ซึ่งอยู่ห่างกันประมาณ 55 กิโลเมตร โบราณวัตถุที่ค้นพบ เช่น เศียรพระพุทธรูปกะไหล่ทองขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย ตราประทับหัวแหวนรูปปู ช้าง แหวนสำริด ลูกบิดแก้ว ลูกบิดหิน ตุ่มหูสำริด ตำนานเมืองลับแลนั้นยังเล่ากันว่า เมืองนี้เคยเป็นเมืองของราชินีขอมซึ่งเป็นทีร์โหลฐาน ผู้อื่นไม่สามารถเข้าออกได้ ประกอบกับลักษณะของบริเวณเมือง มีไม้ใหญ่ขึ้นอยู่ทั่วไป ใครเข้าไปแล้วอาจหาทางออกไม่ได้ จะต้องวนเวียนอยู่ในดงนั่นเอง และในวันโกนวันพระจะได้ยินเสียงกระจับปี ซอ ปี่พาทย์ มโหรีขับกล่อม คล้าย ๆ กับมีการเล่นละครในวัง ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “ ดงละคร ” หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า “ ดงละคร ” นั้นอาจเพี้ยนมาจาก “ ดงนคร ”³⁹ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเมืองดงละครในพงศาวดารเมืองเหนือเมื่อครั้งนครเป็นเมืองหลวง ต่อมาเมื่ออำนาจของนครเสื่อมลงหัวเมืองในไทยก็ตั้งตัวเป็นใหญ่⁴⁰

เมืองลับแลที่เป็นที่มาของตำนานเมืองดงละครเป็นเรื่องเกี่ยวกับหนุ่มชาวบ้านคนหนึ่งมีอาชีพตัดฟันหาเถาวัลย์ขาย วันหนึ่งไปหาของป่าพบเถาวัลย์มากมายจึงสาวตามเถาวัลย์ไปจนหลงเข้าไปยังเมืองลับแล หาทางกลับออกมาไม่ได้ ได้พบสาวสวย และได้ยอกินกันจนมาลูกและดำรงชีวิตอยู่ในเมืองลับแล ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนมีศีลธรรมถือปฏิบัติเคร่งครัด โดยเฉพาะศีลขอมุสา วันหนึ่งภรรยาไม่อยู่ต้องดูแลลูก เมื่อลูกร้องแงแง พลอบเท่าไรไม่ฟังจึงปลั่งปากหลอกลูกว่า “ นั่นแน่แม่มาแล้ว ” เพื่อให้ลูกหยุดร้อง ครั้นภรรยากลับมาทราบความว่าสามีได้ทำผิดกฎเกณฑ์ของเมือง จึงจำใจให้สามีออกจากเมือง โดยภรรยามอบห่อผ้าให้สองห่อพร้อม

กำชับให้แก้ห่อผ้าก็ต่อเมื่อถึงบ้านเรือนตนแล้ว เมื่อออกจากเมืองมาแวะใกล้หนองน้ำแห่งหนึ่ง อยากรู้ว่าเมียให้อะไรมาจึงแก้ห่อผ้าดูเห็นเป็นทรายจึงทิ้ง แล้วอุกใจคิดจึงเหลืออีกห่อหนึ่งมา เปิดที่บ้านพบว่า เป็นทองคำ จึงได้นำทองไปขายเลี้ยงตัวและมารดาตลอดชีวิต ได้สร้างวัดขึ้น บริเวณที่ตนแก้ห่อผ้าพบทรายแล้วทิ้ง เรียกวัดหนองทองทรายซึ่งปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของดงละคร⁴¹

แหล่งโบราณคดีเมืองดงละคร

5.ตำนานเมืองพระรถ พระรถมาจากชื่อพระรถเสน โอรสพระเจ้ารถสิทธิ์แห่งกุตารนคร ที่เกิดจากนางเกาน้องคนสุดท้ายในเรื่องนางสิบสอง ตามตำนานเล่าว่าเดิมนางสิบสองเป็นลูกเศรษฐีแห่งบ้านสมิทธคาม ได้นำลูกสาวทั้งสิบสองคนไปทิ้งไว้ในป่า ลูกทั้งสิบสองได้ระเหเร่ร่อนไปจนถึงเมืองนางยักษ์สันธมาร จึงได้นำนางสิบสองไปเลี้ยงดูอย่างน้องสาว โดยปิดบังไม่ให้รู้ว่าเป็นยักษ์ ต่อมาเมื่อนางสิบสองรู้เข้าจึงหนีไปจนถึงเมืองกุตารนครและได้เป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธิ์ทั้งสิบสองคน ฝ่ายนางยักษ์โกรธนางสิบสองมากจึงได้แปลงกายเป็นหญิงงาม จนได้เป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธิ์ จากนั้นได้หาทางกำจัดนางสิบสอง โดยส่งไปทิ้งไว้ในถ้ำกลางป่า ในขณะที่มีครรภ์แล้ว ส่วนตนเองแกล้งทำเป็นป่วยต้องกินลูกตานางสิบสองจึงจะหาย นางสิบสองจึงถูกควักลูกตาทั้งสองข้าง ยกเว้นนางเกาน้องคนสุดท้าย ถูกควักตาเพียงข้างเดียว ด้วยความอดอยากพี่น้องทั้งสิบเอ็ดคน ต้องกินเนื้อลูกตนเองแต่นางเกาน้องคนสุดท้ายแบ่งของตนไว้ พอตนเองคลอดลูกก็พยายามเลี้ยงลูกจนโต พระรถเสนโตก็ออกจากถ้ำไปหาอาหารมาเลี้ยงแม่และป้าโดยการตีไก่พ่นเอาข้าวสิบสองห่อจนชื่อเสียงโด่งดัง

ภายหลังเมื่อพ่อลูกพบกัน นางยักษ์สันธมารจึงออกอุบายที่จะฆ่าพระรถเสน โดยสร้างทำ เป็นป่วยต้องได้กินมะม่วงไม่รู้หาว มะนาวไม่รู้โห่ที่เมืองคพระ ให้พระรถเสนไปนำมาพร้อมกับ ผากสารไปให้นางกักริ ลูกสาวของตนสั่งให้ฆ่าพระรถเสนเสีย แต่ระหว่างเดินทางพระรถเสนได้ พบฤๅษีจึงได้ช่วยแปลงสาร เป็นให้รับแต่งงานกันเสีย พระรถเสนได้อยู่กินกับนางกักริจนมาต้อง มาเตือนให้กลับเมือง จึงได้ล้างความลับจากนางกักริ แล้วนำดวงตาของนางสิบสองและยารักษา ตาแล้วหนีกลับเมือง นางกักริตามมาแต่โดนยาวิเศษโรยสกัดไว้ นางเสียใจมากจึงกลั่นใจตาย โดยอธิษฐานว่าชาตินี้ตนตามสามี ชาติหน้าต้องตามตนบ้าง นางจึงไปเกิดเป็นมโนราห์ ส่วน พระรถเสนไปเกิดเป็นพระสุธน เมื่อพระรถเสนกลับเมือง นางยักษ์แค้นใจจนอกแตกตาย พระ รถเสนได้รักษาแม่และป้าหายจากตาบอด และกลับเข้าเมืองต่อมาพระรถเสนก็ได้ครองเมืองต่อ จากพระรถสิทธิ์⁴²

เมืองพระรถมีปรากฏอยู่หลายชื่อคือชื่อเมืองศรีมโหสถและเมืองศรีวัตตปุระ หรือเมือง อวัยชยปุระ เมืองศรีมโหสถตั้งอยู่ในในเขต หมู่ที่ 1 บ้านสระมะเขือ หมู่ที่ 2 บ้านโคกวัด และหมู่ ที่ 30 บ้านหนองสะแก ตำบลโคกปีบ อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานของชาติในปี พ.ศ.2478 ชื่อเมืองพระรถนี้ปรากฏอยู่ในปัญญาสชาดกเรื่องรถเสน ชาดก เป็นชาดกที่แพร่หลายในอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีด้วย ที่พนัสนิคมมีเมืองโบราณ สมัยทวาราวดีที่นั่นเรียกว่าเมืองพระรถ นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อตำบลหมอนนางหรือหมอนนาง สิบสองในเขตอำเภอพนัสนิคม บ้านราชสาส์นซึ่งเชื่อว่าเป็นที่พระฤๅษีแปลงราชสาส์น ชื่อเมือง ศรีมโหสถน่าจะมาจากชาดกเรื่องพระมโหสถและนางอมรเทวีแห่งเมืองอมร ทั้งเรื่องพระรถและ เรื่องมโหสถนี้สันนิษฐานว่าเป็นการผูกเอารูปลักษณะคันดินเมืองโบราณ รวมทั้งคันดินถนน โบราณซึ่งมีมาก่อนแล้วเข้ากับตำนานซึ่งเป็นที่นิยมของชุมชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เนื่องจาก เมืองโบราณที่พนัสนิคมมีชื่อเมืองพระรถอยู่แล้ว รวมทั้งมีการเรียกขานชื่อหมู่บ้าน ตำบล ประกอบเรื่องเมืองโบราณที่อำเภอโคกปีบแห่งนี้จึงควรเรียกเมืองศรีมโหสถเพื่อมิให้สับสนกัน⁴³

ปัญญาสชาดก เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องเอกที่พระเถระนักปราชญ์ชาว เชียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวปรัมปราที่เป็นนิทานพื้นถิ่นแพร่หลายในยุคนั้น แล้วนำมาเรียง

เป็นซากหินในระหว่างปี พ.ศ. 2000 - 2200 โดยเขียนไว้ด้วยภาษาบาลี มีทั้งคำประพันธ์ที่เป็นร้อยแก้วและบทกวีหรือบทร้อยกรองทั้งสิ้น 50 ซาก โครงสร้างของปัญญาสชาดกมีลักษณะเลียนแบบนิบาตชาดกหรืออรรถกถาชาดกที่พระสงฆ์ชาวลังกาประพันธ์ไว้ อันประกอบด้วยปัจจุบันวัตถุ อดีตนิทาน บทกวีกวีนิพนธ์ และสโมสรานหรือประชุมชาดก เนื้อหาสาระของปัญญาสชาดกเป็นการพรรณนาถึงเรื่องราวเกี่ยวกับจริยวัตรของตัวละครเอกในเรื่อง คือ พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งได้มีปณิธานมุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีในชาติต่าง ๆ อย่างมั่นคง ไม่ย่อท้อต่อความยากเข็ญและอุปสรรคนานาชนิด โดยปรารถนาสูงสุดเพียงได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเท่านั้น ซึ่งท้ายที่สุดของแต่ละชาติ พระโพธิสัตว์จะสามารถลุล่วงถึงสัมมาสัมโพธิญาณด้วยบารมีที่ถึงพร้อมตามแต่ละชาติ⁴⁴

แผนผังเมืองพระรถ

6.ตำนานเมืองพระยาแร่ ตำนานเมืองพญาแร่ มีเรื่องเล่าว่าเมื่อ 202 ปี หลังพุทธกาล มีพระยาโศกราชมหันต์ปกครองอินทรีปัตถ์นคร กล่าวกันว่าตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอาณาจักรโคตรบูรณะทางฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยอยู่ต่ำลงมาจากละโว้และพิมาย เป็นเมืองท่าติดทะเลใกล้กับปากน้ำบางปะกง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเมืองพระรถหรือเมืองศรีพะโล นครอินทรีปัตถ์เริ่มสร้างแล้วก็มีร้าง แล้วเริ่มมาสร้างใหม่โดยพระเจ้าสุทนต์⁴⁵ ซากเมืองชั่วคราวค้นพบอยู่ที่ริมหมู่บ้านคลองหลวง ขุดพบโครงกระดูกมนุษย์อายุ 1,300 ปีและพบเมืองพญาแร่ซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่าเมืองพระรถและเมืองศรีพะโลมาก เมืองพญาแร่มีซากเมืองอยู่ห่างจากตลาดอนพนมประมาณ

6 กิโลเมตร ตามข้อสันนิษฐานพญาเร่วรวบรวมพลเมืองมาสร้างยังไม่ทันเสร็จ ก็เกิดโรคระบาด บ้าง น้ำท่วมบ้างจึงกลายเป็นเมืองร้างไป⁴⁶ ผังเมืองพระยาเร่เป็นรูปกลมมน บ่งชี้ว่าเป็นเมืองที่สร้างตามแบบของชนชาติที่ไม่ใช่เขมรโบราณ เป็นแบบท้องถิ่นไทยชอบสร้างตามภูมิประเทศอำนวย เพราะเมืองของเขมรโบราณนิยมวางแผนผังเมืองเป็นสี่เหลี่ยม⁴⁷ เมืองพระยาเร่เป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมักจะประสบกับปัญหาภัยทางธรรมชาติอยู่เสมอทำให้ต้องย้ายเมืองบ่อย ๆ จนไม่สามารถหาชื่อเมืองได้มีแต่ชื่อเมืองตามคำบอกเล่าในตำนาน

แผนผังเมืองพระยาเร่

เมืองพระยาเร่เป็นเมืองท่าชายทะเลเก่าจากคำบอกเล่าแผนผังเมืองพระยาเร่อาจเกี่ยวข้องกับนครอินทปัตต์ตามตำนานใต้ ชาวกรอมสร้างสังคมขึ้นครั้งแรกที่บริเวณแม่น้ำโขงชื่อรัฐในยุคแรกคือโพธิสาร และยุคต่อมาคืออินทปัตต์ ชื่อนครอินทปัตต์หรือในสำเนียงใต้และลาวโบราณอินทปัตต์เป็นชื่อที่ชาวไทยหรือในสำเนียงใต้และลาวสมัยก่อนใช้เรียกอาณาจักรเขมรโบราณ ดังจะพบในตำนานต่าง ๆ เสมอ เขมรยุคราชธานีที่นครธมหรือศรีโยศธรปุระไม่พบคำเรียกเรียกเมืองหลวงในยุคนี้ว่านครอินทปัตต์หรืออินทปรัสถ์ในรูปภาษาสันสกฤต ใกล้ที่สุดก็มีเพียงเมืองอินทปุระเมืองหลวงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 พ.ศ.1345 นครอินทปัตต์มีปรากฏอยู่ในเอกสารและจารึกเขมรรุ่นหลังใน พ.ศ. 1975 เมื่อพญาฮตอพยพเมืองหลวงหนีไทยจากนครธมไปอยู่ที่พนมเปญ โดยเหตุที่สถานที่ตั้งเมืองเป็นแม่น้ำสี่แพรกจึงตั้งชื่อเมืองว่ากรุงจตุรมุขและได้นำคำอินทปัตต์ไปใช้เป็นสร้อยชื่อเต็มว่า.....จตุรมุขมงคลสถลกัมพูชาธิบดีศรีโยศธร บวร

อินทปัตต์ บุรีรัฐราชสีมา มหานคร.. ในสาส์นที่ส่งไปยังญี่ปุ่นในพุทธศตวรรษที่ 22 เรียกนามเต็มของรัฐว่า...กัมพูชาศรีนครี ศรีโยโสธร พระมหานครอินทปรีสถ์ รัตธานี...⁴⁸ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)ได้บันทึกชื่อเมืองหลวงสมัยพระเจ้าละแวกและราชบุตรตรงกับสมัยสมเด็จพระนเรศวรเรียกชื่อ กรุงศรีโยโสธรนครอินทปัตต์กรุงรัตนธานีด้วย⁴⁹

คำให้การชาวกรุงเก่าถึงพระเจ้าปทุมสุริยวงศในพงศาวดารเขมรว่าฤาษีชื่อสุภัคตาผู้สร้างกุมารในดอกประทุมเป็นบรมกษัตริย์ครองราชสมบัติในเมืองอินทปรีสถ์มีหม้ออำมาตย์ราษฎร เศรษฐีคนหบดี ได้สมรสกับพระราชธิดาพระเจ้ากรุงจีนผู้ทรงพระนามว่าอูติมาแห่งกรุงคันธาระศรีทรงมีพระราชธิดาชื่อนางสร้อยดอกหมากตั้งวงศ์กษัตริย์ที่เมืองอินทปรีสถ์ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับพระร่วงสุโขทัย และเมืองลพบุรีเรื่องส่งส่วยน้ำกับเมืองอินทปรีสถ์ด้วย⁵⁰

มงเซญอร์ ปาเลกัวซ์ได้เล่าถึงเมืองอินทปัตต์ว่าพระสมณ โคมมได้เสด็จมารับบิณฑบาตในเมืองหลวงของกัมพูชาชื่อว่าเมืองอินทปัตต์ มีขอตานเป็นโรคเรื้อนคนหนึ่งได้ถวายข้าวแด่พระพุทธรเจ้า ประทานพุทธรทำนายนให้เห็นอนิสงส์แห่งทานว่า ขอตานคนนี้จะได้เป็นพระราชแห่งเมืองนี้ ต่อมาในราว พ.ศ.1600 มีเจ้าชายองค์หนึ่งนามว่าโคตรเทวราชสมบัติอยู่ในนครหลวงของกรุงกัมพูชา ครั้งนั้นมีขอตานเป็นน่อยเปลี้ยและร่างวิกลพิการคนหนึ่งได้ยื่นข่าว่าผู้บุญจะมารเกิดจึงถัดแตกไปตามท้องถนน พระอินทร์ทรงมั่งงามมาปรากฏให้เห็นและถามขอตานจะถัดไปไหน ขอตานตอบว่าจะไปชมผู้มีบุญ พระอินทร์จึงลงจากหลังม้าและขอให้ช่วยดูแลม้าและของที่ติดมาด้วย ตนจะไปธุระและบอกว่าถ้าไม่กลับมาถึงจงเอาม้ากับสิ่งของไว้เป็นของเจ้า ขอตานอยากรู้ว่ามีสิ่งใดอยู่ในห่อก็แก้ออกดูและพบขวดน้ำมันวิเศษเมื่อลองทาแข่งขาก็รู้สึกว้าอาการง่อยเปลี้ยหายไปกลับกลายเป็นชายหนุ่มรูปงาม และได้สวมเครื่องทิพย์ที่พระอินทร์ให้ไว้ ขึ้นหลังม้าเหาะไปยังพระนคร พญาโคตรเทวราชตกพระทัยรีบหนีไปพร้อมกับพระมเหสีข้าราชการบริพารและพลเมืองราวหนึ่งแสนคน เมื่อขอตานได้กลายเป็นราชสุวราชบัลลังก์อินทปัตต์นครทรงพระนามว่าพญาแกรก อุปเษกกับเจ้าหญิงองค์หนึ่งในราชวงศ์ของพญาโคตรเทวราช พญาโคตรราชเดินทางไปทางทิศตะวันตกใช้เวลา 15 วันก็หยุดอยู่ที่แม่น้ำเจ้าพระยาพร้อมทั้งผู้คนที่เสด็จตามไปด้วยได้สร้างเมืองขึ้น สองชั่วอายุคนความรุ่งเรืองของพญาแกรกเสื่อมลง...⁵¹

ตำนานมีการดำเนินเรื่องพระยาแครงคล้ายกับนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรีที่กล่าวว่าในหนังสือพงสาวดารเหนือ

นครอินทปัตหรืออินทปรัศว์หรืออินทปัตต์หรืออินทปัตต์เป็นชื่อเรียกเมืองหลวงของกษัตริย์ปาณฑพในมหากาพย์เรื่องมหาภารตยุทธ โดยพระเจ้ายชุษฐิรคู่กับนครอโยธยาเมืองหลวงของพวกเคาเทพ ปัจจุบันยังมีเมืองอินทปรัศว์ที่อินเดีย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเอาชื่อมาใช้ที่ตำนานเมืองพระยาเร่ โดยมีพระยาโสกราชมหันต์ปกครอง อินทปัตเป็นชื่อเรียกเมืองหลายครั้งในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยต้นพุทธกาลในพงสาวดารล้านช้าง พงสาวดารเหนือ พระราชพงสาวดารกรุงกัมพูชา มีผู้สันนิษฐานว่านครอินทปรัศว์อาจจะเป็นชื่อเรียกเมืองพระยาเร่เมื่อประมาณ พ.ศ.220 โดยมีพระเจ้าโสกราชห็นต์หรือพระเจ้าโศกราชห็นต์และพระนางหลิวเย่เป็นปฐมวงศ์ นครอินทปรัศว์ย้ายมาแล้ว 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 อยู่ที่หมู่บ้านท่าบุญมี ครั้งที่ 2 หมู่บ้านหมู่บ้านคลองหลวงอาจเกิดโรคระบาด จึงต้องย้ายเป็นครั้งที่ 3 ไปอยู่วัดหน้าพระธาตุเมืองพระรถที่หน้าวัดพระธาตุเป็นเมืองหลวงสมัยที่ 4 ร้างเพราะน้ำท่วมและถูกพระเจ้านุรุกราน อินทปัตนครน่าจะมีอายุรุ่นเดียวกันเมืองโคตรบูรณเพราะมีชื่อกล่าวว่าไว้ในตำนานอุรังคธาตุ...⁵² นครอินทปัตต์ร้างด้วยเหตุผล 2 ประการคือ ประการแรกถูกพระเจ้านุรุกรานและกวาดต้อนผู้คนไป ประการที่สอง เมืองถูกน้ำท่วม กลายเป็นเมืองร้าง คนจำนวนมากไปรวมตัวกันอยู่ที่เมืองศรีพะโร...⁵³

ร่องรอยของขอมเมืองอินทปัตถานคร หรือนครที่มีอยู่ในบริเวณปากน้ำบางเจ้าพระยา...⁵⁴ ตำนานสิงหนวัติกุมารกล่าวถึงเขตแดนเมืองอินทปัฐานคร ได้ความว่าขอมหนีมาพึ่งขอมด้วยกันที่ตอนใต้ของแม่น้ำเจ้าพระยาริมฝั่งทะเลอันเป็นเขตแดนของนครอินทปัตต์หรือนครธม⁵⁵ ในนิทานพื้นบ้านเรื่องเชียงเมียงที่นิยมเล่ากันในภาคอีสานได้กล่าวถึงเจ้าเมืองอินทปัตถาดด้วย⁵⁶ ตำนานเมืองพระยาเร่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดีกับกลุ่มชนต่าง ๆ ร่วมสมัยกัน

แผนผังเมืองศรีพะโลและวัดศรีพโลหัย

7.ตำนานเมืองศรีพะโล ตำนานได้กล่าวถึงในสมัยโบราณเมืองศรีพะโลเป็นเมืองท่ามีเรือสำเภของต่างชาติมาติดต่อค้าขายเป็นประจำ พวกเรือสินค้ามักถูกเศรษฐีเจ้าเมืองใช้อุบายคดโกงเอาสินค้าไป โดยให้คนของตนแอบนำของมีค่าไปซ่อนไว้ในเรือสินค้า แล้วกล่าวหาว่าพ่อค้าขโมยของนั้นไปด้วยการขอกันเรือโดยสัญญาว่าถ้าค้นพบพ่อค้าต้องถูกริบสินค้าในเรือทั้งหมด วิธีการเช่นนี้ได้ผลเรื่อยมาทำให้ร่ำรวยเป็นมหาเศรษฐี บรรดาเกวียนที่บรรทุกทรัพย์สมบัติของเศรษฐีเดินทางมาทางทวายจนกระทั่งเขาขาด ชาวบ้านจึงเรียกสถานที่นั้นว่าคอเขาขาด ความมีเล่ห์เหลี่ยมคดโกงของเศรษฐีดังกล่าวเป็นที่ขึ้นชื่อจนได้รับสมญานามว่า เศรษฐีพาลพาโล และเมื่อเอ่ยถึงเมืองนี้ก็เรียกว่า เมืองเศรษฐีพาลพาโลต่อมาได้เรียกให้สั้นเข้าเป็นเมืองเศรษฐีพาโล ในที่สุดเหลือเพียงเมืองศรีพะโล...⁵⁷

เมืองศรีพะโลเป็นเมืองท่าพักสินค้าทางทะเลบนเส้นทางที่เรือเดินทะเลเดินทางตรงไปทางภาคใต้ของประเทศไทย เมืองนี้น่าจะเป็นเมืองชลบุรีเก่าในสมัยอยุธยาตอนต้น ต่อมาได้ขยายตัวของชุมชนมาเกิดเป็นเมืองใหม่อีกหลายแห่งเป็นเมืองบางปลาสร้อย ซึ่งปัจจุบันคือเมืองชลบุรี ...⁵⁸

8.ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุขหรือสามมุก ในนิราศเมืองแกลงสุนทรภู์ได้กล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับสาวชาวบ้านชื่อสามมุขอาศัยอยู่กับยายที่บ้านบางปลาสร้อย มีพวกรักกับชายหนุ่มชื่อแสน

ลูกกำนันบ้ายโดยมีว้าวเป็นสื่อรัก เนื่องจากสาวสามมุขเก็บว้าวที่แสนเล่นไว้ได้ เพราะความแตกต่างระหว่างชนชั้นและฐานะทำให้เกิดโศกนาฏกรรม สามมุขต้องโคດหน้าผาดตายเพราะแสนไปแต่งงานกับมะลิหญิงอื่น...⁵⁹

ศาลเจ้าแม่สามมุขและศาลเจ้าพ่อแสน

เมืองบางปลาสร้อย ปัจจุบันอยู่ในเขตเป็นที่ตั้งของเทศบาลเมืองชลบุรี มีประวัติการอพยพของชาวจีนหรือที่เรียกว่าผู้ลี้ภัยจากพวกแมนจูที่เข้ามายังประเทศไทยแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ คือพวกที่มาจากเมืองเฉาโจวหรือแต้จิ๋วมาอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทยแถบเมืองชลบุรีหรือเมืองบางปลาสร้อย อีกพวกหนึ่งจากภาคใต้ของฟูเกี้ยนหรือฮักเกี้ยนมาอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยแถบสงขลา จากหลักฐานระบุว่าชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชลบุรีอย่างน้อยที่สุดก็ราวสมัยอยุธยาตอนปลายจากหลักฐานจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่อินทารามเป็นภาพบุคคลที่ปรากฏอยู่ในลักษณะทหารจีนถือมีด ภาพชาวจีนเป็นลูกเรือกำปั่นมีกำปั่นเป็นฝรั่งในซาดกเรื่องมหาชนก ภาพชาวจีนสองคนนั่งอยู่ในเรือนไทยในซาดกเรื่องวิรุณบัณฑิต รวมทั้งภาพชาวจีนไว้หางเปียยาวเป็นต้น หลักฐานที่ศาลหลักเมืองชลบุรีแสดงให้เห็นความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนที่ศาลหลักเมืองมีเจี๊วดแผ่นไม้กระดาน เป็นภาพแกะสลักรูปเทพารักษ์เจี๊วดแผ่นกลางภาพสลักมีลักษณะคล้ายศิลปะแบบอยุธยา เชื่อว่าศาลหลักเมืองนี้หรือศาลเทพารักษ์เดิมน่าจะสร้างร่วมสมัยกับวัดใหญ่อินทาราม ชลบุรี อาคารศาลหลักเมืองชลบุรีเป็นอาคารทรงไทย

พื้นบ้านแบบเรียบง่ายไม่มีเสาหลักเมืองภายในอาคารมีอักษรจีนเขียนไว้ว่า เป่า โย่ว ซื่อ หมิน-
ปกป้องคุ้มครองประชาชน และมีคำกลอนคู่ตู่ยี่เฉียงสลักที่เสาในศาลหลักเมือง

ศาลหลักเมืองชลบุรี

สถาปัตยกรรมวัดสวนตาลวัดร้างอยู่ในความดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตั้งอยู่ที่ถนนวิจิตรปราการ ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีเนื้อที่ 1 ไร่ 65 ตารางวา มีโบสถ์สถาปัตยกรรมจีน 1 หลัง มีพระพุทธรูปบรรจุอยู่ในโบสถ์ 18 องค์ตำนานเล่าว่าโบสถ์และพระพุทธรูปในโบสถ์สร้างในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของชลบุรี วัดสวนตาลแสดงให้เห็นการตั้งชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ในสมัยรัตนโกสินทร์การแข็งข้อของชาวจีนที่ได้รายละเอียดเป็นครั้งแรกก็คือการแข็งข้อที่ชลบุรีหรือบางปลาสร้อยในตอนต้นรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 สมามคมลับเป็นผู้จุดชนวนขึ้นต่อต้านฝ่ายปกครองของท้องถิ่นที่ใช้อำนาจกดขี่ ตัวหัวหน้าหนีไปได้และพวกที่ก่อการแข็งข้อคนอื่นถูกสังหารหรือจำคุกตลอดชีวิต พ.ศ. 2390 สมเด็จพระเจ้าบรมมหาราชทรงพระประชวร ๗ ขณะเมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหมมาชำระตัวเหี้ยที่วัดคงคาลัย ตำบลบางทรายจังหวัดชลบุรี ปัจจุบันวัดคงคาลัย เป็นที่ตั้งตลาดสด บางทรายเหลือเพียงศาลและป้ายชื่อวัดเท่านั้น

โบสถ์วัดสวนตาล

**รัชกาลที่ 5 เสด็จชลบุรี-บางปลาสร้อย-เมื่อ
วันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2451 ชาวจีนคนซ้าย
สุดคือนายอากรหลวงอำนาจอจีนนิกร**

สังฆราชปาลเลกัวซ์ได้มาที่บางปลาสร้อยได้บันทึกถึงชาวจีนกล่าวว่า “เมืองนี้ตั้งอยู่ชาย
เนินในอ่าวอันมีปลาชุกชุม ฉะนั้นการจับปลาจะคงทำกันได้มากอย่างไม่น่าเชื่อที่เดียว เมื่อผ่าน
เข้าไปในตลาดจะเห็นแต่ปลาชนิดต่าง ๆ กองใหญ่ ๆ และด้วยเงินเพียงเฟื้องเดียวข้าพเจ้าอาจซื้อ
ปลาเลี้ยงคนที่ไปด้วยกันได้ตั้ง 15 คนพลเมืองทั้งไทยจีนรวมกัน 6,000 คนเป็นพ่อค้าและ
ชาวประมง จังหวัดนี้มีการเพาะปลูกอันอุดมสมบูรณ์มาก มีข้าว น้ำตาล ยาสูบชนิดดีผลไม้และ
ฝักอเนกอนันต์ มีนาเกลือและเปลือกหอยอย่างไม่รู้จักหมดสิ้น ซึ่งพวกคนจีนนำเอาไปผลิตเป็น
ปูนขาว”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้เสด็จ
ประพาสเมืองชลบุรีเมื่อ พ.ศ.2419 ได้แวะเมืองชลบุรีหรือบางปลาสร้อย เมื่อถึงค่ายหลวงตำบล
อ่างศิลาทรงบันทึกไว้ว่า “ท่านกรมทำให้ปลัดจีนเมืองชลมาเป็นผู้รักษาอยู่ที่นี้คนหนึ่ง....แล้วไป
ดูเขาทำทอง เจ็กด้วงเป็นช่างที่บางปลาสร้อย.....ถึงบางปลาสร้อยแล้วเล่นตามลมมาขึ้นที่
ตพาน.....ทอดสมอหน้าบางปลาสร้อย....ตำบลอ่างศิลาแขวงเมืองชลบุรีบ้านราษฎรจีนมาแต่
เมืองจีนและเกิดเมืองไทย 560 คนเศษ รวมราษฎรไทยจีน ชายหญิงในบ้านอ่างศิลา 740 คนเศษ

ในแขวงบ้านอ่างศิลานั้น หลวงฤทธิศักดิ์เขต หลวงพิทักษ์จีนประชา 2 นายนี้เป็นปลัดเมือง
 ชลบุรี...บ้านเสม็ดมีราษฎรชาวบ้านชายหญิงไทยจีน 80 คนเศษ บ้านหัวโพงมีราษฎรชาวบ้าน
 ชายหญิงไทยจีน 320 คนเศษ บ้านโรงนอกมีราษฎรชาวบ้านหญิงไทยจีน 200 คนเศษ บ้านเนิน
 มะกอกมีราษฎรชาวบ้านชายหญิงไทยจีน 200 คนเศษ” พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 เมื่อเสด็จ
 ประพาสเมืองชลบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2451 อีก 13 ปีต่อมาทรงบันทึกว่า “จีนได้กึ่งว่าถ้าไปอ่างหินเห็น
 จะถูกคลื่นมากกว่านี้ จึงตกลงกันไปเมืองชล.....เรือเมล์เข้ามาจอดที่สะพานศาลเจ้าอยู่ระหว่าง
 สะพานหลวงเดิม และสะพานหน้าที่ว่าการยาวกว่าทุกสะพานแต่แคบ.....มีร้านค้ารูป
 ร้านหนึ่งข้างจีนอยู่ข้างจะมีกัลยาณมิตรได้เรียกให้ไปถ่ายรูปหมู่ที่ที่ว่าการ.....หลวงอำนาจจีน
 นิกรตามไปหาที่ที่ว่าการ.....ได้ลงเรือฉลอม 2 ลำด้วยกันแล่นไปกลับมาที่สะพานศาลเจ้า

สมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏเรื่องราวของชาวจีนในชลบุรีมากมาย เช่น ในนิราศเมืองแกลง
 สุนทรภู่งกล่าวถึงคนจีนที่บางปลาสร้อยและที่พญาด้วย ชาวแต่จีนน่าจะเป็นคนจีนในชลบุรีเป็น
 ส่วนใหญ่เข้ามาประกอบอาชีพทุกอย่างตั้งแต่รับจ้างสีข้าวด้วยมือร่วมทุนกันตั้งโรงสีข้าว แยก
 ออกมาตั้งโรงสีข้าวของตนเอง รับจ้างย้อมผ้า ค้ำผ้าเป็นนายเรือ (จุนจู้) ค้ำขายปลา-ของป่า
 เครื่องเทศทำกะปิเคย ทำน้ำปลากระตกรวมทั้งเป็นชาวไร่ เป็นช่างกล่าวคือเป็นตั้งแต่กูดจนถึง
 นายทุน

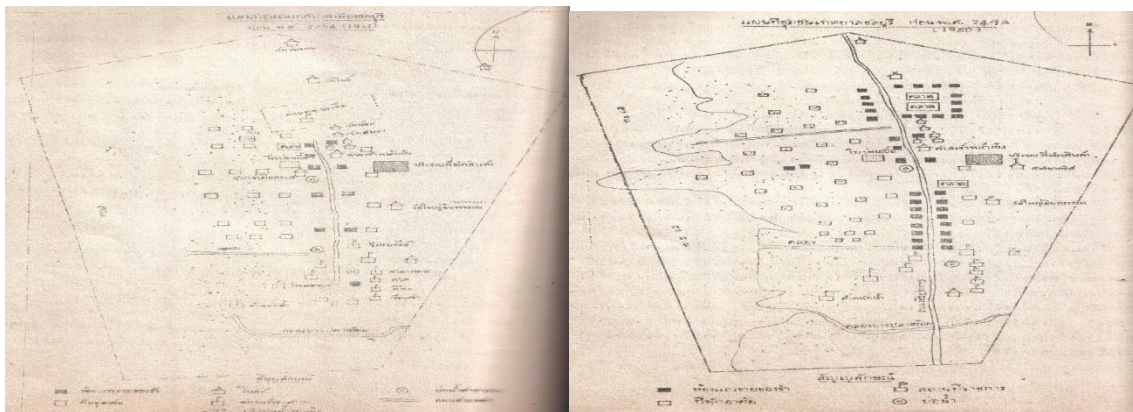
คนจีนเรียกชื่อบางปลาสร้อยว่า'มั่งกะส่วย' มีคำสันนิษฐานว่าคำว่าเกาะสีชัง น่าจะมาจาก
 ภาษาจีนว่า'ซีซัน' แปลว่าสีคนทำไร่นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อบ้านที่เกี่ยวกับชาวจีนอีกมากมาย เช่น
 ตลาดปูนเถ้าม้า เนินตัว ยี่กงยี่ ไร่ไหหลำ ศาลเจ้ากั๋งกวมินามหรือชื่อหมู่บ้านแสดงพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน
 ที่สำคัญของชาวจีนที่บริเวณชุมชนบางปลาสร้อย พานทอง พนัสนิคม บ้านบึง และเกาะสีชัง

ชุมชนบางปลาสร้อยหรือบริเวณเขตเทศบาลเมืองชลบุรีปัจจุบันเคยเป็นจุดเปลี่ยนระบบ
 การขนส่งระหว่างทางน้ำและทางบก โดยรับสินค้าจากดินแดนหลังเมืองท่าที่พานทอง พนัส
 นิคมและบ้านบึงมาพักไว้ บริเวณท่าเรือที่สำคัญได้แก่ เกาะสีชัง อ่างศิลาและบางปลาสร้อยส่ง
 สินค้าต่อทางน้ำไปยังเมืองต่างๆ โดยเฉพาะที่กรุงเทพมหานครบรรทุกเรือกลไฟ เดินรับส่งสินค้า
 และรับคนโดยสารและเรือฉลอมทะเลขนาดใหญ่ สำหรับบรรทุกสินค้า นำน้ำตาลทรายแดง ข้าว

ปลาอื่นๆไปยังกรุงเทพมหานคร มีเรือสำเภาล่นติดต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับเมืองอื่นๆ เช่นบางปลาสร้อย บางปะกง บางพระ บางละมุง ระยอง จันทบุรี ทุ่งใหญ่และเกาะกงทั้งปีโดยไม่ต้องรอมรสุม ประการสำคัญชาวจีนได้เข้ามามีส่วนในการประมงอย่างมากเช่นที่อำเภอเมืองหรือเมืองปลาสร้อยอันเป็นแหล่งชุมชนจีนที่ใหญ่แห่งหนึ่งก็เป็นแหล่งที่มีการทำประมงกันอย่างใหญ่จนบางปลาสร้อยราคาถูกลง...⁶⁰

เล่ากันว่าในเขาสามมุขนั้นแต่โบราณเป็นถ้ำใหญ่ ในถ้ำมีทรัพย์สมบัติอันมีค่ามากมาย ที่เป็นของใช้จำพวกโต๊ะ โตก ถาด ถ้วย โถ โอ จานมีมากมาย ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ถือกันว่าเป็นของเจ้าแม่สามมุข เวลามีนางชาวบ้านไปบอกกล่าวขอยืมเอามาใช้ได้เสร็จแล้วก็เอามาคืน ต่อมาคนยืมไม่ซื้อตรงยืมมาแล้วเอาของเหลวเปลี่ยนไปส่งแทน บางทีก็เอาไว้เสียบเลยไม่ส่งคืน เจ้าแม่เลยเอาหินปิดปากถ้ำเสีย ไม่ให้เข้าไปหยิบฉวยสมบัติโบราณนั้นต่อไป จ้าวแม่สามมุขยังเป็นที่เคารพนับถืออยู่จนทุกวันนี้ ใครไปที่นั่นจะเห็นว่าวายเป็นของสังเวทมามาก เป็นของชาวบ้านชาวเรือถวาย เพราะโปรดว่า มะพร้าวอ่อน มีชื่อน่าคิดที่อาจมีเค้าคือทะเลตอนเมืองชลนี้เป็นที่กำบังคลื่นลม ...⁶¹

ตำนานเจ้าแม่สามมุขหรือสามมุข-เจ้าพ่อแสนเป็นตำนานประจำถิ่น...⁶² มีปรากฏอยู่ในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ซึ่งมีชีวิตในช่วงปี พ.ศ.2329-2398 ว่า “เห็นจวนจวนบนเจ้าเขาส้มูกอง จงช่วยทุกข์ถึงที่จะทำถวาย พอขาดค่าน้ำขึ้นทั้งคลื่นคล้าย”

แผนที่เทศบาลเมืองชลบุรี

เมืองบางปลาสร้อยปรากฏในแผนที่ไตรภูมิ และเป็นที่รู้จักกันของนักเดินทางและนักท่องเที่ยวมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น สังฆราชปาลเลกัวซ์ สุนทรภู่และชาวจีนทั้งหลาย เมืองบางปลาสร้อยเป็นชื่อเมืองตามชื่อคลองบางปลาสร้อยที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี เมืองชลบุรีรู้จักกันตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นในทำเนียบศักดิ์นาหัวเมืองที่ตราขึ้นในพ.ศ.1919 รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่1(ขุนหลวงพะงั่ว)ในฐานะเมืองจัตวาผู้รั้งเมืองหรือผู้รักษาเมืองคือ ออกเมืองชลบุรีศรีมหาสมุทร ศักดินา 2400 ไร่สงฆ์ไม้แดง ถ้ามีความและฟ้องร้องกันต้องไปขึ้นศาลตัดสินที่อยุธยา เจ้าเมืองชลบุรีคนแรกคือพระยาชลบุรี(หวัง สมุทธานนท์)บุตรเจ้าพระยาจักรีศรีองครักษ์(หมุด)สมุหนายกสมัยกรุงธนบุรี⁶³

ความสำคัญของตำนานภาคตะวันออกเฉียงสามารถสรุปความสำคัญได้ว่าตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทนต์แสดงให้เห็นบทบาทความสำคัญของผู้นำและภาวะผู้นำของเมืองรวมทั้งยุทธศาสตร์ของการทำสงคราม อิทธิพลของศาสนาพุทธในบริบทของอุษาคเนย์วัฒนธรรมทวารวดี ตำนานเจ้าศรีมหาราชาแสดงความสำคัญของอาณาจักรศรีวิชัยและวัฒนธรรมจามที่ผ่านทางภาคใต้ของสุวรรณภูมิ โดยมีอาณาจักรศรีอยุธยาเป็นแกนแห่งความสมานฉันท์และพอเพียงเชื่อมล้านนา โยนกเชียงแสนรวมทั้งอาณาจักรสำคัญแห่งแอ่งสกลและแอ่งโคราช รวมทั้งประเพณีการกำหนดทำเนียบตำแหน่งในศักดิ์นาและเจ้าเมืองรวมทั้งตำแหน่งเจ้ากรมอาสาจามชายสมัยอยุธยาที่พยายามรวบรวมบทบาทของผู้มีเชื้อสายและภูมิปัญญาด้านการเดินเรือและการค้าขายทางทะเลบนเส้นทางสายไหมให้มีบทบาทถึงสมัยรัตนสินทร์ตอนต้นเริ่มจากตำแหน่งเจ้าศรีมหาราชาหรือสีหราชานเป็นศรีราชาในที่สุด สอดรับกับตำนานพระเจ้าอุทองและพระนางแหลมเทียนที่พยายามสืบทอดความสมานฉันท์สังคมไทยก่อนสมัยอยุธยาที่เมืองสทศหีบ บทบาทของสตรีในพระนางแหลมเทียนมีความสำคัญดังที่เล่าขานไว้ในตำนานพระนางกาไวคือตำนานของสตรีผู้เป็นผู้นำของเมืองอย่างมีนัยยะสำคัญ

ตำนานเมืองดงละครยังได้เห็นความสำคัญของอาณาจักรขอมโบราณที่มีอิทธิพลกับผู้นำเมืองดงละคร แผนผังเมืองดงละครแสดงความพยายามสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีผู้นำสตรีผู้สืบเชื้อสายจากอาณาจักรขอมโบราณ โดยสร้างแผนผังเมืองแบบกลมตามภูมิประเทศที่แตกต่าง

กับแผนผังเมืองแบบสี่เหลี่ยมที่เพี้ยน ในขณะแผนผังเมืองพระราก็ยังรักษาวัฒนธรรมการวาง
 แผนผังเมืองแบบขอมโบราณ แต่เมืองโบราณเช่นเมืองพระยาเร่และเมืองศรีพะโล่ได้พัฒนา
 ยกระดับความสำคัญของท้องถิ่นเหมือนเมืองดงละครในด้านการวางผังเมือง เมืองบางปลาสร้อย
 แม้ว่าจะมีหลักฐานในแผนที่ไตรภูมิและเป็นที่รู้จักในหมู่นักเดินทางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังไม่
 พบหลักฐานการวางแผนผังเมืองแบบที่พบที่เมืองพระรถ เมืองพระยาเร่ เมืองศรีพะโล่และเมือง
 ดงละคร

เชิงอรรถ

¹<http://www.learners.in.th/blogs/posts/439519> เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2556

<http://province.m-culture.go.th/chanthaburi/life3.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2556

²<http://www.learners.in.th/blogs/posts/439519>

³บุญเดิม พันรอบ และภาวดี มหาจันทร์. การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ภาคตะวันออก. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2522. ภาคผนวก หน้า 29-48.

⁴ <http://www.dmc.tv/forum/index.php?showtopic=3404> เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2556

⁵ชาร์ลส ไฮแอมและรัชนี ทศรัตน์ สยามดึกดำบรรพ์: ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสุโขทัย
 กรุงเทพฯ ฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด พ.ศ.2542 หน้า 178-181

⁶เจียแนจอง และจิตร ภูมิศักดิ์ มีความเห็นสอดคล้องกันในงานค้นคว้าของทั้งสองท่าน
 คุรายละเอียดในเจียแนจอง, “คนไท” ไม่ใช่”คนไทย” แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา สุจิตต์ วงษ์
 เทศ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน พ.ศ. 2527 หน้า 427-435. และ จิตร ภูมิศักดิ์,
 ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ พิมพ์ครั้งที่ 5
 กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย จำกัด พ.ศ.2544. หน้า 136.

⁷ ด้วน ลี เเชิง และ บุญยิ่ง ไร่สุขศิริ, ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท ส่องสยาม จำกัด 2543, คำนำหน้า 7-11.

⁸ <http://www.comingthailand.com/nakhonratchasima/meru-brahmathat.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2557

⁹ <http://www.comingthailand.com/nakhonratchasima/meru-brahmathat.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2557) และ http://kruyut-kruyut.blogspot.com/2011/11/blog-post_8916.html เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2557 และ http://www.mapculture.org/mambo/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=59 เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2557

¹⁰ จิตร ภูมิศักดิ์ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย จำกัด พ.ศ.2544.418-444

¹¹ ขนาง (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Homalium tomentosum* (Vent.) Benth.) เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบขนาดกลางถึงขนาดใหญ่มีความสูง 15 - 30 เมตร เปลือกต้นสีขาวนวล เรือนยอดเป็นพุ่มทึบกิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลนุ่ม ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปไข่ ขอบใบหยักคล้ายฟันเลื่อย ออกดอกเป็นช่อตามง่ามใบและปลายกิ่ง ดอกขนาดเล็ก สีเหลืองอ่อน ออกดอกช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด การดูแลรักษา ขนางชอบดินที่มีหินปูนปนอยู่มาก น้ำและความชื้นปานกลาง(th.wikipedia.org/wiki/ขนาง) ช้องนาง (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Thunbergia erecta*) เป็นพืชล้มลุกหลายฤดูและเป็นพืชท้องถิ่นในแอฟริกาตะวันตกและเอเชีย ทรงพุ่มสูงประมาณ 2.5 เมตร กลีบดอกสีม่วงหรือฟ้าเข้ม ส่วนที่ติดกันเป็นหลอดมีเหลือง (th.wikipedia.org/wiki/ช้องนาง) นุ่น (Kapok, *Ceiba pentandra* หรือ White silk cotton tree) ชื่ออื่น ง้าว ง้วน้อย งิ้วร้อย งิ้วสาย (เหนือ) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นสูงประมาณ 10-15 เมตร ใบเป็นใบประกอบแบบนิ้วมือ ผลอ่อนสีเขียวลักษณะยาวๆคล้ายผลแตงกวา แต่มีขนาดใหญ่กว่า เมื่อแก่จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล เนื้อข้างในเป็นปุยและมีเมล็ดสีดำจำนวนมาก ลำต้นและ

กิ่งก้านสีเขียว มีหนามสั้นๆที่โคนต้น กิ่งทอดขนานกับพื้น ติ่งใบในฤดูแล้ง ดอกสีขาวนวล ผลทรงรูปกระสวย ออกผลช่วงเดือน กุมภาพันธ์-เมษายน th.wikipedia.org/wiki/นุ่น **जूव** (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Bombax ceiba* L.) ชื่ออื่นๆ จิวหนาม จิวบ้าน จิวแดง จิวปง จิวปงแดง เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบขึ้นตามป่าเบญจพรรณ ลำต้นสูง 25-30 เมตร แตกกิ่งก้านสาขามากในช่วงเรือนยอด เป็นไม้เนื้ออ่อนมีหนามแหลมอยู่ตามลำต้น ใบรวมประกอบด้วยใบย่อย 4-7 ใบ ใบเป็นมันค่อนข้างหนา ใบย่อยรูปรีปลายใบเรียวแหลมเรียงกันคล้ายกับรูปนิ้วมือ มีสีเขียวไม่มีขน ก้านใบสีขาวมองเห็นชัดเจน [th.wikipedia.org/wiki/जूव_\(พืช\)](http://th.wikipedia.org/wiki/जूव_(พืช))

¹² ธวัช ปุณโณทก นิทานพื้นบ้าน นนทบุรี : ปันรุ้ พ.ศ.2553 หน้า 101-104

¹³ คูรายละเอียดในผองวาด กมลเสวีรัตน์ พัทธณี ปี่เพราะและศิริพรรณ พงศ์สิฏฐานนท์ นิทานพื้นบ้านภาคกลาง กรุงเทพฯ ฯ : สุวีริยาสาส์น พ.ศ.2543 หน้า 245-262

¹⁴ ธวัช ปุณโณทก แหล่งเดียวกัน หน้า 38 และ 46

¹⁵ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ ฯ ไฟเดียวกัน พ.ศ.2547 หน้า 201

¹⁶ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา หน้า 222

¹⁷ วิ สิริอิสสระนันท์ บรรณาธิการ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ คำให้การกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด นนทบุรี : ศรีปัญญา พ.ศ.2559 หน้า 308

¹⁸ พลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ เล่าเรื่องหัวเมืองได้จากกรือเซะถึงปัตตานี กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์วันเวิลด์ พ.ศ.2550 หน้า 105-106

¹⁹ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ ความสำคัญของตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนยี่สาร <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=830> เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2557

²⁰ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา หน้า 223-224

- ²¹ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ เมืองนครศรีธรรมราช มหานคร กรุงเทพ ฯ ดวงกลมพับลิชชิง, พ.ศ.2555 หน้า49
- ²² จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา หน้า 201-209
- ²³ www.likemax.com/archive/soontornpoo/?nt=นิราศเมืองแกลง&nf=klaen เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2557
- ²⁴ www.sriachaoutlook.com/watsrimaharacha.thailand-chonburi-srira เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2557
- ²⁵ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล บรรณาราชเทวีชลบุรีสถิต : สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้ากับเมืองชลบุรี หจก. หยิน หยาง การพิมพ์ พ.ศ.2556 หน้า 42-43
- ²⁶ <http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/chonburi8.htm> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2556
- ²⁷ ผจงวาด กมลเสวีรัตน์ พชณี ปี่เพราะและศิริพรรณ พงศ์สิฏานนท์ นิทานพื้นบ้านภาคกลาง กรุงเทพ ฯ : สุวีริยาสาส์น พ.ศ.2543 หน้า 263-268
- ²⁸ กรมศิลปากร, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทงและเรื่องราวสุวรรณภูมิ กรุงเทพ ฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด(มหาชน) พ.ศ.2550 หน้า 85-91
- ²⁹ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา หน้า 246
- ³⁰ <http://www.m-culture.in.th/album/101939> เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2557
- ³¹ อาจารย์อัจฉราภรณ์ มูลเชื้อ ผู้ให้ข้อมูลเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2557
- ³² ตำนานเรื่องท้าวแสนปมดูรายละเอียดใน ชวัช ปุณโณทก แห่่งเดียวกัน หน้า 77-79
- ³³ ยอร์ช เซเคซ์ แต่ง ปัญญา บริสุทธิ์ แปล ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ.2521 หน้า 1
- ³⁴ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา หน้า 190-196
- ³⁴ วันวลิต Van Vliet พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182 สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ กรุงเทพ ฯ บริษัท งามดี จำกัด พ.ศ.2523 หน้า 12-18
- ³⁶ อนันต์ อมรรตัย บรรณาธิการ คำให้การชาวกรุงเก่า นนทบุรี : สำนักพิมพ์”จดหมายเหตุ”พ.ศ.2544 หน้า 44-58
- ³⁷ กรมศิลปากร พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา พ.ศ.2505 หน้า 1-2 และรวี ลิริอิสสระนันท์ บรรณาธิการ พระราช

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ ทำให้การกรุงเก่า, ทำให้การขุดหลวงหาวัด นนทบุรี : ศรีปัญญาจำกัด พ.ศ.2559 หน้า 37-38

³⁸ มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์,เขียน สันต์ ท.โกมลบุตร แปล เล่าเรื่องกรุงสยาม พิมพ์ครั้งที่ 4 นนทบุรี:ศรีปัญญา, พ.ศ. 2552 หน้า 353-355

³⁹ <http://teawdd.com/ข้อมูลเมืองโบราณคดีบ้านดงละคร/325.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2557

⁴⁰ บุญเดิม พันรอบ และภารดี มหาจันทร์. การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก ภาคผนวกหน้า 10-12

⁴¹ กรมศิลปากร, กองโบราณคดี รายงานการขุดค้นและขุดแต่งเมืองดงละคร กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์ พ.ศ.2536 หน้า 14-17

⁴² <http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/chonburi8.htm> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2556 ดูรายละเอียดในผองวาด กมลเสรีรัตน์ พัทธณี ปี่เพราะและศิริพรรณ พงศ์สิฏานนท์ หน้า275-287 และธวัช ปุณโณทก นิทานพื้นบ้าน หน้า 33-37

⁴³ กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองศรีมโหสถ กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สมาพันธ์จำกัด พ.ศ.2535 หน้า 19- 24

⁴⁴ th.wikipedia.org/wiki/ปัญหาสาขาคก เข้าถึงเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2557

⁴⁵ พงศาวดารเหนือในเจริญ ชยุติมันต์ดำรง อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ชลบุรี : โรงพิมพ์งามช่าง พ.ศ.2545 หน้า 30 กล่าวว่าพระอินทร์ให้พระวิศณุกรรมมานถุมิตปราสาทและกำแพงเมืองให้ชื่อว่าอินทปัตนคร

⁴⁶ <http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/chonburi8.htm> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2556

⁴⁷ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา หน้า 132

⁴⁸ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ หน้า 432-444

⁴⁹ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ หน้า 206 และ 212

⁵⁰ อนันต์ อมรรตัย บรรณาธิการ คำให้การชาวกรุงเก่า หน้า 5-18

⁵¹ มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์,เขียน สันต์ ท.โกมลบุตร แปล เล่าเรื่องกรุงสยาม หน้า 351-353

⁵² เจริญ ชยุติมันต์ดำรง อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ชลบุรี : โรงพิมพ์งามช่าง พ.ศ. 2545 หน้า 13,22,24,54

⁵³ เจริญ ชยุติมันต์ดำรง อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี หน้า 12

⁵⁴ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม :และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ :ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม หน้า 107-108

⁵⁵ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม :และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ :ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม หน้า 483

⁵⁶ รัช ปุณ โณทก นิตานพื้นบ้าน หน้า 210

⁵⁷ <http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/chonburi8.htm> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2556..... คูรายละเอียดใน ผงवाद กมลเสีร์รัตน์ พัชณี ปี่เพราะและศิริพรรณ พงศ์สิฎานนท์ นิตานพื้นบ้านภาคกลาง หน้า 149-150

⁵⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม “ภาคตะวันออกเฉียงกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”. การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "ชลบุรี : ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม". วันที่ 13-16 กันยายน 2532. โรงแรมบางแสนวิลล่า, จัดโดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.เล่ม 1

⁵⁹ <http://www1.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/chonburi8.htm> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2556 และ บุญเดิม พันรอบ ภารดี มหาขันขันธุ์. การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคผนวกหน้า 15-18

⁶⁰ บุญเดิม พันรอบ วัฒนธรรมจีนที่ศาลเจ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : The Chinese Culture at Shrine in Eastern Area คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี พ.ศ.2556 หน้า 26-30

⁶¹ ขุนวิจิตรมาตรา, เรื่องของเมืองชล ฯ พระนคร: โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์, พ.ศ.2497 หน้า 2-3

⁶² สายป่าน ปุริวรรณชนะ ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายทะเลภาคกลาง : ความสัมพันธ์ในความหลากหลาย หน้า 26-28 และผจงวาด กมลเสรีรัตน์ พัทธณี ปี่เพราะและศิริพรรณ พงศ์สิฏฐานนท์ นิทานพื้นบ้านภาคกลาง หน้า 37-41

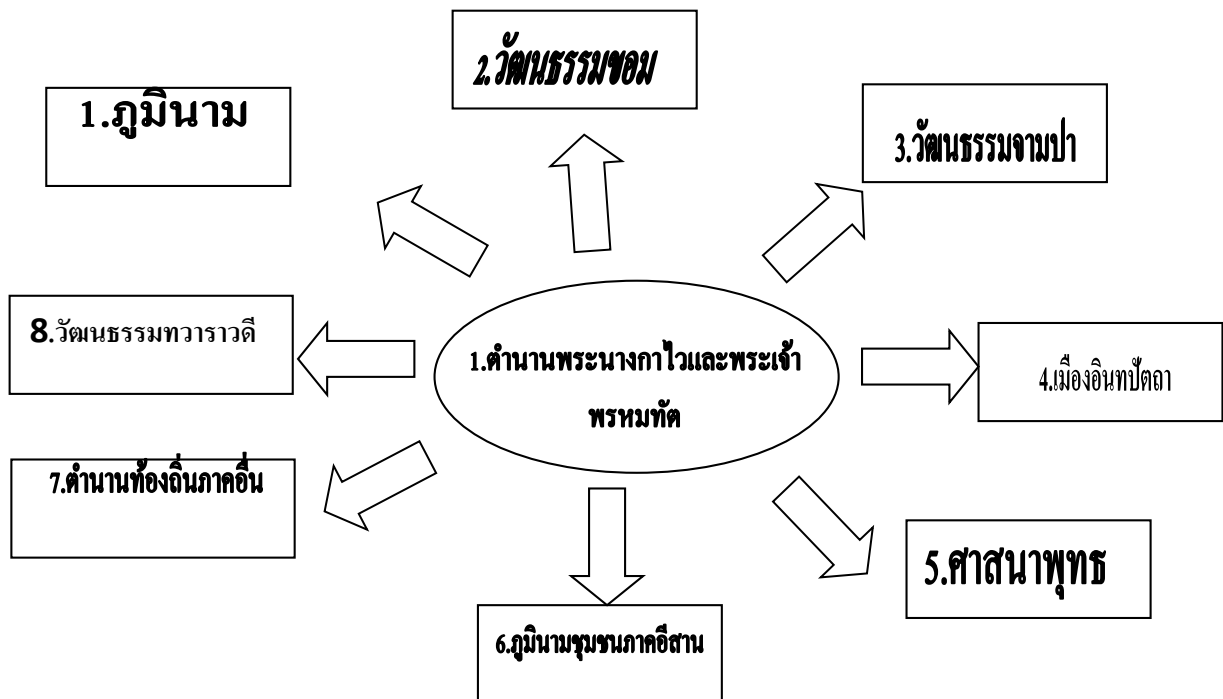
⁶³ บุญเดิม พันรอบ ขบวนการกลายเป็นเมืองของเทศบาลเมืองชลบุรี ศึกษวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2528 เชียงธรรมหน้า 53-54

บทที่ 4

วิเคราะห์เอกลักษณ์ของตำนานในชุมชนภาคตะวันออก

เนื่องจากภาคตะวันออกเป็นดินแดนที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่าที่สำคัญเปรียบเสมือนเป็นประตูรับอารยธรรมจากชุมชนภายนอก ตำนานในภาคตะวันออกได้แสดงถึงความเชื่อมโยงประวัติความเป็นมจากตำนานหรือประวัติศาสตร์ทางเลือกตั้งแต่สมัย(ศรี)ทวาราวดีถึงสมัย(ศรี)รัตน โกสินทร์อย่างเด่นชัด คนในชุมชนได้เล่าบันทึกเรื่องราวไว้บอกเล่าในรูปของตำนานที่สำคัญคือ

1.ตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต เป็นตำนานที่กล่าวถึงภูมินามสถานที่เน้นที่ชุมชนจันทบุรี ตำนานได้กล่าวถึงรายละเอียดถึงสถานที่ และสิ่งที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ภูมิพนาม ตำนานแสดงให้เห็นว่าภูมิพนามในจันทบุรีมีเมืองเพนียด เมืองกาไว¹ เป็นตำนานที่บ่งบอกถึงประวัติชื่อบ้านนามเมืองของจันทบุรี ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องนี้ เช่น เพนียด กาไว สามสิบ พลับพลา และทองทั่ว นอกจากนี้ยังให้แนวคิดว่าความโลภไม่เกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น นอกจากจะกล่าวถึงภูมิพนามเท่านั้น² ที่จังหวัดจันทบุรีมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางกาไวที่เมืองเพนียด ที่จังหวัดตราดมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางกาไวว่าเป็นบรรพบุรุษของพวกของที่ตำบลบ่อไร่ ที่จังหวัดตราดมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานพระนางกาไวชนสมบัติไล่ตุ่มถึงแสนตุ่มลงเรือสำเภากลับบ้านแสนตุ่ม ที่จังหวัดระยองมีศาลเจ้าแม่หลักเมืองที่บ้านค่าย เป็นภูมิพนามที่ตำนานได้ผูกเรื่องให้สามารถอธิบายชื่อชุมชนต่าง ๆ เนื่องด้วยตำนานเป็นประวัติศาสตร์ชุมชนแบบเปิดต้องปรับเปลี่ยนแปลงให้สัมพันธ์กับชุมชนแวดล้อม ผู้เล่าตำนานได้พยายามผูกโยงตำนานโดยใช้เหตุการณ์เชื่อมโยงสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมากที่สุด

เมืองโบราณบ้านแสนตุ่มที่ตราดและศาลเจ้าแม่หลักเมืองที่ระยอง

2. วัฒนธรรมขอม ความสัมพันธ์ระหว่างสองนครเกิดขึ้นเมื่อเมื่อกองทัพของพระไวยทัตกับพระเกตุทัตสู้กำลังกองทัพของพระนางกาไวไม่ได้ จึงถอยทัพไปและขอกำลังจาก กษัตริย์ขอมซึ่งประทับอยู่ ณ เมืองนครธมช่วยแก้แค้นโดยสัญญาว่า ถ้าตีเมืองได้แล้วจะแบ่งเมืองให้กึ่งหนึ่ง ตำนานได้บอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างสองนครและกล่าวถึงเหตุที่ต้องมีความสัมพันธ์กัน ที่เมืองจันทบุรีมีหลักฐานทางศิลปะแบบเขมร เช่นที่วัดทองทั่วมีศิลปะแบบขอม ได้แก่ทับหลังแบบศิลปะถลาบวิวัต ทับหลังแบบศิลปะไพโรกเมง เสาอิงประดับกรอบประตู หินทรายขาวแบบศิลปะถลาบวิวัต เสาอิงประดับกรอบประตูรูปแปดเหลี่ยม หินทรายสีเทาแบบศิลปะนครวัดตอนปลายภาพสลักลายเส้นพระพิฆเนศวรและวงหุซ้างหิน เป็นต้น³

3. วัฒนธรรมจามปา ที่วัดทองทั่วศาสตราจารย์บวสเชอเลียร์เห็นว่าน่าจะเป็นศิลปะจามมากกว่าขอม⁴ อาณาจักรจามปา พ.ศ.735 - 2375 เมืองหลวงชื่ออินทปุระ พ.ศ.1418 -1521. วิชัย พ.ศ.1521- 2028 ปินทุรังคะ พ.ศ.2028-2375⁵ จามปา อักษรโรมัน: Champa; เวียดนาม: Chămpa เป็นกลุ่มรัฐอิสระของชาวจาม (Cham) ที่ตั้งอยู่ทั่วชายฝั่งซึ่งปัจจุบันคือภาคกลางและภาคใต้ของเวียดนาม ตั้งอยู่ประมาณราวพุทธศตวรรษที่ 5 หรือคริสต์ศตวรรษที่ 2 จนถูกจักรพรรดิมินห์ หมั่ง (Minh Mạng) ผนวกเข้ากับเวียดนามเมื่อ พ.ศ. 2375 ในภูมิภาคนี้ รัฐหลินอี่ (จีน: 林邑; เวียดนาม: Lâm Ấp) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 753 ตั้งอยู่มาก่อนรัฐจามปา แต่ความเกี่ยวเนื่องระหว่างหลินอี่กับจามปานั้นยังไม่อาจจะระบุให้ชัดเจนได้ รัฐจามปารุ่งเรืองถึงขีดสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 หรือคริสต์ศตวรรษที่ 9 และ 10 แต่หลังจากนั้นก็เริ่มตกต่ำเพราะถูกกดดันจากรัฐด่ายเหวียด (Đại Việt) ที่ตั้งอยู่ปัจจุบันคือท่าโหน่ย (Hà Nội) เมื่อ พ.ศ. 2375 จักรพรรดิมินห์ หมั่ง ผนวกแคว้นต่าง ๆ ของรัฐจามปาเข้ากับเวียดนามเป็นผลสำเร็จเป็นอันสิ้นสุดรัฐจามปา ชาวจามปัจจุบันอาศัยอยู่ในเวียดนามและกัมพูชาคือผู้ที่ตกค้างจากรัฐจามปาโบราณนี้ ชาวจามใช้ภาษาจาม (Chamic) ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยของภาษามลายู-โพลินีเซีย (Malayo-Polynesian) ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาษามลายู (Malayic) และภาษา Bali-Sasak-Sumbawa ในพุทธศตวรรษที่ 9 หรือคริสต์ศตวรรษที่ 4 รัฐจามปารับศาสนาฮินดูเข้ามาจากฟูนาน (Funan) รัฐเพื่อนบ้านที่ขัดแย้งกันจนถูกจามปาพิชิตได้ในที่สุด ศาสนาฮินดูช่วยหล่อหลอมศิลปะและวัฒนธรรมของจามปาตลอดมาหลายร้อยปี ดังปรากฏในศาสนวัตถุและศาสนสถานทั่วพื้นที่จามปา ปัจจุบันชาวจามปาส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเปลี่ยนมานับถือกันตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 หรือคริสต์ศตวรรษที่ 10 และเป็นที่ยอมรับของราชวงศ์อย่างเต็มที่ในพุทธศตวรรษที่ 21 หรือคริสต์ศตวรรษที่ 17 แต่ผู้ถือศาสนาฮินดูก็ยังมีอยู่และยังมีพิธีกรรมและเทศกาลต่อไปตามประเพณี ชาวฮินดูกลุ่มนี้เป็นหนึ่งในฮินดูนอกอินเดียสองกลุ่มดั้งเดิมที่หลงเหลืออยู่ในโลกโดยมีวัฒนธรรมย้อนหลังไปได้หลายพันปี ฮินดูอีกกลุ่มคือ ฮินดูบาหลี (Balinese Hinduism) ในอินโดนีเซีย ดินแดนหลายแห่งซึ่งเคยเป็นของจามปา เช่น หมี่เซิน (Mỹ Sơn) ศูนย์กลางทางศาสนา และโฮ๋ฮอาน (Hố An) เมืองท่า ได้รับการประกาศให้เป็นแหล่งมรดกโลก

อาณาจักรจามปามีหลักฐานเกี่ยวข้องกับภาคตะวันออกเฉียงที่จันทบุรีและที่ศรีราชา จังหวัดชลบุรี อาจจะเป็นไปได้ว่าพวกจามได้ใช้เส้นทางภาคตะวันออกเฉียงเป็นทางผ่านไปยังอ่าวไทยเพื่อติดต่อกับชุมชนเหล่านี้ก็เป็นได้⁶

4.เมืองอินทปัตถา เนื่องจากเมืองกาไวหรือเมืองเพนียดเกี่ยวข้องกับนครทมิฬจึงมีความสัมพันธ์กับเมืองอินทปัตถาคด้วย นครอินทปัตถ์หรือในสำเนียงไตและลาวโบราณ อินทปัตถานี้เป็นชื่อที่ชาวไทย ไตและลาวสมัยก่อนใช้เรียกอาณาจักรเขมรโบราณ ในเขมรยุคที่มีราชธานีอยู่ที่นครทมิฬหรือศรีโยชธรปุระเรียกเมืองอินทปุระเป็นเมืองหลวงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 นครอินทปัตถ์มีปรากฏอยู่ในเอกสารและจารึกเขมรรุ่นหลัง⁷ คนไทยนิยมใช้คำว่ากัมพูชาหรือกัมพูชเทศในภาษาเขมรดด้วย หมายถึงชาวกัมพูชาหรือประเทศกัมพูชา มอญ-พม่าเรียกคนย่านเมืองละโว้ว่าเป็นคนขอมถ้าจะเรียกกรุงกัมพูชานิยมใช้คำว่า อินทปัตบุรีย์ อินทรปรัสถ์หรือโยชธรปุระแทน⁸ ในตำนานเมืองสุวรรณ โคมคำได้กล่าวถึงเมืองโพธิสารหลวงเป็นเมืองที่มีเจ้านายพื้นเมืองปกครองต่อมามีเชื้อสายกษัตริย์เมืองปาตลิมบุตร ในอินเดียชื่อกรุงวศารีกอย่างไทยภาคกลางว่ากรุงวศได้เดินทางมาถึงเมืองนี้ พระยาโพธิสารหลวงยกกองทัพไปปราบแต่พ่ายแพ้ จึงยกเมืองให้แก่กรุงวศปกครองต่อไป ต่อมากรุงวศไปได้นางเชื้อสายกษัตริย์พื้นเมืองเดิมเป็นชายานางนั้นมีชื่อว่าอินทปัทฐาน โดยเหตุนี้เมืองโพธิสารหลวงจึงได้ชื่ออินทปัทฐานนคร⁹ ร่องรอยของขอมเมืองอินทปัตถานคร-นครทมิฬ มีอยู่บริเวณปากน้ำบางเจ้าพระยา กล่าวโดยอาศัยความในตำนานสิงหนวัติที่บันทึกเรื่องใน พ.ศ.1479 เป็นพื้นฐาน

อำนาจของเขมรนครทมิฬยุคกลางพุทธศตวรรษที่ 15 นั้นมาครอบคลุมไปทั่วในบริเวณริมฝั่งทะเลปากอ่าวไทย นับตั้งแต่จันทบุรีมาจนถึงเพชรบุรี ศิลาจารึกซึ่งพบ ณ วัดเพนียดหรือพะเนียดในเมืองโบราณจันทบุรี ปรากฏว่าเป็นจารึกของโยชวรมันที่ 1 พ.ศ.1432-43 และจากจันทบุรีเขมรคงใช้เรือข้ามมายังเพชรบุรีนี้ยังมีปรากฏว่าเขมรได้ใช้อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อรบกับไทย ที่เชื่อว่าเขมรยุคพุทธศตวรรษที่ 15 ตอนกลางข้ามมายังเพชรบุรีเพราะมีปราสาทหินวัดกำแพงแดง ลักษณะศิลปะเป็นแบบเดียวกับศิลปะเขมรนครทมิฬในกลางพุทธศตวรรษที่ 15 รูปทรงขององค์ปราสาทเป็นแบบเดียวกับปราสาทหินพนมมรอมของเขมร ซึ่งสร้างในสมัยโยชวรมันที่ 1 ผู้เป็นเจ้าของจารึกที่จันทบุรี ตำนานสิงหนวัติกุมารเรียกบริเวณริมฝั่งสมุทรว่าแดนเมืองอินทปัตถานครใน พ.ศ.1479 สะท้อนถึงความจริงในเรื่องอำนาจของเขมร ชาวล้านนา

รับรู้ว่าครั้งหลัง พุทธศตวรรษที่ 15 มีขอมอยู่บริเวณปากอ่าวริมฝั่งสมุทร และเป็นเขตของขอม เมืองอินทปัตถนครคือนครธม¹⁰ ปัจจุบันมีวัดบ้านขอมที่จันทบุรีด้วย

วัดบ้านขอมและวัดกำแพงแลง

5.ศาสนาพุทธ ในตำนานกล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัต พรหมทัตเป็นตำแหน่งมหาราชาที่ปกครองเมืองพาราณสีแคว้นกาฬี ตำนานระบุชื่อพระเจ้าพรหมทัตตำแหน่งมหาราชาที่ปกครองเมืองพาราณสี แคว้นกาฬีเป็นจุดเริ่มต้นการเผยแพร่ศาสนาพุทธในอินเดียสมัยพุทธกาลที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แคว้นกาฬีเป็นมหาชนบทสมัยพุทธกาล พระราชาแห่งแคว้นกาฬีเป็นต้นกำเนิดของตระกูลศากยะและโคทิลยะของพระพุทธองค์ พระเจ้ากาฬีพระนามว่าพรหมทัตทรงเป็นกษัตริย์มั่งคั่งมีพระราชทรัพย์ พระราชสมบัติ มีร่ำพล มีพระราชพาหนะมาก มีพระราชอาณาจักรใหญ่ มีคลังศาสตรวุฒยุทธภัณฑ์และคลังธัญญาหารบริบูรณ์ เมืองพาราณสีเป็นเมืองที่สำคัญในสมัยพุทธกาล การเผยแพร่พุทธศาสนาเข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหลักฐานสมัยทวารวดี ในบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง¹¹ พบเมืองสมัยทวารวดีหลายแห่ง เช่นที่ เมืองพระรถ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีพบหลักฐานทั้งศาสนาพุทธและฮินดู ที่จังหวัดปราจีนบุรีมีแหล่งทวารวดีที่มีชื่อเสียงคือเมืองศรีมโหสถ มีหลักฐานการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ เช่น ประเทศจีนสมัยราชวงศ์ถัง แสดงให้เห็นการผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู การติดต่อค้าขายกับจีน อินเดียและเปอร์เซียบนเส้นทางสายไหม

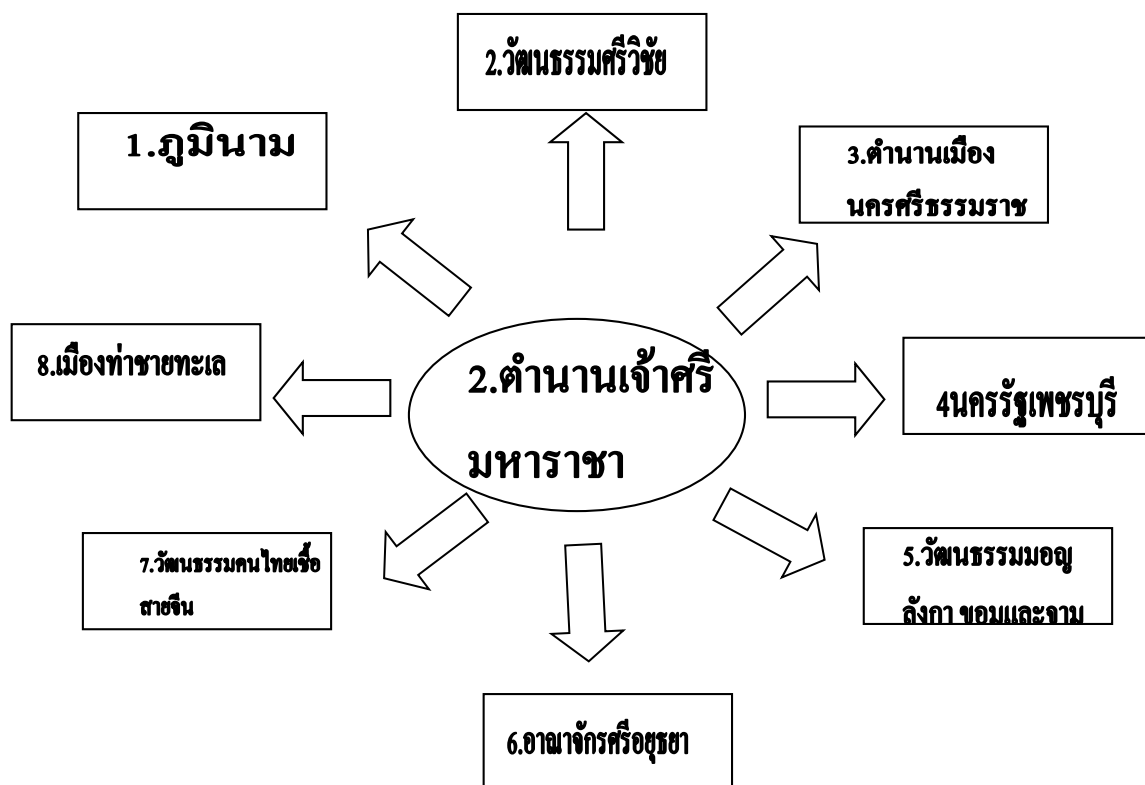
5. ภูมินามชุมชนอีสาน ตำนานเรื่องท้าวพรหมทัตในอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีเจดีย์ก่ออิฐขนาดใหญ่สร้างขึ้นราวอยุธยาตอนปลาย ตั้งอยู่บนเนินดินขนาดใหญ่ ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีลานประทักษิณโดยรอบ โดยมีความเชื่อของตำนานพื้นบ้านเรื่องท้าวปาจิตกับนางอรพิม ว่าเป็นสถานที่ถวายเพลิงพระศพท้าวพรหมทัตผู้ครองเมืองพิมาย¹² อีกตำนานหนึ่งอาศัยเค้าโครงตำนานท้าวพรหมทัตเหมือนกันแต่เรียกชื่อท้าวปาจิตว่าเป็นเจ้าชายพิจิตร สถานที่เกิดตำนานที่จังหวัดบุรีรัมย์ ตำนานให้รายละเอียดเกี่ยวกับปราสาทหินพนมรุ้งและสถานที่ต่าง ๆ เช่น นางรอง พิมายเป็นการสร้างตำนานเกี่ยวกับที่มาของภูมินาม¹³ ตำนานเรื่องท้าวปาจิตอีกตำนานหนึ่งเล่าว่าท้าวปาจิตเป็นโอรสเจ้าเมืองอินทปัตตา เมืองกาไวมืองเพเนียดจึงมีตำนานที่เกี่ยวข้องกับเมืองอินทปัตตา¹⁴

6. ตำนานท้องถิ่นภาคอื่น ตำนานภาคหลายตำนาน เช่น ตำนานเรื่องปลาบู่ทอง ตำนานเรื่องลักษณะวงศัณทิตานพื้นบ้านภาคกลาง และเรื่องหงส์หินนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ กล่าวถึงพระเจ้ากรุงพาราณสี แสดงถึงความทรงจำและการบันทึกร่วมสมัยเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธร่วมกันเป็นตำนานท้องถิ่นในชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยาโดยทั่วไป

7. วัฒนธรรมทวารวดี ศาสนาพุทธเริ่มเข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมทวารวดี เนื่องจากการเผยแพร่ของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์โมริยะ ตำนานพระนางกาไวกับพระเจ้าพรหมทัตเกี่ยวข้องกับประวัติพระพุทธเจ้าบริเวณพื้นที่อาณาจักรทวารวดีในประเทศไทย การเผยแพร่พุทธศาสนาเข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหลักฐานสมัยทวารวดี ในบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง พบเมืองสมัยทวารวดีหลายแห่ง เช่นที่ เมืองพระรถ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีพบหลักฐานทั้งศาสนาพุทธและฮินดู ที่จังหวัดปราจีนบุรีมีแหล่งทวารวดีที่มีชื่อเสียงคือเมืองศรีมโหสถ มีหลักฐานการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ เช่น ประเทศจีนสมัยราชวงศ์ถัง แสดงให้เห็นการผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู การติดต่อค้าขายกับจีน อินเดียและเปอร์เซีย วัฒนธรรมทวารวดีจึงมีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธดังที่ปรากฏในตำนานตามเส้นทางสายไหม

ตำนานพระนางกาไวสันนิษฐานว่าเกิดจากชาคนอกนิบาต ที่เกิดจากนิทานพื้นบ้าน เนื่องจากมีศาลเจ้าแม่หลักเมืองที่บ้านค่ายจังหวัดระยอง นอกจากนี้ยังมีตำนานพระเจ้าอู่ทองและพระนางแหลมเทียนที่สัททีบ ตำนานเจ้าแม่สามमुखที่บางแสนชลบุรี¹⁵ แสดงถึงบทบาทของสังคมที่ยกย่องผู้หญิงเนื่องจากการนับเชื้อสายฝ่ายมารดา¹⁶

2.ตำนานเจ้าศรีมหาราชา ศรีราชาเป็นชื่ออำเภอในจังหวัดชลบุรี แหล่งกำเนิดที่มาของชื่อศรีราชาหรือศรีมหาราชาหรือสิหราชาสันนิษฐานว่าเป็นตำแหน่งศรีมหาราชาแห่งไศเลนทรวงศ์ และใช้ชื่อนี้ถึง พ.ศ 1773..เพราะเกิดนามศรีธรรมราชขึ้นแทนที่¹⁷ ภูมินามศรีมหาราชาที่ใช้มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ดังที่ปรากฏในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ ประวัติความเป็นมาของภูมินามมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับสถานที่ต่าง ๆ มากมายดังต่อไปนี้คือ

1. ภูมินาม ตำนานเจ้าศรีมหาราชาเป็นนามที่เกี่ยวข้องกับอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ศรีราชาเป็นที่รวบรวมชุมชนแถบชายทะเลรอบอ่าวไทย ความสำคัญของเกาะสีชังกับการเดินเรือเส้นทางศรีราชาหรือในชื่อเอกสารเก่าศรีมหาราชาหรือสีหราชา ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชลบุรี เกาะสีชังและศรีราชาจึงน่าจะเป็นสถานที่รู้จักกันดีของนักเดินทางที่ผ่านอ่าวไทยและบ้านเมืองแถบคาบสมุทร เรื่องเล่าของเจ้าศรีมหาราชาเสมือนเป็นวีรบุรุษของชุมชนที่สัมพันธ์กับการเดินเรือเลียบชายฝั่งทะเลรอบอ่าวไทย และการรับรู้เรื่องราวของศรีราชาแบบมุขปาฐะ

ชื่อศรีมหาราชายังปรากฏใช้อยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่นในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ ชื่อวัดศรีมหาราชายังมีอยู่ถึงสองแห่ง คือวัดศรีมหาราชาในเขตเทศบาลเมืองศรีราชา และวัดเกาะลอยศรีมหาราชาในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นผู้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา และภายหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานชื่อว่า “วัดเกาะลอยศรีมหาราชา”

วัดศรีมหาราชาและวัดเกาะลอยศรีมหาราชา

2. วัฒนธรรมศรีวิชัย ชื่อศรีมหาราชา มีร่องรอยเก่าไปถึงสมัยศรีวิชัย คำว่าศรีมหาราชาเดิมเป็นพระปรมาภิไธยของกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์แห่งศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ 14 จากศิลาจารึกวัดเสมามือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ภาษาสันตกฤต พ.ศ.1318 ด้านหลังเป็นการเียนยอพระเกียรติของพระเจ้าศรีมหาราชาในราชวงศ์ไศเลนทร์ความว่า ...ทรงเป็นหัวหน้าแห่งไศเลนทรวงศ์ ทรงพระนามศรีมหาราชา...” ภายหลังพวกปัตมวงศ์จากเขมรมาตั้งวงศ์ปัญญาณที่ขึ้นใหม่และใช้คำว่าศรีธรรมราชเป็นปรมาภิไธยแทน ชื่อศรีมหาราชาแห่งราชวงศ์ไศเลนทร์เป็นจุดกำเนิดชื่อที่มาของตำนานศรีมหาราชามากที่สุด ชื่อศรีมหาราชาจึงมีบทบาทความสัมพันธ์กับอาณาจักรศรีวิชัยที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนชายทะเลเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และศิลปะศรีวิชัย

ตำนานเรื่องขุนช้างขุนแผนกล่าวว่า¹⁸ ขุนช้างมีบิดาชื่อขุนศรีวิชัยเป็นข้าราชการพลเรือน เกิดที่เมืองสุพรรณบุรีมีตำแหน่งเป็นนายกรมช้างนอก มีหน้าที่ดูแลช้างหลวงทั้งปวงในจังหวัดสุพรรณบุรีและคอยเฝ้าระวังโขลงช้างป่าซึ่งมีเป็นอันมากในจังหวัดนั้น ด้านฐานะทางเศรษฐกิจของขุนศรีวิชัย เสภาขุนช้างขุนแผนว่า

เป็นเศรษฐีมีทรัพย์นับร้อย บ่าวไพร่ใหญ่น้อยก็นักหนา

ได้นางเทพทองเป็นภรรยา อยู่ทำสิบเบี้ยเมืองสุพรรณ

ตำแหน่งกรมช้างมีความเกี่ยวข้องกับพระเพทราชาแห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง ตำนานกล่าวถึงนายสิงห์เกิดที่บ้านพลูหลวง ตำบลพิหารแดง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ถนัดในการเลี้ยงช้าง จะเดินทางไปกรุงศรีอยุธยาเพื่อสมัครเป็นทหารในกองช้างมานอนหลับอยู่ที่วัดเชิงหวายชื่อเดิมของวัดกุฎีทอง เจ้าอาวาสพิจารณาคุณลักษณะของชายผู้นั้นแล้วพูดขึ้นว่า “ขอให้รักษาเนื้อรักษาตัวให้ดี ต่อไปวันข้างหน้าจะได้เป็นใหญ่เป็นโตในแผ่นดิน” ชายผู้นั้นพูดว่า “ถ้าเป็นจริงดังคำกล่าวของท่านอาจารย์ จะกลับมาสร้างกุฎีทองถวาย” แล้วกราบลาเจ้าอาวาสวัดเชิงหวาย เดินทางมุ่งทิศตะวันออกเฉียงใต้เข้ากรุงศรีอยุธยาต่อไป เข้าสมัครเป็นทหารในกองช้างของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาชายผู้นั้นมีพระนามว่า “พระเพทราชา” เป็นนายกองช้างที่มีความสามารถอย่างยิ่ง¹⁹ เป็นประเด็นที่ต้องศึกษาถึงชื่อตำแหน่งขุนศรีวิชัยและความเกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัยและอาณาจักรศรีอยุธยา รวมทั้งความสำคัญของตำแหน่งกรมช้างสมัยอยุธยาที่เกี่ยวข้องกับสุพรรณบุรีด้วย

แผนที่เก่าสมัยน่านเจ้าชื่อศรีวิชัยปรากฏอยู่ตรงข้ามเมืองพระยาแร่ สมัยสุโขทัยชื่อศรีวิชัยอยู่ใกล้กับเมืองอุทอง กระจายละเอียดในทองใบ แดงน้อย แผนที่ภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย กรุงเทพมหานคร:บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด พ.ศ.2530 หน้า 29 และ 31

พระยานมาศพระเพทราชาที่วัดกุฎีทอง สุพรรณบุรี

3.ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึงตำแหน่งศรีราชา ศรีราชาธิราช และศรีมหาราชา คำให้การของชาวกรุงเก่ายังเขียนชื่อขุนนางเจ้ากรมจามช้าย-ขวาต่างกันไปบ้าง เช่น ศรีมหาราชา เป็นสิหราชา ซึ่งเป็นไปได้ว่าจะกลายเป็นศรีราชาก็ได้ สมเด็จพระยาตากษานุกาพย์ได้กล่าวถึงเมืองสิงหบุรี พบว่าเรียกชื่อหลายอย่างเรียกว่าสิงหราชาธิราชก็มีเมืองสิงหราชาก็มี²⁰

ตำนานกล่าวว่า เป็นบุตรของพระพนมวังได้ช่วยพระพนมไปสร้างซ่อมเมืองนครคอนพระที่ร้าง เพราะไข้ห่าในครั้งพญาจันทรภาณุ หลังจากทีอโยชยาได้อำนาจเหนือรัฐศรีธรรมราชแล้ว เจ้านายทางรัฐผู้ครองนครเพชรบุรีได้ส่งพระพนมวังออกไปตั้งบ้านเมืองขึ้นใหม่ที่นครศรีธรรมราช ดูเหมือนว่าอโยชยาจะยังไม่รวมอำนาจหมดทุกด้าน รวมทั้งเจ้าครองนครรัฐเพชรบุรียังมีอำนาจจัดการหัวเมืองทางใต้ได้²¹ เมื่อมีการสร้างบ้านเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาศรีราชาหรือศรีมหาราชากลายเป็นตำแหน่งทางการเมืองของบ้านเมืองในเขตเมืองนครศรีธรรมราชในตำนาน นครศรีธรรมราชและอโยชยาได้กล่าวถึงท้าวศรีธรรมมาโสกราช เจ้าเมืองอินทปัตฐบุรีน้องชายชื่อ ท้าวจันทรภาณุและท้าวพงษ์สุราพาญาติวงศ์ขึ้นข้างหนิ ไข้ห่าครั้งนั้นมา 8-9 ปีมาถึง นครศรีธรรมราช ท้าวศรีธรรมมาโสกราชได้สร้างเมืองนคร ฯ ขึ้นใหม่ก่อกำแพงอิฐและก่อพระธาตุขึ้น²²

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหารนครศรีธรรมราชและกำแพงเมืองนครศรีธรรมราช

4. นครรัฐเพชรบุรี เมื่อราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.1893 ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงพระพนมทะเลศรีมหาสวัสดิทราธิราชกษัตริย์พระบรมเชษฐาพระราชกุมาร ชื่อศรีมหาราชาปรากฏชื่อว่าเป็นลูกของพระพนมวังและนางสะเดียงทองผู้สร้างเมืองนครคอนพระที่ร้างเพราะไข้ห่า เมื่อพระพนมวังถึงแก่กรรม ศรีมหาราชานำเอาเอกสารบ้านเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองขึ้นเข้ามาฝากกษัตริย์แห่ง

เมืองเพชรบุรี กษัตริย์เพชรบุรีส่งศรีมหาราชาออกไปเป็นเจ้าเมืองนครซึ่งบรรดาศักดิ์ว่า “พญาศรีธรรมมาโศกราชสุรินทรราชาสุรวงษ์ธิบดีศรียุธิษเฐียร อภัยพิริยบรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมหานคร สถาปนาภรรยาเจ้าเมืองนครขึ้นเป็นนางจันทรเทวีศรีรัตนฉายา พญาศรีธรรมมาโศกราชสร้างบ้านเมืองเรียบริ้อย²³

5. วัฒนธรรมมอญ ลังกา ขอมและจาม ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชได้กล่าวถึง “พขาวอริยวงศ์จากเมืองหงสาวดีซึ่งใช้สำเภาจะไปลังกา สำเภาแตกมาขึ้นฝั่งที่ปากพน้ำ พญาศรีธรรมมาโศกราชจึงให้กลับไปยังหงสาวดี นิมนต์สงฆ์มาช่วยนครศรีธรรมราชสององค์คือ มหาปเรียนทศศรี และมหาเถรสังฆานุเทพเพื่อช่วยก่อสร้างพระธาตุเมื่อเสร็จแล้วได้ไปนิมนต์สงฆ์มาจากลังกาทำพิธีฉลองพระธาตุ” ตำนานยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับนครอินทปัตบุรี โดยที่พญาศรีธรรมมาโศกราช พญาจันทรภาณุและพญาพงศ์สุราหะซึ่งข้างคั่นคองหนี่ใช้หามาจากนครอินทปัตบุรี นครอินทปัตต์นั้นคือเมืองนครธมเมืองหลวงของเขมรโบราณ ชื่อเต็มของอาณาจักรเขมรโบราณคือ กรุงกัมพูชาธิบดี ศรียโศธร นครอินทปัตต์ กุรุรัฐราชธานี ในหนังสือเก่าของไทยและลาวมักเรียกด้วยคำว่านครอินทปัตต์²⁴ ตำนานเจ้าศรีมหาราชาจึงเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมแวดล้อมร่วมสมัยกับวัฒนธรรมมอญ ลังกา และขอม นอกจากมีหลักฐานเกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัยและดินแดนชวาทางใต้

ปราสาทขอมนครธมและนครธม

ความสัมพันธ์ระหว่างศรีมหาราชากับวัฒนธรรมจาม²⁵ ในทำเนียบศักดิ์นาหัวเมือง พ.ศ. 1997 ตำแหน่งศรีมหาราชาถูกย้ายไปเป็นเจ้ากรมอาสาจามซ้ายนา 1600 พวกจามเป็นชนชาติในตระกูลภาษาชวา-มลายู ไทยโบราณจัดพวกจามเป็นแขกเรียกว่าแขกจาม ในกรุงเทพฯ เรียกว่าแขกครีว เพราะเป็นครีวเขลยที่ไทยกวาดต้อนมาจากเมืองเขมรและเวียดนามใต้ตำแหน่งราชการในกรมอาสาจามรวมเอาชวาและมลายูเข้าด้วยกัน เห็นจะเป็นเพราะชาวชวา-มลายูกับจามในเขมรนับถือศาสนาอิสลาม จามในเวียดนามใต้นับถือพราหมณ์และคริสต์ ทางไทยนิยมใช้คำว่าราชาตั้งเป็นชื่อขุนนางอิสลามชาวอาหรับที่มาจากเอเชียกลางแต่โบราณด้วย เช่น พระวิชิตราชาศรีบุริยมหะมัด ที่จังหวัดชลบุรีมีอำเภอศรีราชา บางทีก็เรียกว่าศรีมหาราชาจะมีอะไรเกี่ยวข้องกับตำแหน่งหลวงศรีมหาราชาเจ้ากรมอาสาจามซ้ายหรือไม่เป็นประเด็นที่ควรจะศึกษาต่อไป

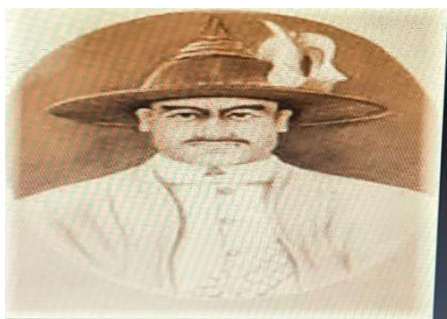
6.อาณาจักรศรีอยุธยา ตำนานเจ้าศรีมหาราชามีกล่าวเกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีอยุธยาในตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช²⁶ กล่าวถึงท้าวพิชัยเทพเชิงกวา ผู้เป็นบิดาท้าวอุทองเจ้ากรุงศรีอยุธยา ท้าวอุทองยกไพร่พลมาตั้งอยู่แม่น้ำแห่งหนึ่ง มีพระราชสารถึงพญาศรีธรรมมาโสกราช พญาศรีธรรมมาโสกราชก็จัดเอาพลเมืองเท่ากับพลท้าวอุทองยกไปตั้ง..ท้าวอุทองยกไปตั้ง..แลทัพหน้าทั้งสองฝ่ายรบกันไพร่พลทั้งสองฝ่ายล้มตายเป็นอันมาก พญาศรีธรรมมาโสกราชดำริในพระทัยว่า ตัวเรานี้ได้สร้างพระเจดีย์วิหารแลกกับพระพุทธรูปปลูกไม้พระศรีมหาโพธิ...แล้วได้ไปนิมนต์พระเมืองลังกา เมืองหงสามาทำบุญฉลองพระธาตุได้จำแนกแจกทานเป็นอันมาก และทำศึกกันรู้พลล้มตายก็จะเป็นกรรมเวรไปเป็นอันมาก จะขอเป็นไมตรีนั่งอาสน์เดียวกับท้าวอุทองเมื่อท้าวอุทองกับท้าวศรีธรรมมาโสกราชจะเป็นไมตรีกันนั้น ท้าวอุทองขึ้นบนแท่นแล้วพญาศรีธรรมมาโสกราชจะขึ้นไปมิได้ ท้าวอุทองก็จูงพระกร...ท้าวศรีธรรมมาโสกราชสัญญาว่า.....ให้เป็นทองแผ่นเดียวกัน ถ้าท้าวอุทองประสงค์สิ่งใดจะจัดแจงให้ นานไปเบื้องหน้าให้มาขึ้นกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายท้าวอุทองก็รับเป็นไมตรีแก่กัน แลท้าวอุทองว่าถ้าท้าวศรีธรรมมาโสกราชต้องการสิ่งใด ท้าวอุทองจะจัดให้มาเจรจาความกันแล้ว ต่างองค์ต่างยกไพร่พลคืนเมือง...

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชได้กล่าวว่า....ท้าวอุทองยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นชี้ว่า..ฝ่ายทักษิณเป็นแดนพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช...ฝ่ายอุดรเป็นแดนท้าวอุทอง..ท้าวอุทองพญาศรีธรรมมาโสกราชหลังน้ำทักษิณทก อธิษฐานเป็นพระญาติพระวงศ์กันสืบไป..เมื่อสิ้นบุญพญาศรีธรรมมาโสกราชแล้ว...ฝากพระนางพญาศรีธรรมมาโสกราช แลทั้งพญาจันทรรภาณ พญาพงศ์สุราหะผู้

น้องทั้งสองด้วย แลพญาศรีธรรมมาโศกราชว่าแกท้าวอุทอง ณ เมืองของท่านโพนัดตั้งใดซึ่งหา
ไม่ ท้าวอุทองบอกว่าขัดแต่ห้วยเส้มน้ำ คั้นขอ เชือกขวัน พวนคล้อง แลพญาศรีธรรมมาโศกราชว่า
ขัดแต่เกลือ อาณาประชาราษฎรไม่รู้ทำกิน แลท้าวอุทองว่าจงให้สำเภามาเข้ามา จะจัดให้ออกไป จะ
ได้ทำบุญให้ทาน แลพญาศรีธรรมมาโศกราชท้าวอุทองปราศรัยกัน แลก็เสด็จกลับยังเมืองทั้ง
สองฝ่าย...

...พระเจ้าอยู่หัวจากอยุธยาที่เสด็จออกมาไล่ช้าง ณ บางสะพาน พญาศรีธรรมมาโศกราชได้
เดินทางไปเฝ้ากราบทูลรายงานราชการเมืองนคร²⁷ เจ้านายซึ่งมีเชื้อสายของกษัตริย์จากอยุธยา
มาตั้งบ้านเมืองทางริมสมุทรที่นครเพชรบุรีและส่งทูตไปยังราชสำนักจีน ตรงกับบันทึกใน
เอกสารจีนที่ระบุเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.1837 เมืองเพชรบุรีทำนาเกลือได้ผลดีมีเรือสำเภามา
ค้าขายและซื้อไม้ฝางกลับไป ดำเนินเมืองนครศรีธรรมราชบันทึกว่าในช่วงเวลาเดียวกับพระ
พนมทะเล ๑ แห่งเมืองเพชรบุรีส่งเจ้าศรีราชาไปช่วยจัดการหัวเมืองในคาบสมุทรมลายู และได้
ส่งเจ้าศรีพระพี่เลี้ยงไปกินเมืองแพรกปัจจุบันคืออำเภอสรรคบุรี สมัยต่อมาก็มีประเพณีส่ง
เจ้านายสมัยแรกของกรุงศรีอยุธยาในตำแหน่งสมเด็จพระศรีราชาธิราชไปครองเมืองแพรก จึงได้
สร้อยเป็นเมืองแพรกศรีราชาไปด้วย กรุงศรีอยุธยาส่งเจ้านายไปครองเมืองแพรกครั้งสุดท้ายใน
สมัยพระอินทราชาส่งเจ้ายี่ไปครองเมืองเมื่อ พ.ศ.1964 ในกฎหมายทำเนียบศักดิ์ินาทหารหัวเมือง
เมื่อ พ.ศ.1997 ตำแหน่งศรีราชาย้ายไปเป็นหลวงศรีมหาราชา เจ้ากรมอาสาจามรวบรวมชาวจาม
ชาวมลายูกลุ่มแกมมลายูเข้าด้วยกัน ส่วนใหญ่เป็นคนที่มิเชื้อสายมาจากทางคาบสมุทรและ
ชายฝั่งทะเลทางใต้เพราะมีความเชี่ยวชาญทางการค้าและทำสงครามทะเล ศรีราชาจึงเป็น
ตำแหน่งเจ้านายเมืองนครศรีธรรมราชที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดขึ้นตรงต่อเมืองเพชรบุรีในพุทธ
ศตวรรษที่ 19 มีร่องรอยที่อาจเชื่อมโยงศรีราชาเป็นที่รวบรวมและบูรณาการชุมชนในแถบชายฝั่ง
ทะเลรอบอ่าวไทยในพุทธศตวรรษที่ 19 การพิจารณาความสำคัญองเกาะสีชังกับการเดินเรือ
เลียบชายฝั่งตรงกับศรีราชาหรือในชื่อจากเอกสารเก่าว่าศรีมหาราชา ปัจจุบันก็คืออำเภอในจัง
หวัดชลบุรี

ตำแหน่งหลวงศรีมหาราชาเจ้ากรมอาสาจามช้ายนา1600 พระราชบังสันเป็นจางวางกรมอาสาช้ายขวามีศักดินา2000 ตามคำให้การของชาวกรุงเก่ามักจะเรียกตำแหน่งศรีมหาราชาเป็นศรีมหาราชาด้วย อาจเป็นไปได้ว่าศรีมหาราชาอาจกลายเป็นศรีราชา สำหรับเมืองชลบุรีปรากฏชื่อในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ 1 ขุนหลวงพะงั่ว พ.ศ 1919 ในทำเนียบศักดินาเมืองเป็นจัตวา กำหนดผู้รักษาเมืองชลบุรีคือ..ออกเมืองชลบุรีศรีมหาสมุทรศักดินา2400 ส่งส่วยไม้แดง ตำแหน่งเจ้าพระยาจักรีหรือเจ้าพระยาจักรีศรีอองครักษ์ เป็นเจ้าพระยาจักรีคนแรกในแผ่นดินกรุงธนบุรี คนทั้งหลายมักเรียกกันว่า "เจ้าพระยาจักรีแขก" มีชื่อจริงว่า "หมุด" หรือ "มะหู่หมุด" เป็นมุสลิมเชื้อสายสุลต่านสุลัยมานเป็นบิดาของพระยายมราชเกษตราธิบดี (หมัดหรืออู๋)และพระยาราชวังสัน (หวัง) เป็นทหารเอกคนสำคัญคนหนึ่งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

เจ้าพระยาจักรีศรีอองครักษ์(หมุด)

เจ้าพระยาจักรีเป็นบุตรขุนลักขมณา (บุญยัง) บุตรพระยาราชวังสัน(หะซัน)บุตรสุลต่านสุลัยมาน เจ้าพระยาจักรีมีมารดาคือหม่อมดาวเกิดเมื่อ พ.ศ. 2270 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ถวายตัวรับราชการเป็นมหาดเล็กในสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์หรือพระเจ้าเอกทัศ ต่อมา มีบรรดาศักดิ์เป็น"หลวงศักดิ์นายเวร"หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า"หลวงนายศักดิ์" ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาไม่นาน ได้รับพระบรมราชโองการให้เดินทางไปเก็บเงินค่าส่วยสาอากรที่หัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก หลวงนายศักดิ์ได้เก็บเงินจากพระยาจันทบุรีได้เงิน 300 ชั่งเมื่อได้รับข่าวกรุงแตกจึงเอาเงินไปฝังไว้ที่วัดจันทร์ ตกคำจึงวางแผนให้พรรคพวกชาวจีนมาโหมโรงทำที่ปล้นแล้วบอกพระยาจันทบุรีว่าโจรปล้นเงินไปหมด พระยาจันทบุรีไม่เชื่อสั่งให้จับหลวงนายศักดิ์ประจวบกับพระยาตากซึ่งตั้งตนเป็นเจ้าตากยกกองทัพถึงจันทบุรี หลวงนายศักดิ์จึงหนีออกไปสมทบเพราะเจ้าตากเคยทำราชการภายใต้บังคับบัญชาของตนจึงรู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน หลวงนายศักดิ์ได้มอบเงินพรรคพวกให้ 500 คน กับเงินส่วยสาอากร 300 ชั่งที่เก็บไว้นั้นร่วมกันกับเจ้าตากตี

เมืองจันทบุรีแตก เจ้าตากใช้เงินที่หลวงนายศักดิ์มอบให้จำนวน 300 ชั่ง เป็นเงินทุนจัดสร้างเรือรบขึ้นที่จันทบุรี ประกอบกับหลวงนายศักดิ์เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการเดินเรือและต่อเรือ จึงทำให้สามารถสร้างเรือประมาณร้อยลำ

กองทัพของเจ้าตากสามารถตีเมืองธนบุรีซึ่งพม่ามอบให้นายทองอินปกครองดูแล เมื่อยึดเมืองได้แล้วก็ยกกองทัพไปตีค่ายโพธิ์สามต้นของพม่า ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงศรีอยุธยากองทัพได้รับชัยชนะโดยสามารถฆ่าสุกี้แม่ทัพของพม่าตายในสนามรบ ทำให้กรุงศรีอยุธยาคลับคืนสู่อิสรภาพภายในระยะเวลาเพียง 7 เดือนหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาซึ่งหนึ่งในบรรดาผู้กอบกู้อิสรภาพก็คือหลวงนายศักดิ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ในปี พ.ศ. 2311 โปรดเกล้าฯหลวงนายศักดิ์เป็นอัครมหาเสนาบดีมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์ ดำรงตำแหน่งสมุหนายกมีอำนาจหน้าที่ปกครองดูแลหัวเมืองตั้งแต่เหนือสุดของประเทศจดดินแดนภาคกลางของประเทศ นับเป็นเจ้าพระยาจักรีคนแรกในแผ่นดินกรุงธนบุรีคนทั้งหลายมักเรียกกันว่า"เจ้าพระยาจักรีแขก"เจ้าพระยาจักรีมีบุตร 3 คนคือพระยายมราชเกษตราธิบดี(หมัดหรืออู๋)พระยาราชวังสัน(หวัง) เป็นคุณตาของสมเด็จพระศรีสุลาลัย(เจ้าจอมมารดาเรียม)พระบรมราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 และคนที่ 3 คือถักยมณาถูกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชจับตัวไปในคราวที่เจ้าพระยาจักรียกทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. 2312 สายสกุลของเจ้าพระยาจักรีนี้เป็นสายสกุลใหญ่ฝ่ายอิสลามที่สืบเชื้อเป็นสายสกุลที่มีความสัมพันธ์กับราชินิกุลทางกรมสมเด็จพระศรีสุลาลัย²⁸

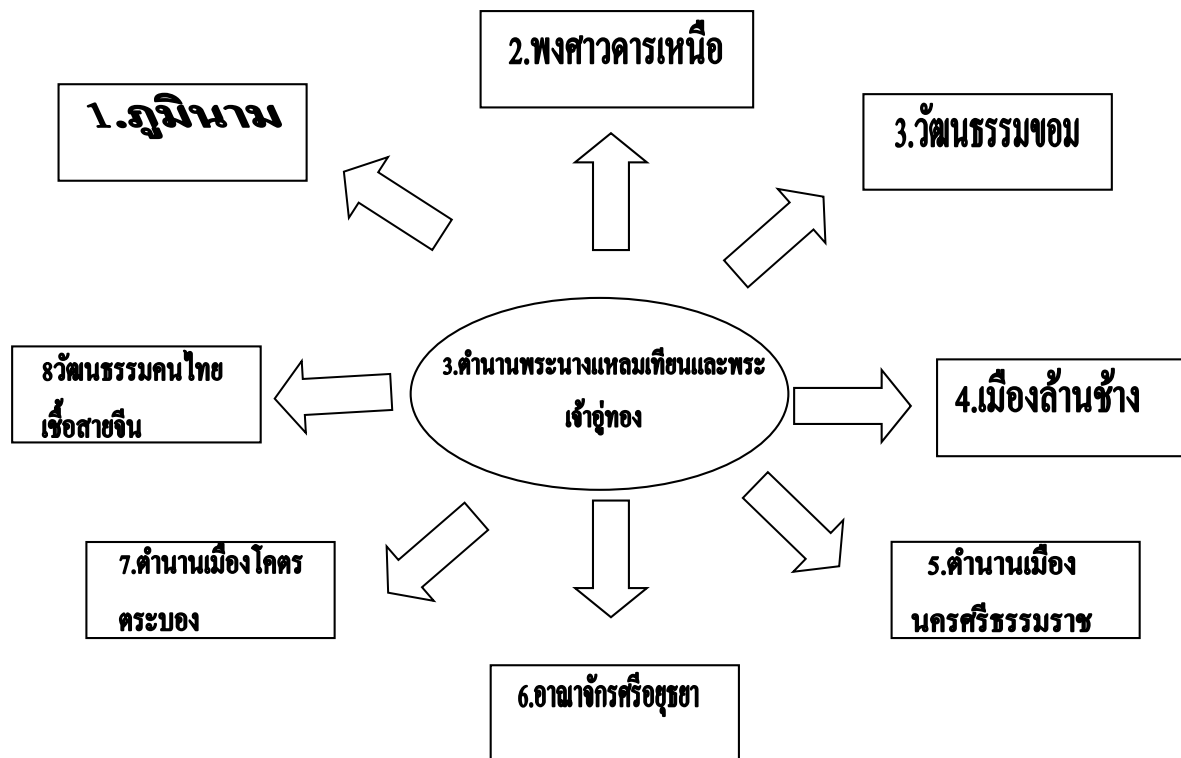
เมื่อพระเจ้าตากสินได้ไปตั้งค่ายที่เมืองชลบุรีเพื่อทำสงครามกับพม่า เจ้าเมืองชลบุรีออกพระชลบุรีศรีมหาสมุทร(หวัง)ซึ่งเป็นผู้สืบสายสกุลจากเจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์ ตามประเพณีการตั้งขุนนางสมัยอยุธยา รวมทั้งตั้งนายทองอุ่นนกลีกลงเป็นพระยาอนุราชชลบุรีศรีมหาสมุทร แม้ว่าภายหลังจะถูกสำเร็จโทษ สกุลพระยาชลบุรีศรีมหาสมุทรได้รับพระราชทานนามสกุล สมุทธานนท์ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นผู้มีความสำคัญรับราชการที่ประวัติเกี่ยวเนื่องจากเจ้ากรมอาสาจามซ้ายหรือหลวงศรีมหาราชา หรือที่ชาวกรุงเก่ามักเรียกว่าสี่หาราชาเป็นคนที่มีความเชี่ยวชาญมีภูมิปัญญาทางทะเลอันเป็นที่มาของตำแหน่งเจ้าเมืองชลบุรี และสืบย้อนได้ถึงเจ้าศรีมหาราชาที่มาของชื่อศรีราชา²⁹

7. วัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน เจ้าศรีราชาเปรียบเสมือนวีรบุรุษของชุมชนบริเวณที่มีการเดินเรือเลียบริบฝั่งรอบอ่าวไทย การรู้เรื่องราวของศรีราชาแบบมุขปาฐะในฐานะเป็นคุณปู่ศรีราชา

และนับถือร่วมกันของผู้คนในท้องถิ่น มีความเกี่ยวข้องกับตำนานวีรบุรุษท้องถิ่นจินขานมาเป็น คุณปู่ศรียาหรือคนจีนที่ล่องเรือสำเภามาค้าขายโดยมากับสามคนพี่น้อง พี่คนโตชื่อจิ้นข้าว คนรองชื่อจิ้นขาน คนสุดท้องชื่อจิ้นกู่เมื่อสามพี่น้องเล่นเรือมาจนถึงบริเวณเขายี่สาร เรือสำเภาพุ่งชนเขาจนเรือแตก พี่น้องสามคนพลัดพรากจากกัน พี่คนโตจิ้นข้าวหรือจิ้นเคราไปอยู่ที่เขาตระเครา คนรองคือจิ้นขานอยู่ที่เขายี่สาร น้องคนเล็กหรือจิ้นกู่อยู่ที่เขาอีโก้และได้ตั้งบ้านเรือนทำให้เกิดหมู่บ้านอยู่สืบมา จินขานหรือคุณปู่ศรียาแสดงให้เห็นความคิดในการผสมกลมกลืนของกลุ่มชาติพันธุ์เชื้อสายไทยจีนบริเวณชายฝั่งทะเลรอบอ่าวไทย³⁰

8.เมืองท่าชายทะเล ความสำคัญของเกาะสีชังกับการเดินศรียาหรือในชื่อเอกสารเก่าศรียา มหาราชา ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชลบุรี เกาะสีชังและศรียาจึงน่าจะเป็นสถานที่รู้จักกันดีของนักเดินทางที่ผ่านอ่าวไทยและบ้านเมืองแถบคาบสมุทร เรื่องเล่าของเจ้าศรียา มหาราชาเสมือนเป็นวีรบุรุษของชุมชนที่สัมพันธ์กับการเดินเรือเลียบชายฝั่งทะเลรอบอ่าวไทย และการรับรู้เรื่องราวของศรียาแบบมุขปาฐะ

ภูมินามศรียาสามารถสืบย้อนหลังได้ว่าเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมศรีวิชัย ตำนานเมือง นครศรีธรรมราช นครรัฐเพชรบุรี วัฒนธรรมมอญ ลังกา ขอมและจาม อาณาจักรศรีอยุธยา วัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีนและเมืองท่าชายทะเล โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มาของชื่อศรียา มหาราชาที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับเมืองสิงหบุรีและจากคำให้การของชาวกรุงเก่าก็ควรจะเป็นอีก ประเด็นพิจารณาพร้อมกับเมืองแพกศรียาในสมัยอยุธยาตอนต้น

3. ตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอุทอง ได้กล่าวถึงเรื่องของพระนางแหลมเทียนกับพระเจ้าอุทอง 3 ตำนาน ตำนานแรกเป็นตำนานที่เล่าที่อำเภอสัตหีบเกี่ยวกับพระนางแหลมเทียนกับพระเจ้าอุทอง พระเจ้าอุทองเสด็จป่าพร้อมกับมหาดเล็กพบบ่อน้ำกรดและบ่อน้ำทิพย์ เล่าเรื่องการชุบชีวิตในบ่อน้ำทิพย์และการไม่ทำตามคำมั่นสัญญาของพระเจ้าอุทองกับมหาดเล็ก มีพระฤๅษีเข้ามาชุบชีวิตมหาดเล็กให้กลายเป็นห่าน พระเจ้าอุทองต้องหนีไปอยู่ในหีบเป็นที่มาของชื่อสัตหีบ ตำนานที่สองกล่าวถึงพระเจ้าอุทอง โอรสพระยาแกรกมีมเหสีชื่อพระนางแหลมเทียนหรือเจ้าแม่แหลมเทียนได้มาสร้างวังอยู่ที่สัตหีบ วันหนึ่งพระองค์เสด็จประพาสนอกเมือง มียักษ์ตนหนึ่งผ่านมาพบเข้า จึงตรงเข้าจับพระองค์ตกใจหนีกลับเมืองแล้วเล่าเรื่องให้มเหสีฟัง มเหสีจึงจุดเทียนเล่มหนึ่งอธิษฐานขอให้เทพดาช่วยคุ้มครอง แล้วสร้างหีบเหล็กขนาดใหญ่เจ็ดหีบ ให้พระเจ้าอุทองลงไปซ่อนตัวในหีบใบหนึ่ง แล้วนำหีบทั้งเจ็ดมาผูกติดกันหย่อนลงทะเล

บริเวณเกาะพระ แต่ยักษ์ได้ตามมาถึงและก่ดหีบพระเจ้าอุทองสิ้นพระชนม์ มเหสีตรอมใจสิ้นพระชนม์ตามคำว่าแหลมเทียนถือเอาจากการที่มเหสีจุดเทียนบูชาเทวดา ดำนานที่สามกล่าวถึงนครที่มีกษัตริย์ผู้ปกครองชื่อพระเจ้าเขมรินทร์ มีมเหสีชื่อพระนางอินทรา มีพระธิดาผู้มีผิวพรรณงดงามเหมือนยอดของเปลวเทียน จึงให้พระนามว่าพระนางจอมเทียน นครนี้มีภูใหญ่อัศจรรย์ที่เฝ้ารักษาเมือง ที่อยู่ของพญาปุเรียกว่าบ่อปู

ต่อมาพระนางจอมเทียนถูกอำมาตย์ใส่ความว่าเป็นชู้ราชองครักษ์ พระนางจอมเทียนต้องการให้ราชองครักษ์หนีไป โดยพระนางได้มอบแหวนและสายสร้อยให้ เพื่อใช้แลกเปลี่ยนเป็นเงินทองในระหว่างทาง เมื่อกษัตริย์มาพบเข้าก็ให้นำราชองครักษ์ไปประหาร พระนางจอมเทียนเสียพระทัยจึงได้ประกาศต่อเทวดารักษ์ว่า พระนางไม่เคยคิดเรื่องชู้สาวกับราชองครักษ์ด้วยความสัจย์นี้พระนางขอสละชีวิตและขอให้พระนามของพระนางอยู่คู่ฟ้าดินตลอดไป แล้วพระนางก็กลืนพระทัยสิ้นพระชนม์ ณ ชายหาดนั้น เมื่อกษัตริย์มาพบจึงนำพระศพไปฝังไว้พร้อมกับสร้างวัดให้ชื่อว่า วัดจอมเทียนแล้วให้เอาสมบัติของพระนางใส่ไว้ในบ่อปู จากนั้นได้ย้ายบ้านเมืองไปอยู่ที่เขาลับแล หาดพระนางจอมเทียน ต่อมาได้เหลือชื่อเพียงหาดจอมเทียน วัดพระนางจอมเทียนคือวัดนาจอมเทียน ในปัจจุบัน สถานที่ที่มหาราชองครักษ์ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า เกาะเจ้า อยู่ท้ายวัดนาจอมเทียน ส่วนเขาลับแลเชื่อกันว่าเป็นภูเขายักษ์ที่อยู่ในเขตวัดญาณสังวราราม ฯ ส่วนบ่อปูยังคงอยู่บริเวณท้ายวัดนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ ดำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอุทองจึงมีเนื้อหาหลากหลาย คนในชุมชนได้เล่าขานเพื่อบันทึกเรื่องราวไว้อย่างพิสดาร มีเนื้อหาน่าสนใจมีสาระที่เกี่ยวข้องกับชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป

1. ภูมินาม ดำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอุทองได้กล่าวถึงชื่อบ้านต่าง ๆ เช่น แหลมเทียน นาจอมเทียน บ้านสัตหีบในจังหวัดชลบุรี ปัจจุบันชื่อพระเจ้าอุทองยังคงมีให้เห็นที่วัดอุทองสังกัดมหานิกายอยู่เขตปกครองคณะสงฆ์ ตำบลบ้านนา-กระแสน อำเภอกองกระของและวัดทำอุทอง ตำบลโคกไม้ลาย อำเภอมือง ปราจีนบุรี

แหลมเทียน วัดนาจอมเทียน สัตหีบ วัดอู่ทอง วัด โคกอู่ทอง

2.พงสาวดารเหนือ ตำนานพระนางแหลมเทียนระบุพระนามพระเจ้าอู่ทองว่าเป็น โอรส
พระยาแครง พระยาแครงในนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรีกล่าวไว้ในหนังสือพงสาวดาร
เหนือได้กล่าวถึงต้นวงศ์ของพระเจ้าอู่ทองว่าสืบเชื้อสายมาจากพระยาแครง เริ่มมาจากพระยาโค
คมได้ครองเมืองทางเหนือพระโอรสองค์หนึ่งชื่อพระยาโคตรตระบอง เป็นผู้มีฤทธานุภาพมาก
แต่จิตใจเหี้ยมโหดเมื่อพระยาโคคมสิ้นพระชนม์ พระยาโคตรตระบองได้ครองราชย์สมบัติแทน
ต่อมามีโหรทำนายว่าจะมีผู้มีบุญญาธิการมาเกิดในเมืองแล้วทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง พระยา
โคตรตระบองจึงสั่งให้เสนาไปจับผู้หญิงที่มีท้องมาฆ่าให้หมด หญิงมีครรภ์แก่ผู้หนึ่งทราบข่าว
ความโหดร้ายของพระยาโคตรตระบอง เกรงว่าตนและลูกจะเป็นอันตรายจึงแอบซ่อนไม่ให้
ทหารมาจับตัว ในที่สุดก็คลอดลูกออกมาเป็นผู้ชาย ลักษณะท่าทางเป็นผู้มีบุญญาธิการ โหร

ทำนายต่อไปว่าผู้มีบุญญาธิการมาเกิดแล้ว พระยาโคตรตระบองก็สั่งให้จับทารกให้ใช้ไฟคลอกตายให้หมด ด้วยบุญญาธิการของเด็กชายถึงแม้ว่าจะถูกไฟคลอกก็ไม่ตายแต่ร่างกายพิการเดินไม่ได้ มีพระภิกษุรูปหนึ่งมาพบเข้าแล้วนำไปเลี้ยงไว้จนเติบโตใหญ่ อายุได้ 17 ปี ชายผู้นี้เดินไม่ได้ เวลาไปไหนต้องถือไปทำให้เกิดเสียงดังแกรก ๆ ผู้ที่พบเห็นจึงพากันเรียกว่านายแกรก

3. วัฒนธรรมขอม ตำนานพระนางเหลลมเทียนและพระเจ้าอู่ทองมีการดำเนินเรื่องคล้ายกับเรื่องพระทองหรือโกณฑัญญะ หรือสุนเทียนกับนางนาคหรือนางโสมมาหรือพระนางหลิวเยในตำนานขอม มงเซญอร์ ปาเลกัวซ์ กล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับพระสมณโคดมได้เสด็จมารับบิณฑบาตทานในเมืองหลวงกรุงกัมพูชาชื่อว่าอินทปัตถมิขทานเป็นโรคเรื้อนถวายเป็นพระองค์ได้ประทานพุทธทำนายว่าขอทานคนนี้จะได้เป็นพระราชามือเมืองนี้ ต่อมาในราว พ.ศ.1600 เจ้าชายพระนามว่าโคตรเทวราชเสวยราชอยู่ในนครหลวงกรุงกัมพูชา ครั้งนั้นมีขอทานชื่อพระยาแกรกได้เป็นราชาแห่งกรุงอินทปัตถนครถึงสามชั่วอายุคนต่อมาเหลือเจ้าหญิงผู้ครองนครกัมพูชา เสนาพุดตามาตย์จึงประชุมปรึกษากัน สถาปนาลูกชายเศรษฐีคนหนึ่งชื่อโชคกษัตริย์อุปภิเศกกับเจ้าหญิงกัมพูชา พระราชาองค์ใหม่นี้ทรงพระนามว่าพระเจ้าอู่ทองได้สร้างพระนครชื่อว่ากรุงเทพมหานครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการสร้างอยุธยาในพระราชพงศาวดารว่าพระอินทร์ได้นำพระอู่ทองมาถวายนามว่าอู่ทอง³¹

พิมานอากาศ (เขมร: **ប្រាសាទភិមានអាកាស**, Prasat Phimean Akas) หรือ วิมานอากาศ (เขมร: **ប្រាសាទវិមានអាកាស**, Prasat Vimean Akas) ตามตำนานกษัตริย์ขอมต้องมานอนกับนางนาคตั้งอยู่ที่เมืองพระนคร ประเทศกัมพูชา

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต³² ได้กล่าวอ้างว่าหลังจากที่พระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้วประมาณ 10 ปีบรรดาโอรสหลวงและหมอดูกราบทูลว่าได้เห็นดวงดาวโคจรไปในทางร้ายกับกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอู่ทองเสด็จสู่กรุงกัมพูชาโดยทางบก ได้สร้างเมืองเมืองนครหลวงได้ประทับอยู่ที่กัมพูชาพร้อมด้วยข้าราชการบริพารเป็นเวลา 9 ปีเสด็จกลับอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ได้กล่าวอ้างว่าทรงมีพระราชอำนาจบังคับบัญชาและปกครองสูงสุดเหนือแผ่นดินกัมพูชา

4.เมืองล้านช้าง พระเจ้าอู่ทองในตำนานเป็นพระยาแกรกหรือท้าวโคตรตะบอง เมืองโคตรบองเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงบริเวณเมืองท่าแขกตรงข้างจังหวัดนครพนม ตัวเมืองตั้งอยู่ที่ปากน้ำเซบั้งซึ่งไหลมาตกแม่น้ำโขงตรงข้ามอำเภอธาตุพนม เมืองโคตรบองเป็นเมืองสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง(พ.ศ.1895-1916)เป็นกษัตริย์ล้านช้าง เมืองล้านช้างในพงศาวดารลาวก็ได้ยกทัพมาปราบปรามกษัตริย์เมืองโคตรบองนี้ด้วย ต่อมาภายหลังเมืองนี้เปลี่ยนชื่อเป็นศรีโคตรบูร-ศรีโคตรปุระ- เมื่อ พ.ศ.2175 แล้วจึงย้ายข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งใหม่เรียกว่าเมืองนครขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2280 โดยการนำของพระบรมราชาเอกอานเจ้านครศรีโคตรบูรองค์สุดท้าย พ.ศ.2339 ได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพ ฯ ขึ้นเป็นเมืองนครพนมโดยถือเอาพระธาตุพนมเป็นนิมิต เมืองโคตรบองเดิมเป็นเมืองของชนชาติข่าในตระกูลมอญ-เขมร แม่น้ำสำคัญของตัวเมืองเรียกว่าเซบั้ง แสดงความเป็นชนชาติข่า เพราะคำว่าเซในภาษาข่าแปลว่าแม่น้ำ ในบริเวณนั้นมีแม่น้ำที่เรียกว่าเซอยู่หลายสาย พงศาวดารลาวเรียกโคตรบองว่าศรีโคตะบอง เมืองที่ชื่อเกี่ยวกับตะบองนี้มีอีกเมืองหนึ่งคือเมืองพระตะบองในเขมร เมืองพระตะบองเป็นชื่อไทยแปลงในภาษาเขมรคือบัตคำบอง แปลว่าตะบองหาย มีนิยายเล่าว่าเป็นที่ซึ่งตะบองกายสิทธิ์ของท้าวโคตรตะบองที่ไล่ขว้างพระยาแกรกลอยมาตกที่นั่นแล้วหายไป ตรงที่ตะบองตกนั้นเป็นคลองสายหนึ่งในบริเวณเมืองนั้นจึงเรียกว่าโอดำบองหรือคลองตะบอง ไทยเรียกคลองนี้เมื่อครั้งเข้ายึดครองระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองว่าคลองตะพด ตำนานเรื่องพระยาโคตรตะบองพยายามสู้โดยขว้างตะบองไปแต่ไม่ถูกนายแกรก ตะบองลอยไปตกเมืองล้านช้าง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันโดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระยาโคตรตะบองขว้างตะบองไปตกเมืองล้านช้าง

5.ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงพระเจ้า
 ู่ทองเป็นลูกท้าวพิชัยเทพเชียงกวาเป็นเจ้ากรุงศรีอยุธยาเป็นู่ทองอยุธยา ได้บันทึกว่า ...ท้าว
 ู่ทองยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นชี้ว่า ..ฝ่ายทักษิณเป็นแดนพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช...ฝ่ายอุครเป็น
 แดนท้าวู่ทอง..ท้าวู่ทองพญาศรีธรรมมาโสกราชหลังน้ำทักษิณทก อธิษฐานเป็นพระญาติพระ
 วงศ์กันสืบไป..เมื่อสิ้นบุญพญาศรีธรรมมาโสกราชแล้ว...ฝากพระนางพญาศรีธรรมมาโสกราช แลทั้ง
 พญาจันทรภาณุ พญาพงศ์สุราหะผู้น้องทั้งสองด้วย แลพญาศรีธรรมมาโสกราชว่าแก่ท้าวู่ทอง ฌ
 เมืองของท่านโพนัดสิ่งใดซึ่งหาไม่ ท้าวู่ทองบอกว่าขัดแต่หวาย แส้มี คันขอ เชือกข้วน พวน
 คล้อง แลพญาศรีธรรมมาโสกราชว่าขัดแต่เกลือ อาณาประชาราษฎร์ไม่รู้ทำกิน แลพระเจ้าู่ทองว่า
 จงให้สำเนาเข้ามา จะจัดให้ออกไป จะได้ทำบุญให้ทาน แล้วพญาศรีธรรมมาโสกราชท้าวู่ทอง
 ปราศรัยกัน แลแล้วก็เสด็จกลับยังเมืองทั้งสองฝ่าย...

6.อาณาจักรศรีอยุธยา พงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับกรมพระปรมาธิบดีชินโรส ท้าว
 ู่ทองเป็นลูกท้าวแสนปมเจ้าเมืองเทพนคร และได้เป็นผู้สร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นู่ทองเทพนคร
 พระเจ้าู่ทองอพยพผู้คนลงมาทางใต้เห็นว่าคำบลหนองโสนมีทำเลเหมาะสมดี จึงสร้างเมือง
 ใหม่ขึ้นชื่อว่า กรุงศรีอยุธยาและอยู่เป็นสุขเรื่อยมา สอดคล้องกับตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
 กล่าวถึงพระเจ้าู่ทองเป็นลูกท้าวพิชัยเทพเชียงกวาเป็นเจ้ากรุงศรีอยุธยาเป็นู่ทองอยุธยา ตำนาน
 พระเจ้าู่ทองแสดงให้เห็นถึงตำนานสมานฉันท์ระหว่างชุมชนไทยยุคแรกตั้งแต่ภาคเหนือ³³

ศึกษาดูงานพระธาตุคุดอยสุเทพ เชียงใหม่

มงเซญอร์ ปาเลกัวซ์ กล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับพระสมณ โคคมได้เสด็จมารับบัพชนาทานในเมืองหลวงกรุงกัมพูชาเชื่อว่าอินทปัตมีขทานเป็นโรคเรื้อนถวายเป็น พระองค์ได้ประทานพุทธทำนายว่าขทานคนนี้จะได้เป็นพระราชามือเมืองนี้ ต่อมาในราว พ.ศ.1600 เจ้าชายพระนามว่าโคตรเทวราชเสวยราชอยู่ในนครหลวงกรุงกัมพูชา ครั้งนั้นมีขทานชื่อพระยาแกรกได้เป็นราชาแห่งกรุงอินทปัตนครถึงสามชั่วอายุคนต่อมาเหลือเจ้าหญิงผู้ครองนครกัมพูชา เสนาพุดมามาตย์จึงประชุมปรึกษากันสถาปนาลูกชายเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ โชคกจันเป็นกษัตริย์อุปภิเศกกับเจ้าหญิงกัมพูชา พระราชาองค์ใหม่นี้ทรงพระนามว่าพระเจ้าอู่ทองได้สร้างพระนครชื่อว่า กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการสร้างอยุธยาในพระราชพงศาวดารว่าพระอินทร์ได้นำพระอู่ทองมาถวายนามว่าอู่ทอง พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต³⁴ ได้กล่าวอ้างว่าหลังจากที่พระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้วประมาณ 10 ปีบรรดาไพร่หลวงและหมอดูกราบทูลว่าได้เห็นดวงดาวโคจรไปในทางร้ายกับกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอู่ทองเสด็จสู่กรุงกัมพูชาโดยทางบก ได้สร้างเมืองเมืองนครหลวงได้ประทับอยู่ที่กัมพูชาพร้อมด้วยข้าราชการบริพารเป็นเวลา 9 ปีเสด็จกลับอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ได้อ้างว่าทรงมีพระราชอำนาจบังคับบัญชาและปกครองสูงสุดเหนือแผ่นดินกัมพูชา

7.ตำนานเมืองโคตรตะบอง พงศาวดารลาวเรียกโคตรบองว่าศรีโคตะบอง เมืองที่ชื่อเกี่ยวกับตะบองนี้มีอีกเมืองหนึ่งคือเมืองพระตะบองในเขมร เมืองพระตะบองเป็นชื่อไทยแปลงในภาษาเขมรคือบัตคำบองแปลว่าตะบองหาย มีนิยายเล่าว่าเป็นที่ซึ่งตะบองกายสิทธิ์ของท้าวจิตรโคตรตะบองที่ไล่ขว้างพระยาแกรกลอยมาตกที่นั่นแล้วหายไป ตรงที่ตะบองตกนั้นเป็นคลองสายหนึ่งในบริเวณเมืองนั้นจึงเรียกว่าโอดำบองหรือคลองตะบอง ไทยเรียกคลองนี้เมื่อครั้งเข้ายึดครองระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองว่าคลองตะพด

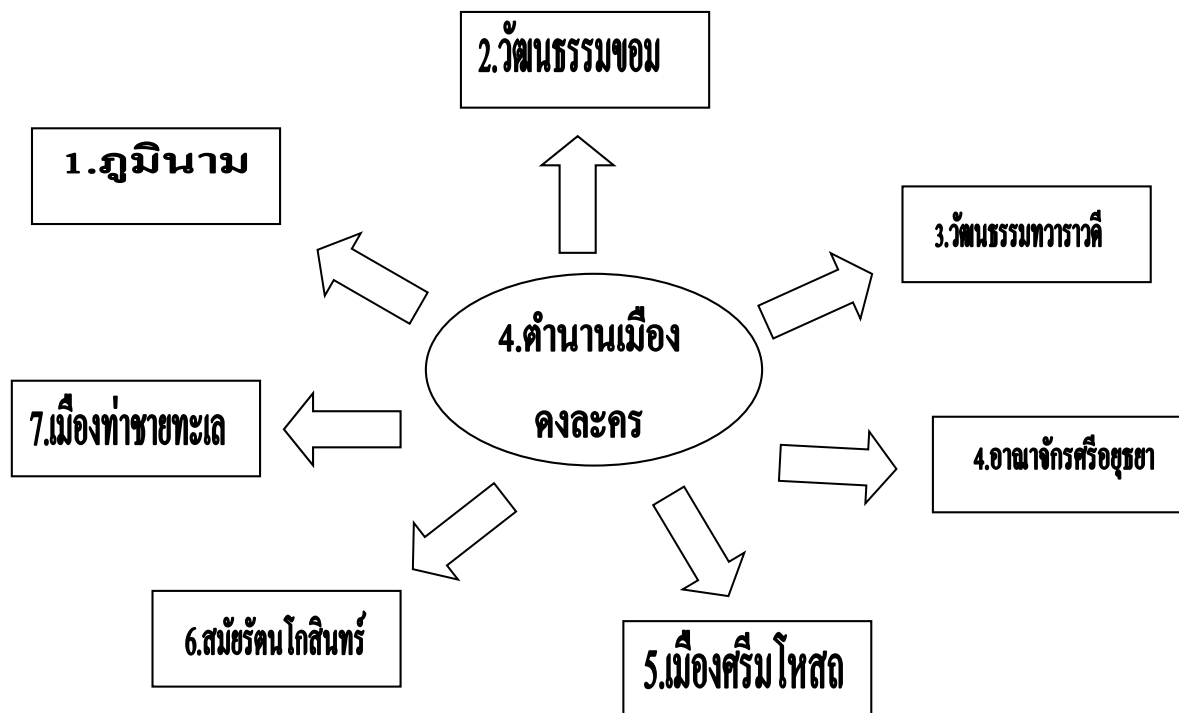
8.วัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน ในพงศาวดารฉบับวันวลิตได้กล่าวถึงไว้ว่าพระเจ้าอู่ทองเป็นโอรสของพระเจ้าแผ่นดินจีนชื่อว่าเจ้าอู่ เป็นเจ้าชายที่ค้นหาจัดข่มเหงภรรยาขุนนางจีนหลายคน หญิงคนใดไม่ยอมให้พระองค์ข่มเหงก็จะถูกฆ่าตาย ขุนนางได้ร้องเรียนพระเจ้าแผ่นดินและขู่จะถอดถอนพระเจ้าแผ่นดินถ้าหากไม่ปลงพระชนม์พระราชโอรส สมเด็จพระราชินีทรงคัดค้าน

และหาวิธีให้พระราชโอรสออกนอกประเทศ เจ้าอุทองทรงยอมรับคำตัดสิน พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเรือสำเภาและสิ่งของจำเป็นสำหรับเครื่องยังชีพสำหรับเดินทางไกลให้พระราชโอรสเดินทางออกจากประเทศจีนพร้อมกับพระเชษฐามาถึงปัตตานี พบว่าเมืองปัตตานีมีคนตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วจึงออกเดินทางไปสร้างเมืองลังกาสุกะและจัดระบบเมืองให้เป็นปึกแผ่น แล้วออกเดินทางต่อไปถึงเมืองสิครหรือนครศรีธรรมราช จากนั้นก็ไปยังเมืองกุยสร้างเมืองและประทับอยู่ที่นั่น จนกระทั่งมีเรือสำเภาจากจักรพรรดิจีนมาที่เมืองกุย เจ้าอุทองได้ให้ไม้ฝางกับพ่อค้าบรรทุกกลับไปเมืองจีน พ่อค้าได้รายงานให้พระจักรพรรดิทราบ พระจักรพรรดิได้ยกนางปะคำทองพระราชธิดาให้อภิเษกกับเจ้าอุทองและพระราชทานนามเจ้าอุทองว่าท้าวอุทอง ทรงครองราชสมบัติอยู่ที่เมืองกุยกับพระมเหสีธิดาจักรพรรดิจีนชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ทรงเดินทางออกจากเมืองกุยไปสร้างเมืองแรกคือเมืองพริบพรี คนงานได้ขุดพบรูปปั้นทองแดงในเมืองนั้น

หลังจากได้ฟังคำอธิบายเกี่ยวกับรูปปั้นและรากฐานของศาสนาชาวสยาม พระองค์ได้เปลี่ยนจากนับถือศาสนาของจีนมานับถือศาสนาของชาวสยาม หลังจากนั้นได้สร้างเมืองคงขุดเทียมและบางกอก พระเจ้าอุทองได้ทราบข่าวเกี่ยวกับเกาะซึ่งจะเป็นที่ตั้งเมืองอยุธยาต่อมาพระองค์จึงนพระทัยว่าทำไมสถานที่สวยงามแบบนั้นจึงไม่มีผู้คนอาศัยอยู่หรือใครมาตั้งเมืองอยู่ พระองค์ได้พบกับพระฤๅษีคนหนึ่ง ได้กราบทูลพระองค์ว่าเมื่อก่อนนี้มีเมืองชื่ออยุธยาโดยไม่สามารถทราบทูลได้ว่าเมืองนั้นได้เสื่อมโทรมไปอย่างไร ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่าไม่มีใครจะสร้างเมืองบนเกาะนั้นได้อีก เพราะเหตุผลที่มีสถานที่หนึ่งชื่อวัดตะแลงแกงปัจจุบันอยู่ตรงใจกลางเมือง มีสระเป็นที่อยู่อาศัยของมังกรร้ายตัวหนึ่งซึ่งชาวสยามเรียกว่านาคราช ถ้ามังกรถูกรบกวนก็จะพ่นน้ำลายพิษออกมา ทำให้ผู้คนที่อยู่รอบบริเวณเกิดโรคระบาดเสียชีวิตลงพระกลิ่นเหม็น พระเจ้าอุทองตรัสถามพระฤๅษีถึงวิธีฆ่ามังกรและเหวี่ยงพระฤๅษีลงไปที่สระมังกรและถมสระเสียทำให้มังกรไม่ปรากฏตัวและแผ่นดินพ้นจากโรคระบาด พระเจ้าอุทองเริ่มบูรณะเมืองและสร้างวัดอีกสามวัดคือวัดนพชาติ วัดราชบูรณะและวัดเดือน เมื่อพระเจ้าอุทองได้สร้างเมืองอยุธยาและสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าแผ่นดินจีนและ

พระเจ้าแผ่นดินสยามก็มีตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่ทองจนถึงปัจจุบัน นี่เป็นเหตุผลที่พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเอกสิทธิ์จะส่งเรือสำเภาและราชทูตไปเมืองกวางตุ้ง

ความสำคัญของตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอยู่ทองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความสัมพันธ์กับในพงศาวดารเหนือ วัฒนธรรมขอม เมืองล้านช้าง ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช อาณาจักรศรีอยุธยา ตำนานเมืองโคตรบองและวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน แสดงบทบาทความสำคัญของเมืองท่าชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงที่มีบทบาทเชื่อมโยงกับดินแดนท้องถิ่นที่เป็นบริบทโดยรอบ ตำนานได้พยายามบันทึกรายละเอียดของท้องถิ่นด้วยจิตสำนึกของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้มากที่สุด

4. ตำนานเมืองคงละคร ตำนานที่อ้างอิงชุมชนและบ้านในนครนายก บ้านคงละครเป็นตำบลในอำเภอเมืองในจังหวัดนครนายก มีประวัติการสร้างเมืองคงละครที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรขอมหรือที่ชาวโคราชเรียกว่าเป็นคืออินทปัตถา ลักษณะผังเมืองคงละครเป็นรูปทรงกลมเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ไม่เป็นผังเมืองแบบสี่เหลี่ยมที่พบในวัฒนธรรมขอมโบราณ

ตำนานได้เล่าขานแสดงความสำคัญในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงใต้ มีรายละเอียดอย่างมีเอกลักษณ์ดังต่อไปนี้

1. ภูมินาม ตำนานเมืองดงละครปัจจุบันเป็นชื่อตำบลดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ชื่อบ้านเกิดจากตำนานเมืองดงละครที่เล่าขานกันมา กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 ตั้งอยู่ที่ตำบลดงละคร ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ประมาณ 9 กิโลเมตร ที่มาของเมืองดงละครคือเมืองลับแลและอยู่ใกล้กับเมืองนครนายกในปัจจุบัน เมืองดงละครสันนิษฐานว่าเคยเป็นเมืองท่าชายทะเลสมัยทวาราวดี ก่อนตามหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ ผังเมืองดงละครเป็นรูปวงกลมที่แสดงลักษณะของวัฒนธรรมพื้นถิ่นมากกว่าวัฒนธรรมขอม

2. วัฒนธรรมขอม แต่เดิมเรียกกันว่าเมืองลับแลเป็นสถานที่ตั้งเมืองโบราณสมัยขอมมีอำนาจ มีแนวกำแพงเป็นเนินดินและคูเมืองปรากฏอยู่ จากตำนานเมืองนี้เคยเป็นเมืองของราชินีขอมซึ่งเป็นทิวโหฐาน ผู้อื่นไม่สามารถเข้าออกได้ ประกอบกับลักษณะของบริเวณเมืองมีไม้ใหญ่ขึ้นอยู่ทั่วไป ใครเข้าไปแล้วอาจหาทางออกไม่ได้ จะต้องวนเวียนอยู่ในดงนั้นเอง และในวันโกนวันพระจะได้ยินเสียงกระຈប់ปี ซอ ปีพาทย์ มโหรีขับกล่อม คล้าย ๆ กับมีการเล่นละครในวังชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “ดงละคร ” หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า “ดงละคร ” นั้นอาจเพี้ยนมาจาก “ ดงนคร ” แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองดงละครกับอาณาจักรขอม เนื่องจากเคยเป็นเมืองที่มีความสำคัญที่ผู้มีตำแหน่งเป็นราชินีเคยมาประทับ ภายในเมืองมีขนบธรรมเนียมที่สำคัญคือมีการเล่นละครขับกล่อมและเคยเป็นนครสำคัญด้วย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้ในหนังสือชุมนุมพระบรมราชิบายว่า ...ก็เป็นแต่ได้ยินความหนังสือพงศาวดารเห็นว่านครเป็นเมืองหลวงของเขมร ต่อมาอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินเสื่อมลง หัวเมืองขึ้นก็ตั้งตัวเป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินเขมรองค์สุดท้ายเป็นเพียงเจ้าหญิงองค์หนึ่งขึ้นเป็นราชินีขึ้นครองด้วยความเห็นชอบของมุขอำมาตย์และในที่ประชุมสงฆ์ยินยอมให้ราชินีเลือกชายได้ตามพระทัย...ราชินีจึงได้ไปขอชายนั้นต่อบิดามารดา

ฝ่ายไทย....และสร้างเมืองใหม่ขึ้นในแผ่นดินไทย...คือเมืองนครนายก.....แต่ในครั้งนั้นยังไม่มีหลักฐานว่าชื่อเมืองอะไร....ราชินีเสด็จเดินทางระหว่างเมืองนี้กับนครธม..จนถึงพระชนม์ไม่มีพระราชบุตรสืบพระราชวงศ์.³⁵

เนื่องจากตำนานเมืองดงละครได้กล่าวถึงราชินีขอม น่าจะมีคนใดร่วมสมัยกันรู้จักเมืองอินทปัตถาซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกชื่ออาณาจักรขอมด้วย คนใดรู้จักเรียกชื่อนครธมว่าเมืองอินทปัตถา แสดงถึงความคุ้นเคยของคนใดรู้จักเมืองดงละครในฐานะเป็นสถานที่ซึ่งพระราชินีขอมมาประทับอยู่

3.วัฒนธรรมทวารวดี เมืองดงละครมีประวัติเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหลากหลายบริเวณ โดยรอบ“สันคูเมือง”มีคูน้ำล้อมรอบ ซึ่งเป็นแบบเมืองทวารวดีทางภาคกลางของไทย ความรุ่งเรืองที่เด่นชัดแบ่งเป็นสองช่วง ช่วงแรกเริ่มในราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 เป็นวัฒนธรรมแบบทวารวดี ช่วงที่สองราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 เป็นวัฒนธรรมเขมร และวัฒนธรรมก่อนกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าน่าจะมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมืองศรีมโหสถ ซึ่งอยู่ห่างกันประมาณ 55 กิโลเมตร โบราณวัตถุที่ค้นพบ เช่น เศียรพระพุทธรูปกะไหล่ทองขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย ตราประทับหัวแหวนรูปปู ช้าง แหวนสำริด ลูกปัดแก้ว ลูกปัดหิน ตุ่มหูสำริด

4.อาณาจักรศรีอยุธยา เนื่องจากเมืองดงละครมีความเจริญสองช่วง คือ ช่วงแรกพุทธศตวรรษที่ 14-16 เป็นวัฒนธรรมของอาณาจักรขอมหรือคนใดรู้จักว่าเป็นเมืองอินทปัตถา ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 17-19 คู่กันเคยกันในวัฒนธรรมก่อนกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องกันมา ชื่อเมืองนครนายกปรากฏในพงสาวดารสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์หลายตอน แต่ไม่ปรากฏชื่อดงละครในหนังสือ”ภูมิศาสตร์ประเทศสยาม”ที่กรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2468 กล่าวว่ามีเมืองเก่า 2 เมือง คือ เมืองนครนายกเมืองหนึ่ง เมืองดงละครอีกเมืองหนึ่ง ไม่ใช่เมืองเดียวกัน เข้าใจว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาเมืองนครนายกที่ตั้งตัวจังหวัดนครนายกปัจจุบันจัดตั้งขึ้นเป็นเมืองหน้าด่านเป็นเมืองที่ปรากฏชื่อในพงสาวดาร ไม่ใช่เมืองดงละครซึ่งมีสภาพเป็นป่าดง มีบทบาทเป็นแหล่งที่มีการจับช้าง คล่องช้างในสมัยนั้นเท่านั้น³⁶ เมืองดงละครที่ความสัมพันธ์กับเมืองนครนายก เนื่องจากเมืองนครนายกแต่เดิมตั้งอยู่ตำบลดงละครซึ่งเป็นที่ดอนพื้นที่ปกคลุม

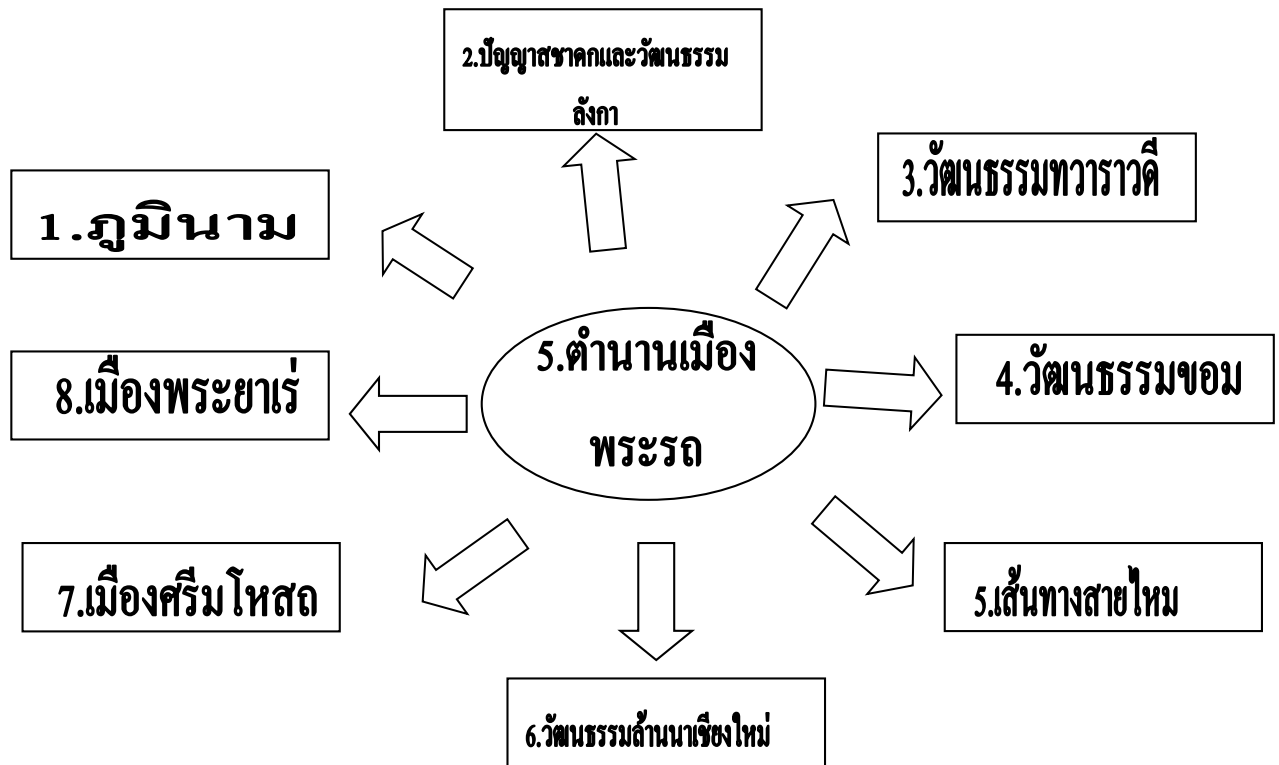
ไปด้วยป่าดงชาวเมืองให้ชื่อว่าเมืองลับแล ที่ตั้งของเมืองเดิมนั้นมีแนวเป็นเนินดินและมีคูเมืองปรากฏอยู่ จังหวัดนครนายกในปัจจุบันตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกหรือฝั่งขวาของแม่น้ำนครนายก²² ฝั่งเมืองดงละครเป็นรูปทรงกลมคล้ายเมืองพระยาเระ

5.เมืองศรีมโหสถ บทบาทความสำคัญของเมืองดงละครในท้องถิ่นภาคตะวันออกเกี่ยวข้องกับเมืองศรีมโหสถเนื่องจากอยู่บริเวณใกล้เคียงกันในช่วงระยะ 55 กิโลเมตร และยังจุดพบโบราณวัตถุ เช่น เศียรพระพุทธรูปกะไหล่ทองขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย ตราประทับหัวแหวนรูปปู ช้าง แหวนสำริด ลูกปัดแก้ว ลูกปัดหิน ต้มหูสำริดด้วย

6.สมัยรัตนโกสินทร์ เมืองดงละครมีความสัมพันธ์กับเมืองนครนายกในสมัยรัตนโกสินทร์³⁷ คำบอกเล่าของชาวบ้านและจากพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ห้าทำให้ทราบว่ามีการเสด็จผ่านเมืองดงละคร จากคำบอกเล่าของชาวนครนายกเล่าว่า รัชกาลที่ห้าเคยเสด็จมาที่ดงละครสองครั้ง จากพระราชหัตถเลขาและเรื่องเล่าถึงการเสด็จประพาสครั้งนั้นทำให้เกิดทางเสด็จ³⁸

7.เมืองท่าชายทะเล จากหลักฐานที่ขุดพบและที่ตั้งของเมืองดงละครเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่หลากหลายแสดงให้เห็นว่าเมืองดงละครเคยเป็นเมืองท่าชายทะเลมาก่อน จากลักษณะของเมืองที่อยู่ใกล้แนวชายฝั่งทะเลเดิม แม้ว่าจะไม่อยู่ชิดติดทะเลแต่อาจมีช่องทางติดต่อกับทะเลได้โดยสะดวก ทำให้เมืองดงละครมีลักษณะเป็นเมืองท่าซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการค้าและวัฒนธรรมกับชุมชนเมืองชายฝั่งทะเลอื่น ๆ³⁹

ตำนานเมืองดงละครเป็นที่มาของภูมินามตำบลดงละครและเกี่ยวข้องกับเมืองนครนายกในปัจจุบัน เป็นเมืองลับแลที่เล่าขานว่าเป็นเมืองดงนครของพระราชินีขอมแห่งวัฒนธรรมขอมที่รุ่งเรืองในอดีตคู่กับวัฒนธรรมทวารวดีในฐานะที่เป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ยังมีการเล่าขานถึงความสัมพันธ์กับอาณาจักรศรีอยุธยา เมืองศรีมโหสถ และสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย เป็นเมืองที่มีผังเมืองแบบไทยพื้นถิ่นทรงกลมเป็นหลักฐานที่สำคัญทางโบราณคดี

5.ตำนานเมืองพระรถ เป็นตำนานพื้นบ้านที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ชื่อตำนานเกิดจากชื่อเมืองหลายแห่ง คือที่เมืองศรีมโหสถหรือเมืองศรีวัดสปุระหรือเมืองอวิชัยปุระที่จังหวัดปราจีนบุรี ชื่อเมืองพระรถยังปรากฏอยู่ในปัญญาชาดกเรื่องรถเสนชาดกด้วย ที่พนัสนิคมมีเมืองโบราณสมัยทวาราวดีเรียกว่าเมืองพระรถ ทั้งเรื่องพระรถและเรื่องมโหสถสันนิษฐานว่าเป็นการผูกเอารูปลักษณะคันดินเมืองโบราณรวมทั้งคันดินถนนโบราณซึ่งมีมาก่อนแล้วเข้ากับตำนานเนื่องจากเมืองโบราณที่พนัสนิคมมีชื่อเมืองพระรถอยู่แล้ว เมืองโบราณที่จังหวัดปราจีนบุรีแห่งนี้จึงควรเรียกชื่อเมืองศรีมโหสถเพื่อมิให้สับสนกัน

1.ภูมินาม ตำนานเมืองพระรถได้กล่าวอ้างอิงตำนานบ้านต่าง ๆ ที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และตำนานชื่อบ้านอีกหลายแห่งที่อ้างอิงในตำนาน เมืองพระรถเป็นชุมชนเมืองโบราณอยู่ที่ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม อยู่ห่างจากตัวอำเภอพนัสนิคมไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ไปทางถนนพนัสนิคม-ฉะเชิงเทรา ตัดทับส่วนหนึ่ง

ของกำแพงและคูเมืองด้านทิศตะวันออก จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบ เชื่อว่าเมืองนี้เป็นเมืองในสมัยทวารวดีประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 และเจริญสืบเนื่องมาจนถึงสมัยลพบุรีประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 เมืองพระรถจัดว่าเป็นเมืองขนาดใหญ่สมัยทวารวดี ตั้งอยู่ระหว่างที่สูงกับที่ลุ่มมาบรรจบกัน บริเวณรอบเมืองเป็นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวแบบทดน้ำ มีลำน้ำไหลผ่านหลายสาย ลำน้ำที่ไหลผ่านเข้ามาในเขตเมืองพระรถ ได้แก่ คลองสระกลาง คลองหลวง คลองพานทอง คลองสระกลางไหลมาทางด้านทิศใต้ ผ่านตัวอำเภอพนัสนิคมและวัดเกาะแก้ว มายังคูเมืองพระรถด้านตะวันออกเรียกว่าคลองเมือง ดังนั้นเมืองนี้จึงมีสภาพเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมท้องถิ่น เพราะมีลำน้ำต่าง ๆ เชื่อมต่อกับชุมชนร่วมสมัยอื่น ๆ เช่น เมืองศรีมโหสถโบราณวัตถุ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา ทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบกระจายอยู่ทั่วไป ชิ้นส่วนของเทวรูปพระนารายณ์สวมหมวกแขก พระพุทธรูปแบบทวารวดีปางนาคปรก หินบดยา กังสดาล และแท่นพระพุทธรูปทำด้วยหินขนาดใหญ่ ส่วนโบราณวัตถุชิ้นเล็ก ๆ ที่พบ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดแบบลพบุรี พระพุทธรูปศิลาแบบทวารวดี เป็นพระพุทธรูปปางประทับยืนเหนือตัวพนัสนิคม หรือพนัสนิคมเป็นสัตว์ที่มีส่วนผสมของครุฑ หงส์ และโค คือมีปากเป็นครุฑ มีเขาเป็นโค และมีปีกคล้ายหงส์ ซึ่งเป็นลักษณะที่รวมพาหนะของเทพเจ้าทั้งสามในศาสนาพราหมณ์ พระพุทธรูปองค์นี้ชาวบ้านพบที่คูเมืองด้านใต้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกกันว่า พระพนัสนิคม เป็นสัญลักษณ์ของอำเภอพนัสนิคม โบราณวัตถุที่พบเกือบทั้งหมดเป็นศาสนวัตถุ มีอายุตั้งแต่สมัยทวารวดีมาถึงสมัยลพบุรี พุทธศตวรรษที่ 12-18⁴⁰

2. ปัญญาสชาดกและวัฒนธรรมลังกา เป็นชาดกที่พระสงฆ์ชาวลังกาประพันธ์เป็นภาษาบาลีรวม 50 ชาดก กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นโพธิสัตว์ ประพันธ์ไว้เมื่อได้เผยแพร่เข้ามาในชุมชนจึงได้เรียกชื่อเมืองตามความเชื่อและผูกขึ้นเป็นตำนาน แสดงอิทธิพลของศาสนาพุทธจากศรีลังกาที่เข้ามายังประเทศไทยรวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงใหม่ โดยพระเถระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ.2000-2200 เป็นวรรณกรรมที่เป็นร้อยแก้วและบทคาถาหรือร้อยกรอง

3. วัฒนธรรมทวารวดี ดินแดนสุวรรณภูมิได้รับศาสนาพุทธจากอินเดียผ่านทางลังกา และวัฒนธรรมทวารวดีแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนเมืองอื่น ๆ ในยุคแรกรวมทั้งตำนานเมืองพระรถก็ได้พบหลักฐานเกี่ยวกับชุมชนสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรีด้วย กรมศิลปากรได้บูรณะเมื่อ พ.ศ. 2510 ได้พบหลักฐานสำคัญเช่น พระพุทธรูปประทับยืนบนหลังนักษัตร ชิ้นส่วนของธรรมจักรศิลา เป็นต้น

4. วัฒนธรรมขอม เมืองพระรถมีปรากฏอยู่หลายชื่อคือชื่อเมืองศรีมโหสถและเมืองศรีวัตสปุระหรือเมืองอวยชัยปุระหรือวยาชะปุระ เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรฟูนันอาณาจักรขอมโบราณบริเวณปากแม่น้ำโขงซึ่งแปลว่านครแห่งนายพราน อาณาจักรฟูนันมีการติดต่อกับอาณาจักรโรมันด้วย⁴¹ เมืองพระรถจึงเจริญอยู่ในช่วงที่มีการติดต่อระหว่างอาณาจักรฟูนันและอาณาจักรโรมัน

5. เส้นทางสายไหม เมืองพระรถเป็นเมืองท่าที่มีการติดต่อกับชาวจีนและชาวเปอร์เซีย หลังจากพุทธศตวรรษที่ 18 จึงหมดสภาพความเป็นเมืองท่าค้าขายในสมัยโบราณ เมืองพระรถเป็นเมืองท่าโบราณที่มีการติดต่อกับจีนและเปอร์เซีย ผ่านเส้นทางสายไหมที่มีหลักฐานการติดต่อจากการขุดค้นทางโบราณคดีได้แก่เครื่องถ้วยจีน และเครื่องถ้วยเปอร์เซียเนื่องจากเป็นเมืองท่าบนเส้นทางสายไหมทางทะเล

เส้นทางสายไหมทางทะเลกับเมืองโบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ <https://www.panrob.com> เส้นทางสายไหม บุญเดิม พันรอบ เข้าถึงเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2565

6. วัฒนธรรมล้านนาเชียงใหม่ เมืองพระรถได้ชื่อมาจากปัญญาชาควรรณกรรมที่พระเถระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวปรัมปรา ที่เป็นนิทานพื้นถิ่นแพร่หลายในยุคนั้น วัฒนธรรมล้านนาเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาพุทธจึงมีความสัมพันธ์กับภาคตะวันออกเฉียงและที่มาของชื่อเมืองโบราณแห่งนี้ด้วย

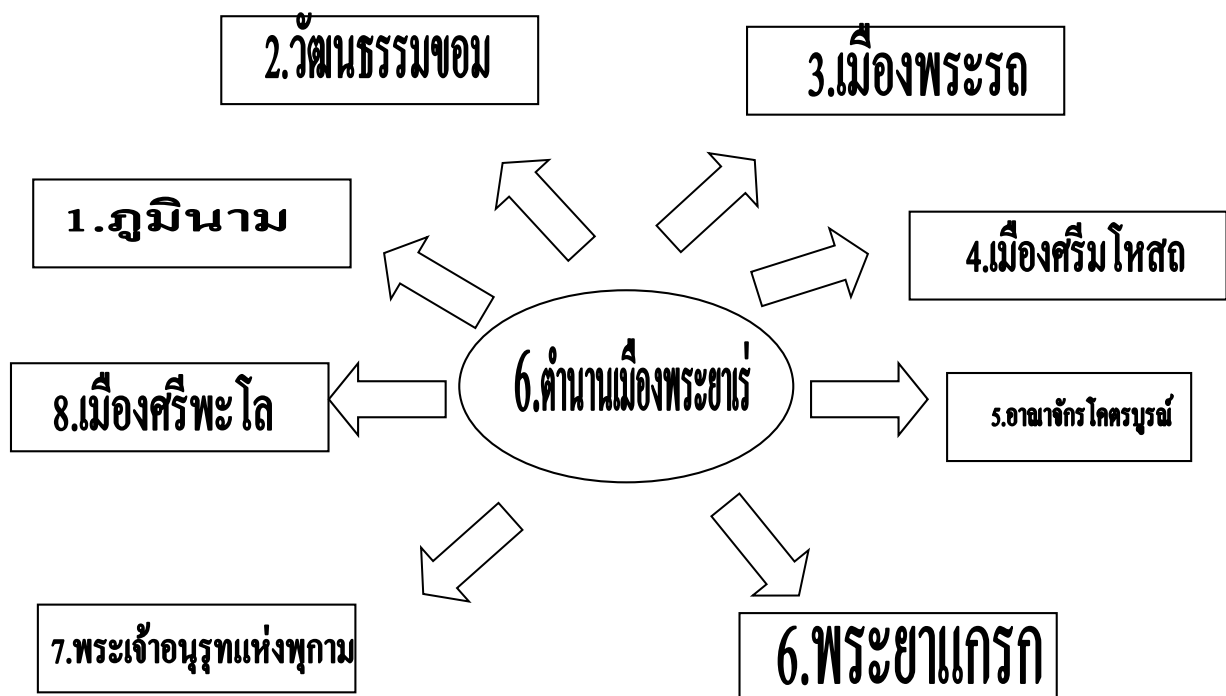
7. เมืองศรีมโหสถ ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี เป็นเมืองโบราณที่อยู่ใกล้กับเมืองพระรถ ทั้งเรื่องพระรถและเรื่องมโหสถเป็นชื่อเรียกเมืองศรีวัดสปุระหรือเมืองอวยชัยปุระสันนิษฐานว่าเป็นการผูกเอารูปลักษณะคันดินเมืองโบราณซึ่งมีมาก่อนแล้วให้เข้ากับตำนาน เนื่องจากเมืองโบราณที่พนัสนิคมมีชื่อเมืองพระรถอยู่แล้ว จึงให้เรียกชื่อเมืองโบราณที่ปราจีนบุรีว่าเมืองศรีมโหสถเพื่อไม่ให้สับสนกัน เมืองพระรถและเมืองศรีมโหสถจึงมีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านอิทธิพลของศาสนาพุทธและเป็นเมืองร่วมสมัยใกล้เคียงกัน

8. เมืองพระยาเระ เมืองโบราณอีกเมืองหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณเดียวและมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันทางสังคมและวัฒนธรรม คือเมืองพระยาเระที่มีประวัติการสร้างเมืองมาระยะยาวนานพร้อมกับการประกาศศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช ตำนานเมืองพระยาเระเป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นการตั้งชุมชนที่เชื่อมโยงกับโคกพนมดีและเมืองโบราณอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียง

แผนผังเมืองพระรถรูปสี่เหลี่ยม ที่ปรากฏอยู่พนัสนิคมเกี่ยวข้องกับตำนานเมืองพระรถด้านภูมินามในปัจจุบัน ปัญญาชาคกที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธผ่านเข้ามาทางลังกาและวัฒนธรรมล้านนาเชียงใหม่ได้บันทึกผูกไว้กับตำนานพื้นบ้านแสดงออกถึงความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น ร่วมกับวัฒนธรรมทวาราวดีและวัฒนธรรมขอม เส้นทางสายไหมได้บันทึกความเป็นเมืองชายฝั่งทะเลแสดงให้เห็นความสำคัญของเมืองพระรถในบริบทดังกล่าว รวมทั้งบทบาทการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองรอบ ๆ เช่น เมืองศรีมโหสถและเมืองพระยาเระ

6. ตำนานเมืองพระยาเระ เป็นเมืองที่มีตำนานเก่าอ้างถึง 202 ปีหลังพุทธกาล กษัตริย์ผู้ปกครองชื่อพระยาอโศกราชมหันต์ปกครองเมืองอินทรีปัตถ์นคร ตั้งอยู่ทางใต้ของอาณาจักร

โคตรบูรณ ทางทิศตะวันออกของอ่าวไทยอยู่ต่ำลงมาจากเมืองละโว้และพิมาย เป็นเมืองท่าติดทะเลใกล้กับปากน้ำบางปะกง สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นเมืองพระรถหรือเมืองศรีพะโลด้วย นครอินทรีปัดเริ่มสร้างแล้วก็มาร้าง และสร้างใหม่สมัยพระเจ้าสุทศน์ มีรายงานว่าพบโครงกระดูกอายุ 1,300 ปีที่เมืองพระยาแร่และสันนิษฐานว่าน่าจะอายุเก่าแก่กว่าเมืองพระรถและเมืองศรีพะโล พญาแร่ผู้สร้างเมืองและเป็นที่มาของชื่อเมือง ได้รวบรวมผู้คนมาสร้างเมืองยังไม่ทันเสร็จก็เกิดโรคระบาดบ้าง น้ำท่วมบ้างจึงกลายเป็นเมืองร้าง ผังเมืองพระยาแร่เป็นรูปกลมมน สันนิษฐานว่าเป็นเมืองที่สร้างตามแบบของชนชาติที่ไม่ใช่ขอมโบราณ เป็นแบบคนพื้นเมืองแบบไทยที่สร้างตามภูมิประเทศอำนวย เมืองแบบขอมโบราณนิยมวางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมากกว่า เมืองพระยาแร่ปรากฏชื่อในแผนที่ประเทศไทยสมัยอาณาจักรน่านเจ้าและอาณาจักรกรุงสุโขทัยด้วย

1. ภูมินาม ตำนานเมืองพระยาเระ สามารถระบุได้ว่าผังเมืองเป็นรูปกลมรีเป็นเมืองร้าง ตั้งอยู่ที่ริมหมู่บ้านคลองหลวง ตำบลบ่อทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี เป็นเส้นทางโคกพนมดี หนองโน และเขาชะอาง เมืองสมัยทวารวดีในภาคตะวันออก เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำสามารถติดต่อกันหมู่บ้านอื่น ๆ ได้หลายหมู่บ้านแสดงว่าเป็นชุมชนใหญ่มาก่อน และเคยเป็นศูนย์กลางชุมชนเมืองโบราณที่สำคัญมาก่อนด้วย

2. วัฒนธรรมขอม ตำนานเมืองพระยาเระระบุที่ตั้งของเมืองตั้งอยู่ต่ำลงมาจากละโว้และพิมาย แสดงความร่วมมือของเมืองพระยาเระที่มีความสัมพันธ์กันวัฒนธรรมขอม ประการสำคัญคือได้ระบุว่าเมืองพระยาเระเกิดขึ้นเมื่อหลังพุทธกาล 202 ปี มีผู้ครองเมืองคือพระเจ้าอโศกราช หันต์หรือพระเจ้าอโศกราชหันต์และพระนางหลิวเย่เป็นปฐมวงศ์ รวมทั้งพระยาอโศกราชหันต์ ผู้ปกครองอินทรีปัตถ์นคร เมืองหลวงของอาณาจักรขอมโบราณที่ตั้งของนครวัดและเชื่อมโยงกับกรุงพนมเปญในปัจจุบัน

3. เมืองพระรถ เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับเมืองพระยาเระ ลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นอิทธิพลของขอม ส่วนเมืองพระยาเระผังเมืองเป็นรูปกลมรีแบบชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ขอม แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในบริบทใกล้เคียงกัน

4. เมืองศรีมโหสถ เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่มีแผนผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมค่อนข้างรี ขอบมุมทั้งสี่โค้งมนเป็นแบบผังเมืองที่ไม่ใช่ชนชาติขอม⁴² แผนผังเมืองเป็นแบบธรรมชาติของคนพื้นเมือง เมืองศรีมโหสถขึ้นทะเบียนแยกเป็นกลุ่มโบราณสถาน เช่น เมืองพระรถ สระแก้ว สระมะเขือ ภูเขาทอง สระมรกต เป็นต้น

ศึกษาภาคสนามที่เมืองศรีมหาโพธิ์และแผนผังเมืองศรีมหาโพธิ์

5.อาณาจักรโคตรบูรณ เมืองพระยาแร่ระบุว่าตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอาณาจักรโคตรบูรณ แสดงว่าเป็นเมืองร่วมสมัยกันเมืองตามพงศาวดารลาวเมืองโคตรบองเดิมเป็นเมืองของชนเผ่าข่า พงศาวดารลาวเรียกโคตรบองว่าศรีโคตะบอง มีตำนานเรื่องพระยาโคตรตระบองขว้างตะบองไป ตกเมืองล้านช้างด้วย

6.พระยาแครง เป็นชื่อกษัตริย์ที่ตำนานกล่าวถึงไว้หลายเรื่อง เช่น ตำนานเจ้าแม่แหลม เทียนระบุงพระนามพระเจ้าอุทองว่าเป็นโอรสพระยาแครง พระยาแครงเป็นโอรสของพระยาโคตรตระบองแห่งอาณาจักรโคตรบูรณ เมืองโคตรบองตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตรงข้ามอำเภอธาตุพนม

7.พระเจ้าอนรุทแห่งพุกาม มีข้อสังเกตเมืองพระยาแร่ร้างครั้งสุดท้ายเพราะถูกพระเจ้าอนรุทแห่งพุกามรุกรานและกวาดต้อนผู้คนไป พระเจ้าอนรุทมังซ่อ หรือ พระเจ้าอนรุท (Anawrahta Minsaw, Anawrahta, พม่า: အနိရုဒ္ဓ; พ.ศ. 1587 – พ.ศ. 1620) พระองค์เป็นผู้ก่อตั้งอาณาจักรพุกาม ทรงถือเป็นบิดาของประเทศพม่า เนื่องจากทรงรวบรวมแว่นแคว้นต่าง ๆ จากเขตแห้งแล้งของพม่าตอนบนเข้าสู่จักรวรรดิพม่าครั้งแรกที่ส่งผลต่อการ

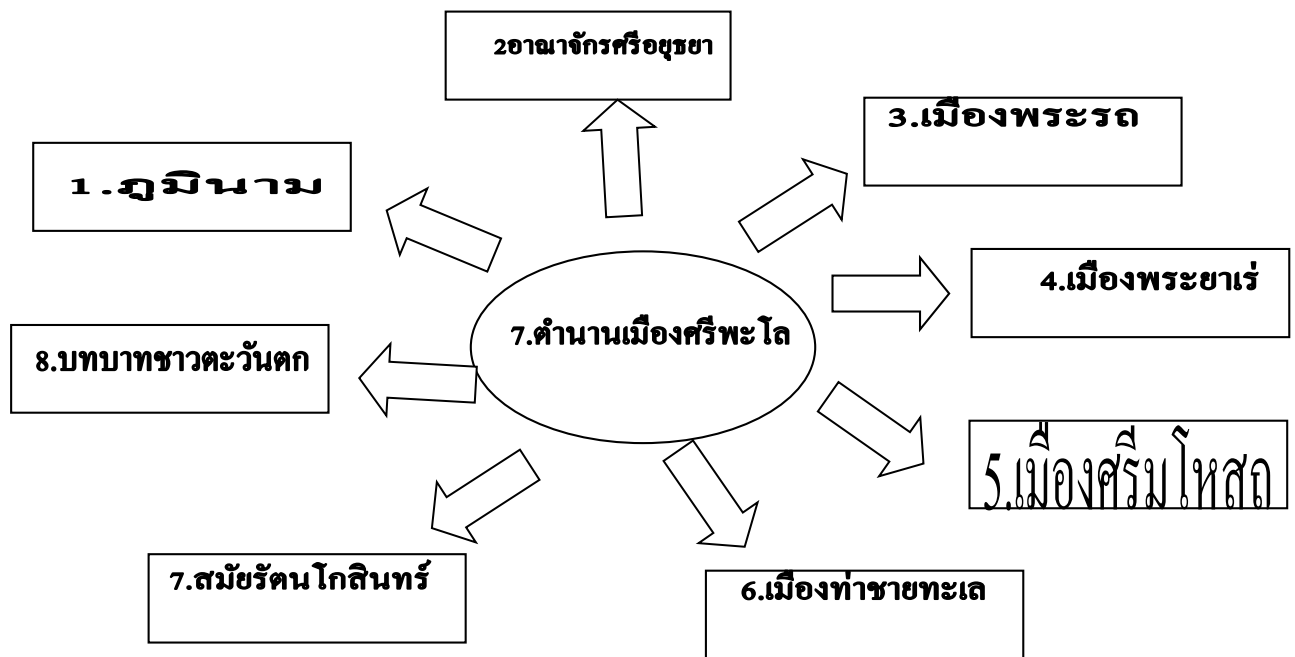
เป็นประเทศพม่าในปัจจุบันได้เริ่มมีการบันทึกประวัติศาสตร์พม่า หลังการครองบัลลังก์พุกามของพระองค์ในปี พ.ศ. 1587⁴³

เมืองพระยาเริ่มมีแผนผังเมืองแบบรูปกลมรีซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนท้องถิ่นจนผูกขึ้นเป็นตำนาน ภูมินามชุมชนเมืองพระยาเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านที่คลองหลวง ตำบลบ่อทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ตามเส้นทางโคกพนมดี หนองโนและเขาชอง ตำนานได้บันทึกวัฒนธรรม ขอม ความสัมพันธ์กับเมืองพระรถ เมืองศรีมโหสถ อาณาจักร โคตรบูรณ บันทึกลงถึงบทบาทต่าง ๆ ของพระยาแกรก พระเจ้านุรุทแห่งพุกาม รวมทั้งความสัมพันธ์กับเมืองศรีพะโลไว้ด้วย

ศึกษาภาคสนามเมืองพุกาม

8.เมืองศรีพะโล หลังจากทีเมืองพระยาเร่ร้างครั้งสุดท้ายเพราะอาจจะถูกพระเจ้านุรุทแห่งพุกามรุกรานและกวาดต้อนผู้คนไปทำให้มีการย้ายเมืองใหม่มาอยู่ที่ศรีพะโลและกลายเป็นเมืองท่าสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงใต้

7.ตำนานเมืองศรีพะโล ตำนานเล่าว่าในสมัยโบราณเมืองศรีพะโลเป็นเมืองท่ามีเรือสำเภาของต่างชาติมาติดต่อค้าขายเป็นประจำ พวกเรือสินค้ามักถูกเศรษฐีเจ้าเมืองใช้อูบายคดโกงเอาสินค้าไป โดยให้คนของตนแอบนำของมีค่าไปซ่อนไว้ในเรือสินค้า แล้วกล่าวหาว่าพ่อค้าขโมยของนั้นไป ด้วยการขอค้นเรือโดยสัญญาว่าถ้าค้นพบพ่อค้าต้องถูกริบสินค้าในเรือทั้งหมด วิธีการเช่นนี้ได้ผลเรื่อยมาทำให้ร่ำรวยเป็นมหาเศรษฐี บรรดาเกวียนที่บรรทุกทรัพย์สมบัติของเศรษฐีเดินผ่านเขาพระบาททางทรายจนกระทั่งเขาขาด ชาวบ้านจึงเรียกสถานที่นั้นว่าคอเขาขาด ความมีเล่ห์เหลี่ยมคดโกงของเศรษฐีดังกล่าวเป็นที่ขึ้นชื่อจนได้รับสมญานามว่า เศรษฐีพาลพาโล และเมื่อเอ่ยถึงเมืองนี้ก็เรียกว่า เมืองเศรษฐีพาลพาโลต่อมาได้เรียกให้สั้นเข้าเป็นเมืองเศรษฐีพาโล ในที่สุดเหลือเพียงเมืองศรีพะโล

1.ภูมิภาค จากแผนผังเมืองศรีพะโลระบุว่าตั้งอยู่ตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ปรากฏในคำให้การของชาวกรุงเก่าเล่าว่าเมืองชลบุรีติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาโดยการส่งส่วยไม้แดงซึ่งเป็นไม้ที่มีราคาดีในสมัยอยุธยา ป่าไม้แดงที่ส่งส่วยไปในสมัยนั้นอยู่ในท้องที่ตำบลหนองไม้แดง ตามทำเนียบศักดิ์ดินนาหัวเมืองชลบุรีเป็นเมืองจัตวา⁴⁴ปัจจุบันเนินดินเป็นที่ตั้งของค่ายนวมินทรราชินี กรมทหารราบที่ 21 รักษาพระองค์ ตรงข้ามมีวัดศรีพโลทัยตั้งอยู่

ค่ายนวมินทราชินีและวัดศรีพโลทัย

2.อาณาจักรศรีอยุธยา เมืองศรีพโลเป็นเมืองท่าพักสินค้าทางทะเลบนเส้นทางที่เรือเดินทะเลเดินทางตรงไปทางภาคใต้ของประเทศไทย เมืองนี้น่าจะเป็นเขตเมืองชลบุรีเก่าในสมัยอยุธยาตอนต้น ต่อมาได้ขยายตัวของชุมชนมาเกิดเป็นเมืองใหม่อีกหลายแห่ง เช่น เมืองบางปลาสร้อย และเมืองท่าชายทะเลอีกหลายเมือง

3.เมืองพระรถ เป็นเมืองสมัยทวารวดีเป็นเมืองที่อยู่ในละแวกเดียวกันและตั้งมาก่อนเมืองศรีพโล อาจมีการย้ายเมืองเนื่องจากเหตุทางธรรมชาติหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดเมืองหรือชุมชนขึ้นหลายแห่ง ปัจจุบันมีเจดีย์เนินพระธาตุเป็นเนินพระสถูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ตั้งอยู่ติดกับสระน้ำโบราณชาวบ้านเรียกว่าสระฆ้อง

ศึกษาภาคสนามเมืองพระรถ

4.เมืองพระยาเร่ ต้นนิษฐานว่าเมื่อเมืองพระยาเร่ร้างไป ผู้คนได้อพยพไปอยู่ที่ศรีพโล ลักษณะสำคัญของเมืองท่าภาคตะวันออก มักจะย้ายเมืองเมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วมอยู่เสมอ

บางครั้งอาจจะเปลี่ยนชื่อเมืองตามความเหมาะสมเมื่อเวลาเปลี่ยนไปจนกลายเป็นตำนานบอกเล่า กลายเป็นมุขปาฐะ

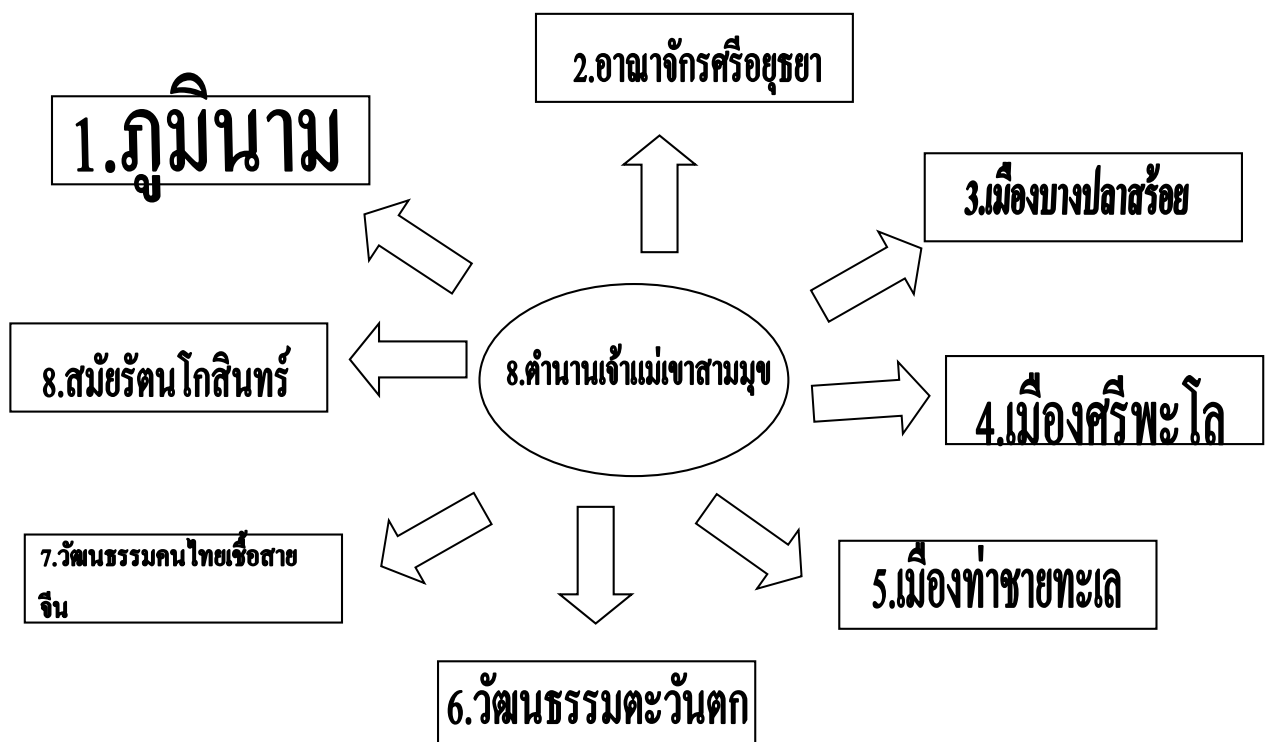
7. สมัยรัตนโกสินทร์ เป็นยุคที่เกี่ยวข้องกับอยุธยา ก่อนที่รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จะตัดสินใจสร้างศูนย์กลางของประเทศไทยใหม่แทนอยุธยา และกรุงธนบุรี ผู้คนอพยพจากเมืองศรีพะโลมาอยู่เมืองบางปลาสร้อยที่เคยปรากฏชื่อในแผนที่ไตรภูมิเดิม เมื่อพระเจ้าตากสินมาตั้งค่ายกัญชาติ ก็มาตั้งที่วัดหลวงหรือวัดใหญ่อินทารามบริเวณเมืองบางปลาสร้อย นายสุตจินดา(บุญมา)พานางนกเอี้ยงผู้เป็นมารดาหรือกรมพระเทพามาตย์ จากบ้านแหลมเพชรบุรีมาพบพระเจ้าตากสินที่ค่ายหลวงวัดใหญ่ เมืองบางปลาสร้อย

8. บทบาทชาวตะวันตก เนื่องจากประเทศไทยตั้งอยู่บนเส้นทางสายไหมมีบทบาทความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่าทางทะเล เริ่มติดต่อกับประเทศตะวันตกก่อนสมัยอยุธยา ชาวตะวันตกก็เริ่มรู้จักเมืองศรีพะโลในฐานะเป็นเมืองท่าชายทะเลฝั่งตะวันออก ก่อนจะเดินทางผ่านไปยังอยุธยาและเมืองอื่น

เมืองศรีพะโลได้บอกเล่าไว้เป็นตำนานเพื่อให้ผู้คนได้จดจำชนชั้นผู้นำ ในฐานะเป็นเศรษฐกิจผู้มั่งคั่งของเมืองชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก แผนที่เมืองศรีพะโลที่เป็นแบบธรรมชาติท้องถิ่นทำให้เป็นที่ยอมรับว่าน่าจะเป็นชุมชนสำคัญที่หนองไม้แดงในฐานะเป็นผู้ส่งส่วยไม้แดงให้อาณาจักรศรีอยุธยา อยุธยาได้บันทึกไว้ว่าเป็นอาณาเขตของเมืองชลบุรีศรีมหาสมุทร เมืองศรีพะโลแวดล้อมกับเมืองพระรถ เมืองพระยาแร่ เมืองศรีมหาสมุทร ซึ่งเป็นเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก ตั้งแต่สมัยทวารวดี จนสามารถอ้างอิงรอยต่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์และบทบาทชาวตะวันตกในบริบทเดียวกัน

8. ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุข สุนทรภู่ตำนานเกี่ยวกับสาวชาวบ้านชื่อสามมุขอาศัยอยู่กับยายที่บ้านบางปลาสร้อย มาพบรักกับชายหนุ่มชื่อแสนลูกกำนันบ้าย⁴⁵ โดยมีว้าวเป็นสื่อรัก เนื่องจากสาวสามมุขเก็บว้าวที่แสนเล่นไว้ได้ เพราะความแตกต่างระหว่างชนชั้นและฐานะทำให้เกิดโศกนาฏกรรม สามมุขต้องโดดหน้าผาดตายเพราะแสนไปแต่งงานกับมะลิหญิงอื่นตำนานของ

คู่รักหญิงชายที่ไม่สมหวังในชีวิตรัก ตำนานเกี่ยวกับครอบครัวคนธรรมดาสามัญที่ได้รับการกล่าวขวัญถึงความเด็ดเดี่ยว ความมั่นคงในความรักของผู้หญิง เสียสละชีพเพื่อรักษาสัจจะแห่งความรัก เมื่อสิ้นชีวิตได้รับยกย่องให้เป็นเทพในฐานะที่มีความมั่นคงในความรักเดียวใจเดียว และเสียสละชีวิตเพื่อรักษาสัจจะ

1.ภูมินาม ตำนานเจ้าแม่สามมุขกล่าวถึงสถานที่เกิดเรื่องราวระบอบถึงชื่อบ้านในจังหวัดชลบุรีในชื่อเมืองบางปลาสร้อยเป็นตำนานที่เกี่ยวกับชาวบ้านปัจจุบันคือเทศบาลเมืองชลบุรีบ้านของสามมุขหญิงสาวที่อยู่เมืองบางปลาสร้อยเป็นชื่อเมืองที่ตั้งตามชื่อคลองบางปลาสร้อย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันของกลุ่มคนนักเดินทางปรากฏในแผนที่ไตรภูมิ หาดบางแสนเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับนายแสนผู้ชายที่สามมุขรัก และเขาสามมุขเป็นสถานที่นางสามมุขโดดหน้าผาดตาย ปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข ซึ่งเป็นเมืองน่าอยู่ เป็นต้น

2.อาณาจักรศรีอยุธยา ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุขระบุเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตรงกับสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์จากหลักฐานการอ้างชื่อเมืองที่เกิดเหตุการณ์ในตำนานกล่าวถึงเมืองบางปลาสร้อยในแผนที่ไตรภูมิซึ่งเป็นที่รู้จักกันในหมู่นักเดินทางท่องเที่ยว เมืองบางปลาสร้อยตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองชลบุรีตามชื่อคลองบางปลาสร้อย เมืองชลบุรีสมัยอยุธยาตอนต้นได้ระบุชื่อผู้สร้างเมืองคือ..ออกเมืองชลบุรีศรีมหาสมุทรศกดินา2400

3.เมืองบางปลาสร้อย เป็นชื่อเมืองในตำนานเจ้าแม่เขาสามมุขเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายปรากฏจากหลักฐานที่จิตรกรรมฝาผนังและสถาปัตยกรรมที่วัดใหญ่อินทาราม รวมทั้งรูปเทพารักษ์เจี๊วดที่ศาลหลักเมืองหรือศาลเทพารักษ์เดิม เมืองบางปลาสร้อยปรากฏชื่อในแผนที่ไตรภูมิ แต่ไม่ปรากฏว่ามีแผนผังเมืองเหมือนเมืองพระรถ เมืองศรีพะโล และเมืองพระยาเร่ อาจเป็นเพราะอยู่ชายทะเลน้ำท่วมถึงบ่อยก็เป็นได้

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองชลบุรีเคยเป็นศาลเทพารักษ์มาก่อนเนื่องจากมีเจี๊วดที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

4.เมืองศรีพะโล ชื่อเมืองท่าชายทะเลร่วมสมัยกับเมืองบางปลาสร้อย เมืองศรีพะโลน่าจะเป็นเมืองชลบุรีเก่าสมัยอยุธยาตอนต้น และย้ายมาอยู่เมืองบางปลาสร้อยสมัยอยุธยาตอนปลาย เมืองศรีพะโลมีแผนผังเมืองเนื่องจากอยู่ในที่สูง คาดว่านายทองอยู่ขุนเล็ก หรือพระยานุราชบุรี

ศรีมหาสมุทรตั้งค่ายต่อสู้กับพระเจ้าตากสินที่เมืองศรีพะโลหรือเขาบางทราย ส่วนพระเจ้าตากสินตั้งที่มั่นอยู่ที่บ้านหนองมน

5.เมืองท่าชายทะเล ดำเนินได้ระบุดึงเหตุการณ์ที่นางสาม मुख เจอกับนายแสน เพราะมีว่าเป็นสื่อรัก ความแตกต่างระหว่างฐานะของคนทั้งสอง เมืองบางปลาสร้อยบ้านของสาม मुख เป็นเมืองท่าชายทะเลปรากฏในแผนที่ไตรภูมิ เมืองชลบุรีปรากฏชื่อผู้ริเริ่มเมืองสมัยอยุธยาตอนต้นและยังมีเมืองโบราณรอบ ๆ อีกหลายเมือง เช่นเมืองศรีพะโล เมืองพระรถ เมืองพระยาเร่ที่มีตำนานกล่าวถึงบทบาทความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่าชายทะเลด้วย

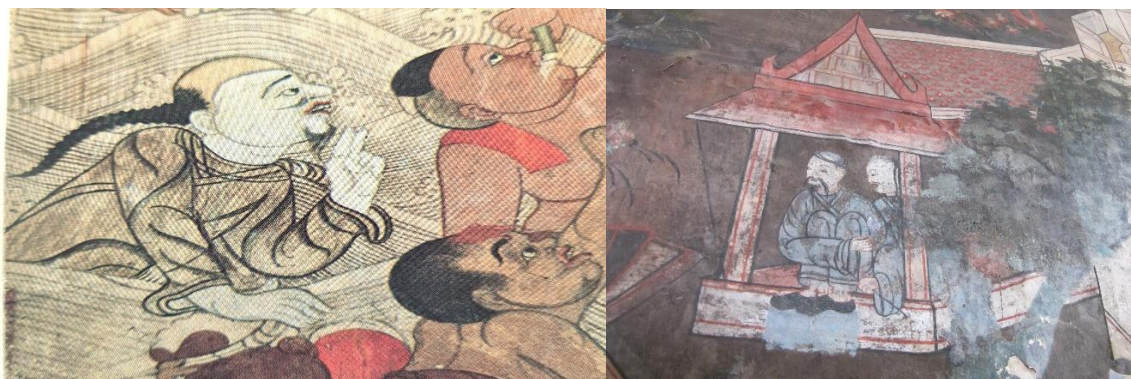
6.วัฒนธรรมตะวันตก จากจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่อินทารามแสดงให้เห็นคนต่างชาติเข้ามาติดต่อเนื่องจากเมืองบางปลาสร้อยตั้งอยู่ใกล้กับเมืองพระรถ ซึ่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลบนเส้นทางสายไหม คนต่างชาติชาวตะวันตกได้แก่ชาวเปอร์เซีย ชาวฝรั่งเศสและชาวฮอลันดาเป็นต้นดังที่ปรากฏอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่อินทาราม

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่อินทารามแสดงภาพทหารฝรั่งเศส เปอร์เซีย และฮอลันดา

7.วัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน เมืองบางปลาสร้อยเป็นเมืองที่ชาวจีนอพยพเข้ามาอย่าง

น้อยก็ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จากหลักฐานจิตรกรรมที่วัดใหญ่อินทาราม ในนิราศเมือง
 แกลงสุนทรภู่ว่าถึงคนจีนที่บางปลาสร้อย และพญา คนจีนเรียกเมืองบางปลาสร้อยว่ามั่ง
 กะส่วย ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนนิยมอพยพออก
 นอกประเทศจีนกันมาก พระราชนิพนธ์ได้ระบุถึงชาวจีนที่ชลบุรีที่บางปลาสร้อยและ
 อ่างศิลาเป็นต้น ⁴⁶

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่อินทารามแสดงภาพคนจีนและคนจีนนั่งในเรือนไทย

8. สมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรอยกับกรุงธนบุรีหลังจากเมื่อพระเจ้าตากสินได้มาตั้งค่ายที่
 วัดใหญ่อินทาราม พระองค์ได้ตั้งนายทองอยู่ยกเล็กขึ้นเป็นพระยาอนุราชชลบุรีศรีมหาสมุทร
 ตามประเพณีผู้รั้งเมืองชลบุรีศรีมหาสมุทรสมัยอยุธยาตอนต้น แม้ว่าจะถูกประหารชีวิตก็ตาม
 เจ้าพระยาจักรีศรีอองครักษ์(หมุด)สมุหนายกแม่ทัพเรือ ผู้เป็นกำลังสำคัญช่วยกู้ชาติรับราชการ
 เป็นหลวงนายศักดิ์สมัยอยุธยาตอนปลายมาเก็บส่วยที่จันทบุรี และเข้าร่วมทำสงครามกู้ชาติด้วย
 รวมทั้งออกพระชลบุรีศรีมหาสมุทร(หวัง) เป็นบุตรเจ้าพระยาจักรีศรีอองครักษ์ผู้เป็นต้นสกุล
 สมุทรานนท์ที่รับราชการต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์

ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุขอ้างภูมินามหาดบางแสนและเมืองบางปลาสร้อยที่อยู่ในเขต
 พื้นที่เมืองชลบุรีศรีมหาสมุทรแห่งอาณาจักรศรีอยุธยาตอนต้น แวดล้อมไปด้วยเมืองศรีพะโล

ในฐานะที่เป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเล พร้อมกับความสำคัญของชาวตะวันตกและชาวไทยเชื้อสายจีนในสมัยรัตนโกสินทร์

เมืองโบราณภาคตะวันออกเฉียงยังมีบทบาทสำคัญในปัจจุบัน เช่น เมืองบางปลาสร้อยตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองชลบุรีในปัจจุบัน มีความสำคัญเป็นเมืองหลักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับเทศบาลเมืองฉะเชิงเทราและเทศบาลนครระยอง เมืองศรีมหาราชาคือเทศบาลเมืองศรีราชามีความสำคัญเป็นเมืองที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมและท่าเรือแหลมฉบัง เทศบาลเมืองสัตหีบเป็นที่ตั้งฐานทัพเรือสัตหีบและสนามบินท่าอากาศยานนานาชาติอู่ตะเภา ส่วนเมืองดงละคร เมืองศรีพระโล เมืองพระรถและเมืองพระยาแรมและเมืองเพ็ญมีความสำคัญเป็นชุมชนเมืองในอดีตยังมีหลักฐานทางโบราณคดี ผังเมืองมีความสำคัญให้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ภูมิใจว่าเคยเป็นเขตเมืองประกอบด้วยประชากรมากมายเชื้อชาติบนเส้นทางสายไหมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม

บทบาทและความสัมพันธ์ของตำนานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ามีลักษณะสำคัญหลายประการ สามารถสรุปเป็นเอกลักษณ์ได้ ดังนี้

1. ภูมินาม ทุกตำนานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะบอกตำแหน่งที่ตั้งของการเกิดตำนานให้สัมพันธ์กับสถานที่ เช่น ตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัตจะบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนจันทบุรี รวมทั้งกล่าวถึงชุมชนใกล้เคียงที่อาณาจักรขอม หรือเมืองอินทปัตถ์ที่พงศาวดารไทย ลาวเรียกอาณาจักรขอม ตำนานเจ้าศรีมหาราชาเป็นตำนานที่เกี่ยวข้องกับเมืองศรีมหาราชาหรือศรีราชอำเภอนิคมพัฒนาจังหวัดชลบุรี ตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอู่ทองคือตำนานที่อ้างว่าเกิดที่หาดจอมเทียน ปัจจุบันอยู่ที่อำเภอสัตหีบ ชลบุรี ตำนานเมืองดงละครมีสถานที่ที่กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติที่จังหวัดนครนายก ตำนานเมืองพระรถเกี่ยวข้องกับเมืองพระรถที่พนัสนิคม ชลบุรีและที่ปราจีนบุรี ตำนานเมืองพระยาแรมหรือพญาแรม กรมศิลปากรได้สำรวจผังเมืองร้างไว้ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ตำนานเมืองศรีพระโล ตำบลหนองไม้แดง อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุข ปัจจุบันอยู่ที่อำเภอมืองชลบุรี เป็นต้น

2. ศาสนาพุทธและวัฒนธรรมทวารวดี เข้ามามีบทบาทสำคัญเป็นรูปธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุจับต้องได้และวัฒนธรรมนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ จากการเผยแพร่ของพระเจ้าอโศกมหาราช ศาสนาพุทธเข้ามามีอิทธิพลเริ่มด้วยในตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต เข้ามารวมกลมกลืนกับชื่อภูมินามสถานที่ต่าง ๆ การเล่าขานในตำนานมักจะอ้างผู้นำชื่อเมืองให้สอดคล้องกับรายละเอียดตามอิทธิพลของศาสนาพุทธ พร้อมทั้งสอดแทรกคติธรรมให้เข้ากับวัฒนธรรมร่วมสมัยเสมอมา การเผยแพร่ศาสนาพุทธจากอินเดียเข้ามายังอุษาคเนย์ผ่านเส้นทางบกเข้ามาทางอาณาจักรศรีเกษตร และอาณาจักรพุกามดังที่ตำนานเมืองพระยาเวฬุชยามอ้างถึง ส่วนการเผยแพร่ทางทะเลผ่านมาทางศรีลังกา ถึงเมืองศรีธรรมมาโศกราช ดังที่กล่าวถึงไว้ในตำนานเจ้าศรีมหาราช เป็นต้น

3. วัฒนธรรมขอมและตำนานเมืองขอม ตำนานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรขอมในตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต เนื่องจากมีพรมแดนใกล้ชิดกัน ตำนานได้บันทึกถึงความสัมพันธ์เกี่ยวกับการช่วยเหลือสนับสนุนทางการเมืองให้ทำสงครามต่อสู้ชิงอำนาจทางการเมืองภายในราชสำนัก ในตำนานเมืองดงละครกล่าวถึงบทบาทของพระราชธิดาแห่งอาณาจักรขอมเข้ามาสมรสกับผู้นำคนไทยในหลายตำนาน ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรขอมโบราณลดลงในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และมีการย้ายเมืองหลวงที่เสียมเรียบมาอยู่พนมเปญ

4. วัฒนธรรมจามปาและอาณาจักรศรีวิชัย เข้ามามีบทบาทสำคัญร่วมสมัยกับวัฒนธรรมขอม เมืองเพนียดที่จันทบุรีในตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัตจะเห็นว่ามียุทธของวัฒนธรรมจามปาที่วัดทองทั่ว และมีความสำคัญต่อมาถึงอาณาจักรศรีวิชัยที่ตำนานเจ้าศรีมหาราชกล่าวถึงก่อนเปลี่ยนมาเป็นศรีธรรมมาโศกราช การประเพณีในการแต่งตั้งเจ้านายชั้นสูงจากกรุงศรีอยุธยาไปครองเมืองแพกศรีราชาหรือเมืองสีหราชที่ปรากฏในคำให้การของชาวกรุงเก่าจนถึงตำแหน่งเจ้ากรมอาสาจามชายที่มักเลือกคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนเชื้อสายมาจากคาบสมุทรมลายูและชายฝั่งทะเลทางใต้ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของราชสำนักไทยและเป็นกองกำลังกู้ชาติสมัยพระเจ้าตากสินจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็มีส่วนเกี่ยวข้องกันทั้งสิ้น เป็นที่มาของเมืองศรี

ราชาในปัจจุบัน อาณาจักรศรีวิชัยยังจะต้องพิจารณาศึกษาความสัมพันธ์กับชื่อตำแหน่งขุนศรีวิชัยตำแหน่งสำคัญในกรมช่างที่ปรากฏในเรื่องขุนช้าง ขุนแผนอีกด้วย

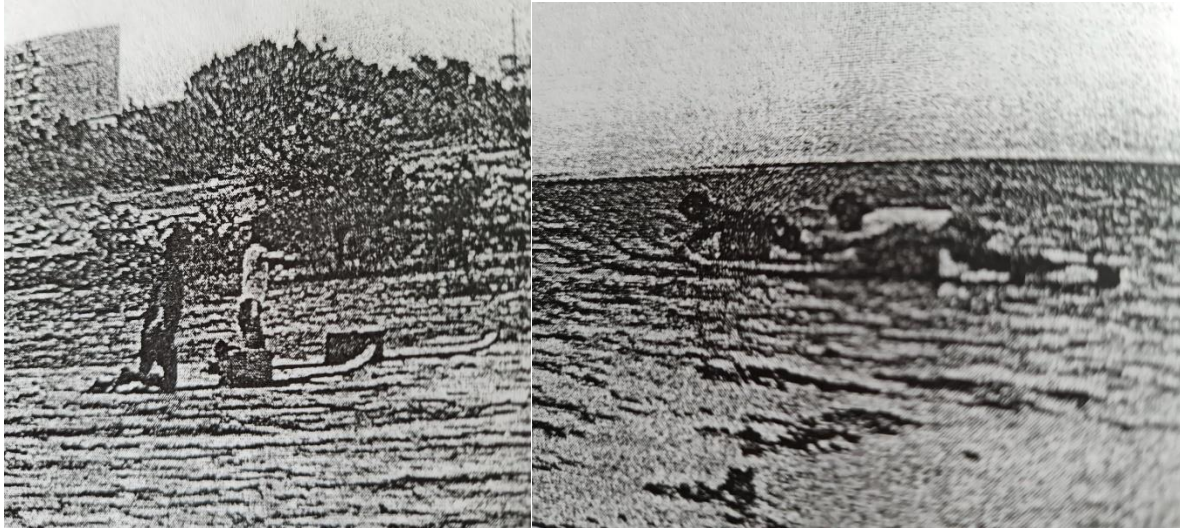
5.อาณาจักรศรีอยุธยา หมายถึงชุมชนบนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนและหลังการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นชุมชนที่เป็นรากฐานวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้และนามธรรมจับต้องไม่ได้ เนื่องจากที่ตั้งที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางเมืองที่สำคัญทั้งสังคมไทยและอุษาคเนย์ จึงมีบทบาทหลอมรวมประเพณีวัฒนธรรมและเอกลักษณ์แบบสยามล้นท์แบบไทย เนื่องจากเป็นศูนย์กลางรัฐมีอำนาจแบบทฤษฎีพลังน้ำ (The Hydraulic Theory) เห็นว่าระบบการปกครองในสังคมเกษตรกรรมซึ่งพึ่งพิงการชลประทานมีความสำคัญทำให้เกิดรัฐและพัฒนาการของรัฐมากที่สุด⁴⁷

6.คนไทยเชื้อสายจีน และเส้นทางสายไหม มีความสำคัญในตำนานภาคตะวันออกเฉียงเหนือพร้อมกับการอพยพไหลบ่าของคนจีนออกนอกประเทศบนเส้นทางสายไหมที่ปรากฏในตำนานเมืองพระรถและเมืองชายทะเลชลบุรี ระยอง จันทบุรีและตราด หล่อรวมเป็นบรรพบุรุษไทยจีนบันทึกทั้งเป็นประวัติศาสตร์ลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะร่วมกับวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันชาวจีนอพยพมาอยู่ประเทศไทยมากที่สุดในโลก ก็เป็นผลจากการเป็นหม้อหลอมวัฒนธรรมไทยที่เป็นรัฐสังคมพลังน้ำที่สำคัญในอุษาคเนย์

7. ชาวตะวันตกเข้ามามีบทบาทสำคัญร่วมกับคนเชื้อชาติต่าง ๆ ในตำนานภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้กล่าวถึงความสำคัญของคนเชื้อสายต่าง ๆ ที่เป็นนักเดินทางและบันทึกไว้เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้ในหลายแห่ง เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเมืองท่าชายทะเลที่สำคัญของไทย

8. ภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อที่นำมาไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหามนุษย์ หรือ ภูมิปัญญาคือพื้นความรู้ของปวงชนในสังคมนั้น ๆ และปวงชนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกัน เรียกว่า ภูมิปัญญา⁴⁸ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือประวัติศาสตร์ทางเลื้อก ภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียง

เป็นภูมิปัญญาทางทะเลเช่นภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารทะเลและเครื่องมือ โดยเฉพาะกระดานจับจับหอยแครงทำนางรำและทำคานเต่าเป็นต้น

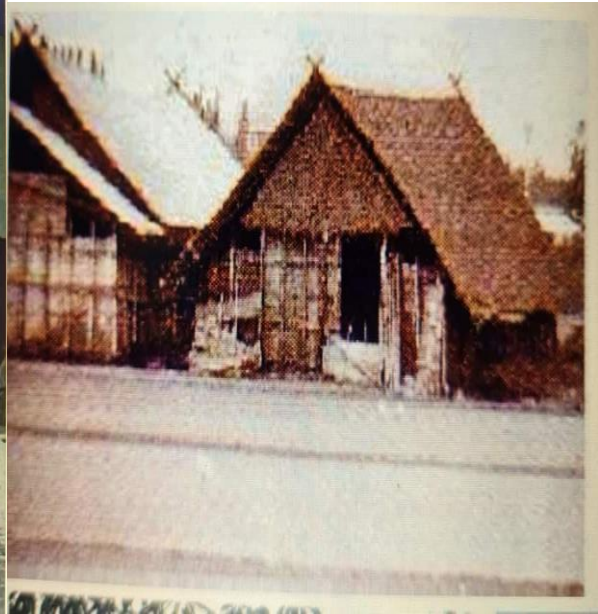
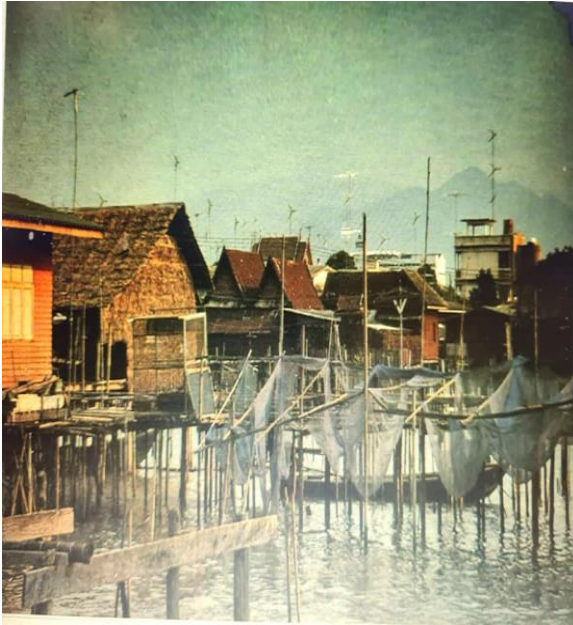

ทำนางรำและทำคานเต่า ดูรายละเอียดในบุญเดิม พันรอบ “ชุมชนศึกษาภาคตะวันออก : Community study in Eastern Area” ประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ภาคตะวันออก: เอกลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรม” วันที่ 15-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 ณ หอประชุมคณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา หน้า 74-149

https://nuttinee020340.wordpress.com/2017/09/25/custom_g6-2/

ภูมิปัญญาในการสร้างบ้าน ตำนานภาคตะวันออกเฉียงใต้กล่าวถึงเมืองโบราณสำคัญหลายแห่ง จากการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้างบ้านของคนในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงใต้มีมากมายหลายแบบ เช่นชุมชนชายฝั่งทะเลจะมีการสร้างเรือนประมงในหมู่บ้านชายทะเล เรือนนาเกลือสำหรับหมู่บ้านทำนาเกลือ เรือนแพริมคลองที่ฉะเชิงเทรา และเรือนชาวสวนที่จันทบุรี เป็นต้น ⁵¹

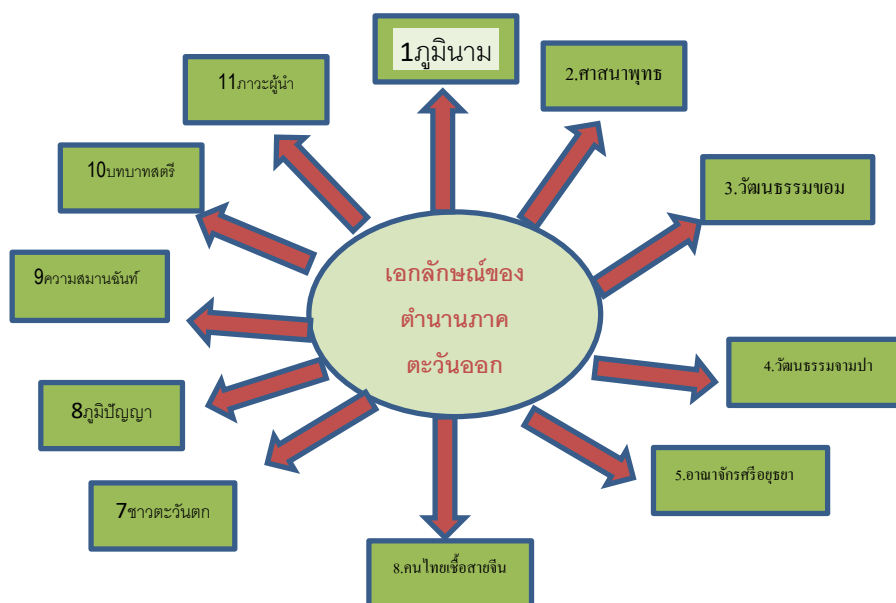
ภูมิปัญญาการสร้างบ้านเรือนภาคตะวันออกเฉียงใต้ เรือนประมง เรือนชานาเกลือ เรือนแพ เรือนชาวสวน

9. ความสมานฉันท์ วัฒนธรรมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้ห้ามปรามการแก้แค้นแบบตา

ต่อตา ฟันต่อฟัน เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐไทยโยนกสมัยใกล้เคียงกันคือสมัยพญาเมงรายในมังรายศาสตร์โบราณเมื่องว่า ท่านดำต้องดำตอบ ท่านตีต้องตีตอบ .ไท...เรียกว่าปล่องอาญาเมื่อง.. พัฒนาการความสำนึกทางกฎหมายขอไทยแห่งลุ่มแม่น้ำปิงกับไทยแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาต่างพัฒนาไปโดยมีลักษณะเฉพาะ ในระยะเดียวกันไทยทางเหนือยังคงถือคติแก้แค้นตอบแทน แต่ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาห้ามปรามการแก้แค้นตอบแทน ตำนานพระเจ้าอู่ทองถือเป็นตัวอย่างตำนานแห่งความสมานฉันท์ที่สำคัญในประเพณีวัฒนธรรมไทย⁵²

10. บทบาทของสตรีในตำนานภาคตะวันออกเฉียงมีปรากฏการเล่าขาน ในตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต ตำนานพระเจ้าอู่ทองและพระนางแหลมเทียนแสดงบทบาทสตรีไทยในฐานะที่เป็นมารดาที่มีบทบาทสำคัญอย่างแท้จริงท่าเทียบกับบิดา ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวคนชั้นสูงหรือคนทั่วไป ⁵³ รวมทั้งสังคมไทยมีวัฒนธรรมแบบนับถือเครือญาติฝ่ายสตรี ทำให้สังคมยอมรับความสำคัญของสตรีด้วย ดังเช่นยกย่องเจ้าแม่สามमुखว่ามีความเฉลียวฉลาดรักชาติมากจนยอมสละชีวิต

11. ภาวะผู้นำ ตำนานเกี่ยวกับผู้นำผู้สร้างชุมชนภาคตะวันออกเฉียง ภาวะผู้นำคือบุคลิกภาพของผู้นำ คือพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต ตำนานยังได้กล่าวเชื่อมโยงชุมชนภาคตะวันออกเฉียงกับชุมชนอื่น ๆ เช่น ตำนานพระนางจอมเทียน พระเจ้าอู่ทองแสดงความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ตำนานเจ้าศรีมหาธาตแสดงความสัมพันธ์กับชุมชนภาคใต้ ภาคกลาง ตำนานเมืองดงละคร ตำนานเมืองพระยาเร่ ตำนานเมืองพระรถ และตำนานเมืองศรีพะโลแสดงความสัมพันธ์กับอาณาจักรทวารวดี อาณาจักรขอมโบราณและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนถึงตำนานเจ้าแม่สามमुखแสดงความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนกลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในสมัยอยุธยาตอนปลายในที่สุด⁵⁴

เชิงอรรถ

¹<https://>

m.facebook.com/story.php?story_fbfd=4910820642308891&id=100001430104023&sfnsn=m
o เข้าถึงเมื่อวันที่ 26มิถุนายน2565

²<http://www.learners.in.th/blogs/posts/439519> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562

³ที่ระลึกในพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติ รัชมังกลาภิเษก จันทบุรี วันพฤหัสบดีที่ 9
พุทธศักราช 2533 กรุงเทพฯ ฯ อัมรินทร์ พรินตัง กรู๊ฟ จำกัด พ.ศ.2533 หน้า 101-104

⁴ศรีศักดิ์ วัลติโกดม”จันทบุรี-ปราจีนบุรี : กบการเป็นแหล่งอารยธรรมท้องถิ่นภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ” หน้า 62-63 วารสารเมืองโบราณ ปีที่16 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2553

⁵<http://th.wikipedia.org/wiki> เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2562

⁹<https://>

m.facebook.com/story.php?story_fbid=4929513943772894&id=100001430104023&sfnsn=m
o เข้าถึงเมื่อวันที่ 26มิถุนายน2565

⁷จิตร ภูมิศักดิ์ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ
ชนชาติ พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย จำกัด พ.ศ.2544. หน้า 432-444

⁸ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ เมืองนครศรีธรรมราช มหานคร กรุงเทพฯ ฯ ดวงมลพับลิชชิง, พ.ศ.
2555 หน้า103

⁹จิตร ภูมิศักดิ์ ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน, พ.ศ.2547
น.28-30

¹⁰ จิตร ภูมิศักดิ์ ความเป็นมาของคำสยาม ไท ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ
ชนชาติ :ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน พ.ศ.2547 หน้า 107-108

¹¹ ชาร์ลส์ ไฮแอมและรัชนี ทศรัตน์ สยามดึกดำบรรพ์ : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสุโขทัย
กรุงเทพฯ ฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด พ.ศ.2542 หน้า 178-181.

¹² <http://www.com/nakhonratchasima/meru-brahmathat.html> เข้าถึงเมื่อวันที่ 12
เมษายน 2557

¹³ http://kruyut-kruyut.blogspot.com/2011/11/blog-post_8916.html เข้าถึงเมื่อวันที่ 12
เมษายน2557..... และ

http://www.mapculture.org/mambo/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=59 เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2557

¹⁴ ธวัช ปุณโณทก นิทานพื้นบ้าน นนทบุรี : ปันรุ้ พ.ศ.2553 หน้า 101

¹⁵<https://>

m.facebook.com/story.php?story_fbid=4905279709529651&id=100001430104023&sfnsn=mo เข้าถึงเมื่อวันที่ 26มิถุนายน2565

¹⁶ บุญเคิม พันรอบ มานุษยวิทยาวัฒนธรรม: Cultural Anthropology ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี พ.ศ.2546หน้า 262-263

¹⁷ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ ๑ : ไฟฟ้าเดียวกัน , พ.ศ.2547 หน้า 159

¹⁸ th.wikipedia.org/wiki/ขุนศรีวิชัย เข้าถึงเมื่อวันที่ 26มิถุนายน2565

¹⁹ silpa-mag.com/history/articlt.16797 เข้าถึงเมื่อวันที่ 26มิถุนายน2565

²⁰<https://>

m.facebook.com/alisuasaming.org/photos/a.143387372348275/1747356208618042/?type=3&source=48 เข้าถึงเมื่อวันที่ 26มิถุนายน2565 และจิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา, แหล่งเดียวกัน หน้า 117

²¹ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา, แหล่งเดียวกัน หน้า 214

²² จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา, แหล่งเดียวกัน หน้า 144

²³ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา แหล่งเดียวกัน หน้า 199

²⁴ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา แหล่งเดียวกัน หน้า 143-

145

²⁵ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา แหล่งเดียวกัน หน้า 223-224

²⁶ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา แหล่งเดียวกัน หน้า 144-145

²⁷ จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา แหล่งเดียวกัน หน้า 202

²⁸ https://th.wikipedia.org/wiki/เข้าถึงเมื่อวันที่_27มิถุนายน2565

²⁹ https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=4929513943772894&id=100001430104023&sfnsn=mo เข้าถึงเมื่อวันที่ 27มิถุนายน2565

³⁰ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ ความสำคัญของตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนยี่สาร <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=830> เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2557

³¹ มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์,เขียน สันต์ ท.โกมลบุตร แปล เล่าเรื่องกรุงสยาม พิมพ์ครั้งที่ 4 นนทบุรี:ศรีปัญญา, พ.ศ. 2552 หน้า 353-355

³² วันวลิต พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182 สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ ฯ บริษัท งามดี จำกัด พ.ศ.2523 หน้า 12-18

³³ https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=52250521475524048&id=100001430104023&sfnsn=mo เข้าถึงเมื่อวันที่ 28มิถุนายน2565

³⁴ วันวลิต พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182 หน้า 17-18

³⁵ บุญเดิม พันรอบ ภาคและภารดี มหาจันทร์ การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรม พื้นบ้านภาคตะวันออก. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2522. ภาคผนวก หน้า 10-12

³⁶ กรมศิลปากร, กองโบราณคดี รายงานการขุดค้นและขุดแต่งเมืองคงละคร กรุงเทพฯ: นักพิมพ์สมาพันธ์ พ.ศ.2536 หน้า 14-17

³⁷ บุญเดิมพันรอบ และภารดี มหาจันทร์ แหล่งเดียวกัน หน้า 12

³⁸ บุญเดิมพันรอบ และภารดี มหาจันทร์ แหล่งเดียวกัน

³⁹ กรมศิลปากร, กองโบราณคดี แหล่งเดียวกัน หน้า 18

⁴⁰ <http://th.wikipedia.org/wiki> เข้าถึงเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2557

⁴¹ ยอร์ช เซเดส์ แต่ง ปัญญา บริสุทธิ์ แปล ประชาชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ.2521 หน้า 54

⁴² กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองศรีมโหสถ กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สมาพันธ์จำกัด พ.ศ.2535 หน้า 21-27

⁴³ th.wikipedia.org/wiki เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2563

⁴⁴ บุญเดิม พันรอบ ขบวนการกลายเป็นเมืองของเทศบาลเมืองชลบุรี สภาวิจัยแห่งชาติ 2528 หน้า 35

⁴⁵ บุญเดิม พันรอบ และภารดี มหาจันทร์. การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2522 ภาคผนวกหน้า 15-18

⁴⁶ บุญเดิม พันรอบ วัฒนธรรมจีนที่ศาลเจ้าในภาคตะวันออก: The Chinese Culture at Shrine in Eastern Area คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ.2556

⁴⁷ บุญเดิม พันรอบ มานุษยวิทยาวัฒนธรรม: Cultural Anthropology ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี พ.ศ.2546 โดยเฉพาะบทที่ 7 ระบบการปกครอง

⁴⁸ www.ipesp.ac.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน/2562

⁴⁹ดูรายละเอียดในบุญเดิม พันรอบ. อุตสาหกรรมการต่อเรือประมงภาคตะวันออก : The Trawler Industry In Eastern Area ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ.2537

⁵⁰...www,blockdit.comเข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2565

⁵¹https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02nESTA5BbknvBndwPWdpBVP7n6CbAuy6fSFweUTchH4NhebKju2hyot1ny2o8cuXjl&id=100001430104023&sfnsn=moเข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2565

⁵² จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา, แหล่งเดียวกัน หน้า 54-56

⁵³บุญเดิม ไพเราะ สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย The status and role of women in Thai societyวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต 2519 บทคัดย่อ

⁵⁴บุญเดิม พันรอบ จิตวิทยาสังคม กรุงเทพ ฯ โรงพิมพ์อมรรкарพิมพ์ มปป โดยเฉพาะบทที่ 9 พฤติกรรมผู้นำ

บทที่ 5

บทสรุป

ตำนานในภาคตะวันออกเฉียงใต้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์สอดคล้อง ระหว่างประวัติศาสตร์บอกเล่าหรือประวัติศาสตร์ทางเลือกว่ากับประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เริ่มตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์สมัยทวารวดีแสดงให้เห็นความพยายามที่จะสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรูปแบบการเล่าสู่กันฟังจากคนรุ่นแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคนี้ แสดงความรักและความผูกพันต่อท้องถิ่นที่อยู่อาศัยที่สามารถระบุถึงได้ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนเมืองโบราณ ในรูปของประวัติศาสตร์บอกเล่า ผู้เฒ่าให้เข้ากับเมืองโบราณที่มีขอบเขตแน่ชัดที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมสามารถเปรียบเทียบศึกษาด้วยตามหลักวิจัยเชิงคุณภาพ

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาดำเนินงานจากหลักฐานเอกสารชั้นรอง จากการบอกเล่าที่บันทึกไว้ในรูปแบบต่าง ๆ สำหรับการศึกษาค้นคว้า

ประโยชน์ที่ได้รับ

สามารถสืบค้นเปรียบเทียบหลักฐานประเภทตำนานกับสถานที่จริง เปรียบเทียบกับหลักฐานอื่น ๆ ที่นำเสนอเพื่อให้ผู้มีเหตุผลตามหลักการวิจัย และสรุปออกมาเป็นแหล่งสารสนเทศข้อมูลในภาคตะวันออกเฉียงใต้เกี่ยวกับเมืองโบราณและเอกลักษณ์ของตำนานภาคตะวันออกเฉียงใต้ ศึกษาวิเคราะห์ตำนานภาคตะวันออกเฉียงใต้เกี่ยวกับผู้นำการสร้างเมือง การตั้งชุมชน แนวความคิดเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ จะทำให้มีการศึกษาค้นคว้าตำนานซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ทางเลือกว่าที่ไม่มีมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านรูปแบบหนึ่ง ทำให้นำไปสู่การบริหารจัดการสารสนเทศข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญ

ขอบเขตการวิจัย

-ขอบเขตด้านการศึกษา เนื้อหาข้อมูล ศึกษาตำนานจำนวน 8 ตำนานในภาคตะวันออก ได้แก่

-ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาตำนานในภาคตะวันออกคือ จังหวัดชลบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด จังหวัดระยอง จังหวัดนครนายก จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดปราจีนบุรี

-ขอบเขตด้านช่วงเวลา สรุปลวิเคราะห์ข้อมูลไม่เกิน พ.ศ.2565

-ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาตำนานจำนวน 8 ตำนาน คือตำนานในจังหวัดชลบุรี จำนวน 6 ตำนาน คือตำนานเจ้าศรีมหาราชา ตำนานพระนางจอมเทียนและพระเจ้าอุทอง ตำนานเมืองพระรถ ตำนานเมืองพระยาเร่ ตำนานเมืองศรีพะโล และตำนานเจ้าแม่เขาสามมุข จ. จันทบุรี 1 ตำนาน คือตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต นครนายก 1 ตำนาน คือตำนานเมืองดงละคร

นิยามศัพท์

1.ตำนาน คือการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตโดยสามารถอ้างอิงจากสถานที่จริง เล่าผูกโยงให้สัมพันธ์กับบุคคล และสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงช่วงระยะเวลาและความสมเหตุในความเป็นจริง ด้วยการปรุงแต่งให้ดูเหนือจริงตามกาลเวลา

2.เมืองโบราณ หมายถึงเมืองที่มีประชากรจำนวนมากพอสามารถเล่าขานถึงในรูปของตำนานหรือหลักฐานทางโบราณคดีหลายรูปแบบทั้งที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและนามธรรม

3.บริบท หมายถึงภาวะแวดล้อมของตำนานเมืองโบราณ ผู้นำ ที่ตั้งและภูมินามตำแหน่งที่ตั้งของเมืองรวมทั้งภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า 1.ตำนานพระนางกาไวกับพระเจ้าพรหมทัต ตำนานกล่าวว่ามีเมือง ๑
 หนึ่งตั้งอยู่ ณ เชิงเขาสระบาปมีเจ้าผู้ครองเมืองสืบราชสันตติวงศ์มาหลายสมัย จนถึงสมัยของพระเจ้า
 เจ้าพรหมทัตซึ่งมีโอรสกับอัครมเหสี 2 พระองค์ คือ พระไวยทัตและพระเกตุทัต ต่อมาพระมเหสี
 สิ้นพระชนม์ พระเจ้าพรหมทัตจึงมีมเหสีใหม่มีพระนามว่า พระนางกาไวมีโอรสด้วยกัน 1
 พระองค์ ไม่ปรากฏพระนาม พระนางกาไวมีรูปสมบัติความงามเป็นเลิศ ต้องการให้บุตรของตน
 ขึ้นครองราชย์แทนพระบิดาต่อไป จึงทูลขอให้พระเจ้าพรหมทัตส่งพระโอรสทั้งสองไปสร้าง
 เมืองใหม่ในที่กัณดาร เมื่อพระเจ้าพรหมทัตได้ฟังแล้วทรงถามความเห็นในที่ประชุมขุนนาง ทุก
 คนก็เห็นดีด้วย พระไวยทัตกับพระเกตุทัตจำใจต้องไปสร้างเมืองใหม่ โดยขอคัดเลือกคนไปด้วย
 เอาเฉพาะคนหนุ่มฉกรรจ์แข็งแรงมีฝีมือในการรบ พร้อมทั้งแบ่งครอบครัวผู้คนพลเมืองพากัน
 ไปสร้างเมืองใหม่เรียกเมืองนั้นว่า "เมืองสามสิบ" ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอโป่งน้ำร้อนใกล้
 ชายแดนกัมพูชา พระไวยทัตกับพระเกตุทัตรีบเร่งช่องสุ่มผู้คนไว้เป็นกำลัง เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 สิ้นพระชนม์พระนางกาไวจึงแต่งตั้งบุตรของตนเป็นเจ้าเมืองแทน เนื่องจากพระโอรสยังทรง
 พระเยาว์พระนางจึงเป็นผู้สำเร็จราชการแทน ชาวบ้านจึงเรียกเมืองนั้นว่าเมืองกาไว ฝ่ายพระ
 ไวยทัตกับพระเกตุทัตทราบเรื่องราวพระราชบิดาสิ้นพระชนม์จึงยกทัพลงมาเพื่อชิงเมืองคืน
 กองทัพของพระไวยทัตกับพระเกตุทัตสู้กำลังกองทัพของพระนางกาไวไม่ได้ จึงถอยทัพไปและ
 ขอกำลังจากกษัตริย์ขอมซึ่งประทับอยู่ ณ เมืองนครธมช่วยแก้แค้น โดยสัญญาว่า ถ้าตีเมืองได้แล้ว
 จะแบ่งเมืองให้กึ่งหนึ่ง กษัตริย์ขอมส่งกองทัพมาช่วยและยกมาตั้งพลับพลาพักพลอยู่นอกเมือง
 ตำบลที่พักพลนี้เรียกว่า "พลับพลา" ในปัจจุบันบริเวณนี้เรียกว่า ตำบลพลับพลา อำเภอเมือง
 จังหวัดจันทบุรี เมื่อส่งคนไปเจรจาไม่ได้ผลกองทัพของพระไวยทัตและขอมก็เข้าตีเมืองกาไว
 พระนางกาไวเห็นว่า สู้ไม่ได้จึงขนทรัพย์สมบัติขึ้นหลังช้างและหนีออกมาได้ทางประตูเมืองด้าน
 ทิศใต้ เมื่อกองทัพของพระไวยทัตเข้าเมืองได้ก็ให้ทหารติดตามไป พระนางกาไวเห็นว่าจวนตัวก็
 เอาทองเพชรพลอยออกหว่านโปรย เพื่อล่อทหารเข้าศึกให้พะวงเก็บทอง แล้วรีบหนีลงเรือ
 สถานที่ที่พระนางกาไวหว่านทองคำไว้เรียกว่า "บ้านทองท้ว" ปัจจุบันก็คือ บริเวณวัดทองท้ว
 พระเนียดช้างก็ยังอยู่จนบัดนี้ทำด้วยศิลาแลง ตำนานเรื่องนางกาไวเป็นตำนานที่บ่งบอกถึงประวัติ
 ชื่อบ้านนามเมืองของจันทบุรี ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องนี้ เช่น เพนียด กาไว สามสิบ พลับพลา
 และทองท้ว

ความสำคัญของตำนานกับภูมินามในจังหวัดจันทบุรีหลายชุมชนในปัจจุบัน เช่น บ้านพลับปลาและวัดทองทั่ว ที่วัดทองทั่วศาสตราจารย์บวสเชอเลียร์เห็นว่าน่าจะเป็นศิลปะของพวกจามมากกว่าขอมประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ตอนปลายถึงพุทธศตวรรษที่ 13 บริเวณชุมชนบ้านเมืองที่วัดทองทั่วและบ้านเพนียดจึงมีการติดต่อกับกลุ่มบ้านเมืองขอมสมัยก่อนพระนคร แสดงความสัมพันธ์กับอาณาจักรขอมที่นครธมและอาณาจักรจามปา

จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราดมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางกาไว จังหวัดจันทบุรีนำมาใช้อธิบายประวัติเมืองเพนียดชาวบ้านเรียกกันว่าเมืองพระนางกาไว ปัจจุบันที่เมืองเพนียดมีศาลแม่ย่ากาไวเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนในแถบนั้น ตำนานพระนางกาไวยังเชื่อมโยงอธิบายกำเนิดของชาติพันธุ์ของชนดั้งเดิมในจังหวัดจันทบุรี เชื่อว่าพระนางกาไวเป็นบรรพบุรุษของคนที่อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราดมีตำนานพระนางกาไวขนทรายสมบัติใส่เรือสำเภามา โดยใส่ตุ่มไว้ได้จำนวนถึงแสนตุ่มแล้วเอาว้มาเทียมทรัพย์สินทั้งแสนตุ่มนั้นไปฝั่งทำให้เกิดบ้านแสนตุ่มและทุ่งว้าหิน

ตำนานนี้มีความสัมพันธ์กับเมืองอินทปัตถาตามตำนานเป็นชื่อที่ชาวไทยหรือในสำเนียงไตและลาวสมัยก่อนใช้เรียกอาณาจักรเขมรโบราณดังจะพบในตำนานต่าง ๆ เสมอ เขมรยุคราชธานีที่นครธมหรือศรีโยชธรปุระไม่พบคำเรียกเรียกเมืองหลวงในยุคนั้นว่านครอินทปัตถา มีเพียงชื่อเมืองอินทรปุระเมืองหลวงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 พ.ศ.1345 นครอินทปัตถามีปรากฏอยู่ในเอกสารและจารึกเขมรรุ่นหลังใน พ.ศ. 1975 พระเจ้าพรหมทัตในตำนานแสดงให้เห็นความสำคัญของการเผยแพร่ศาสนาพุทธยุคแรกในเอเชียอาคเนย์หรือที่รู้จักกันว่าเป็นวัฒนธรรมทวารวดี ตำนานระบุชื่อพระเจ้าพรหมทัตซึ่งเป็นตำแหน่งมหาราชาที่ปกครองเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ เป็นจุดเริ่มต้นการเผยแพร่ศาสนาพุทธในอินเดียสมัยพุทธกาลที่ป่าอิสิปตนะมฤคทายวัน แคว้นกาสิเป็นมหาชนบทสมัยพุทธกาล พระราชาแห่งแคว้นกาสิเป็นต้นกำเนิดของตระกูลศากยะและโกติยะของพระพุทธองค์ พระเจ้ากาสิพระนามว่าพรหมทัตทรงเป็นกษัตริย์มั่งคั่งมีพระราชทรัพย์ พระราชสมบัติ มีรีพล มีพระราชพาหนะมาก มีพระราชอาณาจักรใหญ่ มีคลังศาสตรวุฒุกุณฑลและคลังธัญญาหารบริบูรณ์ การเผยแพร่พุทธศาสนาเข้ามาในภาค

ตะวันออกยุคแรกมีหลักฐานสมัยทวารวดีในบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง ตำนานที่กล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัตยังมีที่เมืองพิมายและภูมินามในภาคอีสาน รวมทั้งตำนานท้องถิ่นภาคอื่น ๆ และวัฒนธรรมทวารวดี

2.ตำนานเจ้าศรีมหาราช ศรีมหาราชเดิมเป็นพระปรมาภิไธยของกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์แห่งศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ 14 จากศิลาจารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ภาษาสันสกฤต พ.ศ.1318 ด้านหลังเป็นการเียนขอพระเกียรติของพระเจ้าศรีมหาราชในราชวงศ์ไศเลนทร์ความว่า “...ทรงเป็นหัวหน้าแห่งไศเลนทรวงศ์ ทรงพระนามศรีมหาราช...” ต่อมาศรีมหาราชกลายเป็นตำแหน่งทางการเมืองของบ้านเมืองในเขตเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งสัมพันธ์กับเมืองเพชรบุรีราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.1893 ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงพระพนมทะเลศรีมหะวัตติราชิราชกษัตริย์พระบรมเชษฐาพระราชกุมาร ศรีมหาราชปรากฏชื่อว่าเป็นลูกของพระพนมวังและนางสะเดียงทองผู้สร้างเมืองนครคอนพระที่ร้างเพราะไข้ห่า เมื่อพระพนมวังถึงแก่กรรม ศรีมหาราชนำเอาเอกสารบ้านเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองขึ้นเข้ามาฝากกษัตริย์แห่งเมืองเพชรบุรี กษัตริย์เพชรบุรีส่งศรีมหาราชกลับไปเป็นเจ้าเมืองนคร ต่อมาเมืองนครกลับเกิดไข้ห่าร้างอีกครั้งทางกรุงศรีอยุธยาจึงส่งขุนอินทราไปเป็นศรีมหาราช ณ เมืองนคร ตำแหน่งศรีมหาราชครั้งนี้ไม่ได้เป็นเจ้าเมือง แต่ทำหน้าที่ทางศาสนาเป็นผู้ดูแลทำสารบาญชีว่าด้วยที่นาจ้งหั้น ถือนาที่มีไพร่ทำส่งเป็นส่วยขึ้นกับวัด ทำบุญชีเข้าพระ โยมสงฆ์คือบุญชีทะเบียนข้าทาสที่ต้องทำงานให้กับวัดและพระ

เมื่อปี พ.ศ.1861 พระศรีมหาราชถึงแก่กรรม โปรดให้ข้าหลวงออกไปเป็นศรีมหาราชแต่งพระธรรมศาลาทำระเบียงล้อมพระธาตุ แล้วให้ไปกินเมืองลานตะกาหรืออำเภอลานสกาในจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน จารึกบนลานเงินภาษาไทยพบในกรุวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งขุนหลวงพ่วงและมหาเถรธรรมกัลป์ญาณเริ่มสร้าง พ.ศ. 1914-1931. กล่าวถึงขุนศรีรัตนกรสร้างพระพิมพ์อุทิศอนิสงส์ถวายสมเด็จพระรามาชิตี และสมเด็จพระศรีราชาธิราช เจ้านายซึ่งมีเชื้อสายของกษัตริย์จากอโยธยามาตั้งบ้านเมืองทางริมสมุทรที่นครเพชรบุรีและส่งทูตไปยังราชสำนักจีน ตรงกับบันทึกในเอกสารจีนที่ระบุเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 1837 เมืองเพชรบุรีทำนาเกลือได้ผลดีมีเรือสำเภามาค้าขายและซื้อไม้ฝางกลับไป ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชบันทึกว่าในช่วงเวลาเดียวกับพระพนมทะเล ฯ แห่งเมืองเพชรบุรีส่งเจ้าศรีมหา

ราชาไปช่วยจัดการหัวเมืองในคาบสมุทรมลายู และได้ส่งเจ้าศรีพระพี่เลี้ยงไปกินเมืองแพรง ปัจจุบันคืออำเภอสรรคบุรี สมัยต่อมามีประเพณีส่งเจ้านายสมัยแรกของกรุงศรีอยุธยาในตำแหน่งสมเด็จพระศรีราชาธิราชไปครองเมืองแพรง จากคำให้การของชาวกรุงเก่ากล่าวถึงตำแหน่งศรีมหาราชาสลับกับศรีหราชอาณาจักรอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังได้มีการเสนอให้มีการศึกษาเมืองสิงหนบุรีว่าเกี่ยวข้องกับเมืองสีหราชอย่างไร รวมทั้งมีแผนที่ระบุเมืองสีหราชอยู่ใกล้เมืองแพรง จึงได้สร้อยเป็นเมืองแพรงศรีราชาไปด้วย กรุงศรีอยุธยาส่งเจ้านายไปครองเมืองแพรงครั้งสุดท้ายในสมัยพระอินทราชาส่งเจ้ายี่ไปครองเมืองเมื่อ พ.ศ.1964 ในกฎหมายทำเนียบศักดินาทหารหัวเมืองเมื่อ พ.ศ.1997 ตำแหน่งศรีมหาราชาย้ายไปเป็นหลวงศรีมหาราชา เจ้ากรมอาษาจามรวบรวบชาวจาม ชาว มลายูกลุ่มแขกมลายูเข้าด้วยกัน ส่วนใหญ่เป็นคนที่มิเชื่อสาชมาจากทางคาบสมุทรมลายูและชายฝั่งทะเลทางใต้ ศรีมหาราชาจึงเป็นตำแหน่งเจ้านายเมืองนครศรีธรรมราชที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดขึ้นตรงต่อเมืองเพชรบุรีในพุทธศตวรรษที่ 19 มีร่องรอยที่อาจเชื่อมโยงศรีราชาเป็นที่รวบรวมชุมชนแถบชายทะเลรอบอ่าวไทย ความสำคัญของเกาะสีชังกับการเดินเรือเลียบชายฝั่ง ศรีราชาหรือในชื่อเอกสารเก่าศรีมหาราชา ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชลบุรี เกาะสีชังและศรีราชาจึงน่าจะเป็นสถานที่รู้จักกันดีของนักเดินทางที่ผ่านอ่าวไทยและบ้านเมืองแถบคาบสมุทรมลายู เรื่องเล่าของเจ้าศรีมหาราชาเสมือนเป็นวีรบุรุษของชุมชนที่สัมพันธ์กับการเดินเรือเลียบชายฝั่งทะเลรอบอ่าวไทย และการรับรู้เรื่องราวของศรีราชาแบบมุขปาฐะ

ปรากฏว่ายังคงเรียกชื่อชุมชนศรีมหาราชาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในนิราศเมืองแกลงยังเรียกชื่อชุมชนนี้ว่าศรีมหาราชา วัดศรีมหาราชา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี วัดศรีมหาราชาปรากฏชื่อในทำเนียบวัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2374 ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่ยุทธภุมมีชีวิตรอยู่ แต่ในประวัติวัดระบุว่าเดิมวัดศรีมหาราชาเรียกว่า “วัดศรีราชา” ตามชื่อดำบล ชาวบ้านศรีราชาช่วยกันสร้างเป็นวัดในคณะธรรมยุติกนิกาย

ชื่อศรีมหาราชายังได้ใช้มาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นผู้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา และภายหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานชื่อว่า “วัดเกาะลอยศรีมหาราชา” ตำนานเจ้าศรีมหาราชาที่มีความสัมพันธ์กับภูมินามอำเภอศรีราชาในจังหวัดชลบุรี ยอร์ช เซเดส์เห็นว่าราชวงศ์ไศเลนทราหรือกษัตริย์แห่งภูเขาทรงครอบครองตอนกลางของเกาะชวา พระนามกษัตริย์แห่งภูเขานี้ทำให้รำลึกถึงพระนามกษัตริย์แห่งฟูนัน ราชวงศ์ไศเลนทราแห่งชวาทรงนับถือพุทธ

ศาสนาเช่นเดียวกับกษัตริย์องค์ท้าย ๆ ของฟูนัน และทรงก่อสร้างปุษนิยสถานทางพุทธศาสนาใหญ่ ๆ ขึ้นในตอนกลางของเกาะนี้

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและนครรัฐเมืองเพชรบุรีได้บันทึกเรื่องราวของเจ้าศรีมหาราชาไว้อย่างต่อเนื่องมากที่สุด ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมอญ ลังกาและขอมกล่าวถึงในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชได้กล่าวถึง “พขาวอริยวงศ์จากเมืองหงสาวดีซึ่งใช้สำเภาก็จะไปลังกา สำเภาก็แตกมาขึ้นฝั่งที่ปากพนัง พญาศรีธรรมมาโสกราชจึงให้กลับไปยังหงสาวดี นิมนต์ส่งม้ายังนครศรีธรรมราชสององค์คือ มหาปเรียนทศศรีและมหาเถรสังฆานุเทพเพื่อช่วยก่อสร้างพระธาตุ เมื่อเสร็จแล้วได้ไปนิมนต์ส่งมาจากลังกาทำพิธีฉลองพระธาตุ” ตำนานยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับนครอินทปัตบุรี โดยที่พญาศรีธรรมมาโสกราช พญาจันทร์ภาณุและพญาพงศ์สุราหะจีช้างค้ำคองหนีไปขี้หามาจากนครอินทปัตบุรี¹⁵ นอกจากนี้จะกล่าวถึง อาณาจักรศรีอยุธยาแล้วยังมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีนและเมืองท่าชายทะเลรอบอ่าวไทย

3.ตำนานพระนางแหลมเทียนและพระเจ้าอุทอง ปรากฏในตำนานอำเภอสตหีบ ตามตำนานเล่าว่ามีกษัตริย์องค์หนึ่งชื่อพระเจ้าอุทอง ได้เสด็จมาในป่าพร้อมมหาดเล็กคนหนึ่งได้พบบ่อน้ำสองบ่อ บ่อหนึ่งเป็นน้ำกรด อีกบ่อหนึ่งเป็นน้ำทิพย์ ปรากฏคำอธิบายที่ปากบ่อว่า ผู้ใดลงไปบ่อน้ำกรด เมื่อตายจะมีฟองขึ้นมา เมื่อตักฟองนั้นมาใส่ในบ่อน้ำทิพย์ ผู้นั้นจะกลับมีชีวิตและมีรูปร่างมากกว่าเดิม พระเจ้าอุทองจึงตกลงกับมหาดเล็กจะลงไปบ่อน้ำกรดก่อน แล้วให้มหาดเล็กตักฟองไปใส่ในบ่อน้ำทิพย์ ก็ฟื้นคืนชีพกลับเป็นผู้มีรูปร่าง ครั้นเมื่อมหาดเล็กลงไปบ่อน้ำกรดบังพระเจ้าอุทองกลับไม่ช่วยแล้วเดินทางจากไป

เมื่อครบเจ็ดวันได้มีฤๅษีตนหนึ่งมาพบและตักฟองไปใส่บ่อน้ำทิพย์ มหาดเล็กก็ฟื้นคืนชีพ มหาดเล็กต้องการแก้แค้นแม่ฤๅษีจะตัดทานอย่างไรก็ไม่ยอม ฤๅษีจึงถามว่าอยากเป็นอะไร มหาดเล็กตอบว่าอยากเป็นห่าน ฤๅษีจึงบอกว่าถ้าเป็นห่านแล้วจะไม่สามารถกลับเป็นคนได้อีก จากนั้นห่านก็พยายามติดตามพระเจ้าอุทอง พระเจ้าอุทองทราบก็หนีมาถึงสตหีบ นำหีบมาด้วยเจ็ดใบและเอาเครื่องทรงของกษัตริย์ใส่ลงในหีบหกใบ อีกใบหนึ่งใช้เป็นที่ซ่อนพระองค์ จากนั้น

ได้มาสร้างเมืองที่แหลมเทียนในปัจจุบัน ส่วนหีบเจ็ดใบนั้นได้บรรทุกมาทางทะเล ห่าพยายามติดตามหาพระเจ้าอุทองจนถึงสัตหีบ ก็พบและกินพระเจ้าอุทองได้สำเร็จ

ในตำนานเจ้าแม่แหลมเทียนกล่าวถึงพระราชาทรงพระนามว่าพระเจ้าอุทองเป็นโอรสพระยาแครงได้มาสร้างวังอยู่ที่สัตหีบ วันหนึ่งพระองค์เสด็จประพาสนอกเมือง มียักษ์ตนหนึ่งผ่านมาพบเข้าจึงตรงเข้าจับพระองค์ตกใจหนีกลับเมืองแล้วเล่าเรื่องให้มเหสีคือพระนางแหลมเทียนฟัง มเหสีจึงจุดเทียนเล่มหนึ่งอธิษฐานขอให้เทวดาช่วยคุ้มครอง แล้วสร้างหีบเหล็กขนาดใหญ่เจ็ดหีบ ให้พระเจ้าอุทองลงไปซ่อนตัวในหีบใบหนึ่ง แล้วนำหีบทั้งเจ็ดมาผูกติดกันหย่อนลงทะเลบริเวณเกาะพระ แต่ยักษ์ไปได้ตามมาถึงและกัดหีบพระเจ้าอุทองสิ้นพระชนม์ มเหสีตรอมใจสิ้นพระชนม์ตามคำว่าแหลมเทียนถือเอาจากการที่มเหสีจุดเทียนบูชาเทวดา

ตำนานพระนางจอมเทียนอีกตำนานหนึ่งมีเรื่องเล่าว่ามีนครแห่งหนึ่ง กษัตริย์ผู้ปกครองชื่อพระเจ้าเขมรินทร์ มีมเหสีชื่อพระนางอินทรา มีพระธิดาผู้มีผิวพรรณงดงามเหมือนยอดของเปลวเทียน จึงให้พระนามว่า พระนางจอมเทียน นครนี้มีปูใหญ่ศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาเมือง ที่อยู่ของพญาปูเรียกว่าบ่อปู ต่อมาพระนางจอมเทียนถูกอำมาตย์ใส่ความว่า เป็นชู้ราชองครักษ์ พระนางจอมเทียนต้องการให้ราชองครักษ์หนีไปโดยพระนางได้มอบแหวนและสร้อยให้เพื่อใช้แลกเปลี่ยนเป็นเงินทองในระหว่างทาง เมื่อกษัตริย์มาพบเข้าก็ให้นำราชองครักษ์ไปประหาร พระนางจอมเทียนเสียพระทัยจึงได้ประกาศต่อเทวดาอารักษ์ว่า พระนางไม่เคยคิดเรื่องชู้สาวกับราชองครักษ์ ด้วยความสัจนี้พระนางขอสละชีวิตและขอให้พระนามของพระนางอยู่คู่ฟ้าดินตลอดไป แล้วพระนางก็กลืนพระทัยสิ้นพระชนม์ ณ ชายหาดนั้น เมื่อกษัตริย์มาพบจึงนำพระศพไปฝังไว้พร้อมกับสร้างวัดให้ชื่อว่า วัดจอมเทียนแล้วให้เอาสมบัติของพระนางใส่ไว้ในบ่อปู จากนั้นได้ย้ายบ้านเมืองไปอยู่ที่เขาลับแล หาดพระนางจอมเทียน ต่อมาได้เหลือชื่อเพียง หาดจอมเทียน วัดพระนางจอมเทียน คือวัดนาจอมเทียน ในปัจจุบัน สถานที่ที่มาราชองครักษ์ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า เกาะเจ้าตั้งอยู่ที่ท้ายวัดนาจอมเทียน ส่วนเขาลับแลเชื่อกันว่าเป็นภูเขายักษ์ในเขตวัดญาณสังวราราม ฯ ส่วนบ่อปูยังคงอยู่บริเวณท้ายวัดนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ

ตำนานเรื่องวงศ์ของพระเจ้าอู่ทองทั้งหมดมีใน 3 ตำนาน คือ ตำนานที่ 1 ตำนานท้าวแสนปม¹⁷ ต้นเรื่องพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับกรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระเจ้าอู่ทองเป็นลูกท้าวแสนปมเจ้าเมืองเทพนครและได้เป็นผู้สร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นอู่ทองเทพนคร ตำนานที่ 2 ตำนานเรื่องพระเจ้าอู่ทองในพงศาวดารเหนือ ว่าพระเจ้าอู่ทองกับพระเชษฐาอพยพลงมาจากเมืองฉะเชิงเทรา ลงมาสวรรคตทั่วโลกแล้วมาครองกรุงศรีอยุธยา เป็นอู่ทองฉะเชิงเทรา ตำนานที่ 3 ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงพระเจ้าอู่ทองเป็นลูกท้าวพิชัยเทพเชียงกวาเป็นเจ้ากรุงศรีอยุธยา เป็นอู่ทองอยุธยา ในพงศาวดารฉบับวันวลิตได้กล่าวถึงไว้ว่าพระเจ้าอู่ทองเป็นโอรสของพระเจ้าแผ่นดินจีนชื่อว่าเจ้าอู่ เป็นเจ้าชายที่ข่มเหงภรรยาขุนนางจีนหลายคน หญิงคนใดไม่ยอมให้พระองค์ข่มเหงก็จะถูกฆ่าตาย ขุนนางได้ร้องเรียนพระเจ้าแผ่นดินและขู่จะถอดถอนพระเจ้าแผ่นดินถ้าหากไม่ปลงพระชนม์พระราชโอรส สมเด็จพระราชินีทรงคัดค้านและหาวิธีให้พระราชโอรสออกนอกประเทศ เจ้าอู่ทองทรงยอมรับคำตัดสิน พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเรือสำเภาและสิ่งของจำเป็นสำหรับเครื่องยังชีพสำหรับเดินทางไกลให้พระราชโอรสเดินทางออกจากประเทศจีนพร้อมกับพระเชษฐา

ตำนานพระนางจอมเทียนและพระเจ้าอู่ทองแสดงความสำคัญของตำนานกับภูมินามในจังหวัดชลบุรี ตำนานเจ้าแม่แหลมเทียนระบุพระนามพระเจ้าอู่ทองว่าเป็นโอรสพระยาแกรกพระยาแกรกในนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวไว้ในหนังสือพงศาวดารเหนือระบุถึงต้นวงศ์ของพระเจ้าอู่ทองว่าสืบเชื้อสายมาจากพระยาแกรกเริ่มมาจากพระยาโคดมได้ครองเมืองทางเหนือพระโอรสองค์หนึ่งชื่อพระยาโคตรตระบองเป็นผู้มีฤทธานุภาพมาก แต่จิตใจเหี้ยมโหดเมื่อพระยาโคดมสิ้นพระชนม์พระยาโคตรตระบองได้ครองราชย์สมบัติแทน ต่อมามิไหรันท่านายว่า จะมีผู้มีบุญญาธิการมาเกิดในเมืองแล้วทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง พระยาโคตรตระบองจึงสั่งให้เสนาไปจับผู้หญิงที่มีท้องมาให้หมด หญิงมีครรภ์แก่ผู้หนึ่งทราบข่าวความโหดร้ายของพระยาโคตรตระบองเกรงว่าตนและลูกจะเป็นอันตรายจึงแอบซ่อนไม่ให้ทหารมาจับตัว ในที่สุดก็คลอดลูกออกมาเป็นผู้ชาย ลักษณะท่าทางเป็นผู้มีบุญญาธิการ ไหรันท่านายต่อไปว่าผู้มีบุญญาธิการมาเกิดแล้ว พระยาโคตรตระบองก็สั่งให้จับทารกให้ใช้ไฟคลอกตายให้หมด ด้วยบุญญาธิการ

การของเด็กชายถึงแม้ว่าจะถูกไฟคลอกก็ไม่ตายแต่ร่างกายพิการเดินไม่ได้ มีพระภิกษุรูปหนึ่งมาพบเข้าแล้วนำไปเลี้ยงไว้จนเติบโตใหญ่ อายุได้ 17 ปี ชายผู้นี้เดินไม่ได้เวลาไปไหนต้องมัดไปทำให้เกิดเสียงดังแกรก ๆ ผู้ที่พบเห็นจึงพากันเรียกว่านายแกรก

ตำนานเมืองล้านช้างพระยาแกรกหรือพระยาโคตรตระบองอยู่ที่เมืองโคตรบองเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงบริเวณเมืองท่าแขกตรงช้างจังหวัดนครพนม ตัวเมืองตั้งอยู่ที่ปากน้ำเซบั้งซึ่งไหลมาตกแม่น้ำโขงตรงข้ามอำเภอธาตุพนม เมืองโคตรบองเป็นเมืองสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง (พ.ศ.1895-1916) เป็นกษัตริย์ล้านช้างได้ยกทัพมาปราบปรามกษัตริย์เมืองโคตรบองนี้ด้วย ต่อมาภายหลังเมืองนี้เปลี่ยนชื่อเป็นศรีโคตรบูรหรือศรีโคตรปุระเมื่อ พ.ศ.2175 แล้วจึงย้ายข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งใหม่เรียกว่าเมืองนครขึ้นเมื่อ พ.ศ.2280 โดยการนำของพระบรมราชาเอกอานเจ้านครศรีโคตรบูรองค์สุดท้าย พ.ศ.2339 ได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพ ฯ ขึ้นเป็นเมืองนครพนมโดยถือเอาพระธาตุพนมเป็นนิมิต เมืองโคตรบองเดิมเป็นเมืองของชนชาติข่าในตระกูลมอญ-เขมร แม่น้ำสำคัญของตัวเมืองเรียกว่าเซบั้งแสดงความเป็นชนชาติข่า เพราะคำว่าเซในภาษาข่าแปลว่าแม่น้ำ ในบริเวณนั้นมีแม่น้ำที่เรียกว่าเซอยู่หลายสาย พงศาวดารลาวเรียกโคตรบองว่าศรีโคตะบอง เมืองที่ชื่อเกี่ยวกับตะบองนี้มีอีกเมืองหนึ่งคือเมืองพระตะบองในเขมร เมืองพระตะบองเป็นชื่อไทยแปลง ในภาษาเขมรคือบัตคำบองแปลว่าตะบองหาย มีตำนานเล่าว่าเป็นที่ซึ่งตะบองกายสิทธิ์ของพระยาโคตรตระบองที่ไล่ขว้างพระยาแกรกลอยมาตกที่นั่นแล้วหายไป ตรงที่ตะบองตกนั้นเป็นคลองสายหนึ่งในบริเวณเมืองนั้นจึงเรียกว่าโอดำบองหรือคลองตะบอง ไทยเรียกคลองนี้เมื่อครั้งเข้ายึดครองระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองว่าคลองตะพด

ปัจจุบันปรากฏชื่อวัดอู่ทองสังกัดมหานิกายอยู่เขตปกครองคณะสงฆ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนา-กระแสน อำเภอแกลง จ.ระยอง และวัดท้าวอู่ทอง ตำบลโคกไม้ตาย อำเภอเมือง ปราจีนบุรี เป็นวัดเก่ามีอายุประมาณ 600 ปีสร้างเพื่อนมัสการพระพุทธเจ้าทั้ง 4 องค์ทรงพระนามว่าพระกุกสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปะพุทธเจ้า พระศากยมุนีโคดมพุทธเจ้า โดยมีตำนานเล่าว่าตายจากสุพรรณบุรีใช้เกวียนเดินทางมาถึงตำบลโคกไม้ตายแล้วสร้างวัดตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง เมื่อสร้างวัดเสร็จได้ส่งข่าวไปบอกพระเจ้าอู่ทอง พระเจ้าอู่ทองศรัทธาให้เงินเพิ่มอีก 10 เท่าตัว ตายายเลยตั้งชื่อวัดเป็นเกียรติแก่พระเจ้าอู่ทอง ตำนานพระนางแหลมเทียนและ

พระเจ้าอู่ทองยังมีความสัมพันธ์กับตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา
ตำนานเมืองโคตรตะบอง และวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีนดังที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น

4.ตำนานเมืองดงละคร กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานแห่งชาติ
เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2478 ตั้งอยู่ที่ตำบลดงละครเดิมเรียกกันว่า “ เมืองลับแล ” เป็นสถานที่ตั้ง
เมืองโบราณสมัยขอมมีอำนาจ มีแนวกำแพงเป็นเนินดินและคูเมืองปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกกัน
ว่า“สันคูเมือง”มีคูน้ำล้อมรอบซึ่งเป็นแบบเมืองทวารวดีทางภาคกลางของไทย ความรุ่งเรืองที่
เด่นชัดแบ่งเป็นสองช่วง ช่วงแรกเริ่มในราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 เป็นวัฒนธรรมแบบทวารวดี
ช่วงที่สองราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 เป็นวัฒนธรรมขอมและวัฒนธรรมก่อนกรุงศรีอยุธยา
สันนิษฐานว่าน่าจะมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมืองศรีมโหสถซึ่งอยู่ห่างกันประมาณ 55
กิโลเมตร เมืองดงละครนี้มีลักษณะเป็นเมืองท่ามีความสัมพันธ์กับชุมชนเมืองชายทะเลอื่น ๆ
ตำนานเมืองลับแลนั้นยังเล่ากันว่าเมืองนี้เคยเป็นเมืองของราชินีขอมซึ่งเป็นทีร์โหลฐาน ผู้อื่นไม่
สามารถเข้าออกได้ ประกอบกับลักษณะของบริเวณเมืองมีไม่ใหญ่ขึ้นอยู่ทั่วไป ใครเข้าไปแล้ว
อาจหาทางออกไม่ได้ จะต้องวนเวียนอยู่ในดงนั้นเอง และในวันโกนวันพระจะได้ยินเสียง
กระจับปี ซอ ปี่พาทย์ มโหรีขับกล่อม คล้ายกับมีการเล่นละครในวัง ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “ดง
ละคร ” หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า “ดงละคร ” นั้นอาจเพี้ยนมาจาก “ ดงนคร”²³ นอกจากนี้ยังได้
กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเมืองดงละครในพงสาวดารเมืองเหนือเมื่อครั้งนครธมเป็นเมืองหลวง
ต่อมาเมื่ออำนาจของนครธมเสื่อมลงหัวเมืองในไทยก็ตั้งตัวเป็นใหญ่สมัยอยุธยาและ
รัตนโกสินทร์

เมืองลับแลที่เป็นที่มาของตำนานเมืองดงละครเป็นเรื่องเกี่ยวกับหนุ่มชาวบ้านคนหนึ่งมี
อาชีพตัดฟันหาเถาวัลย์ขาย วันหนึ่งไปหาของป่าพบเถาวัลย์มากมายจึงตามเถาวัลย์ไปจนหลงเข้าไป
ยังเมืองลับแลหาทางกลับออกมาไม่ได้ ได้พบสาวสวยและได้อยู่กินกันจนมาลูกและ
ดำรงชีวิตอยู่ในเมืองลับแล ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนมีศีลธรรมถือปฏิบัติเคร่งครัดโดยเฉพาะ
ศีลขอมุสา วันหนึ่งภรรยาไม่อยู่ต้องดูแลลูก เมื่อลูกร้องพลอบทำอะไรไม่ฟังจึงปลั่งปากหลอกลูก
ว่า“นั่นแม่มาแล้ว”เพื่อให้ลูกหยุดร้อง ครั้นภรรยากลับมาทราบความว่าสามีได้ทำผิดกฎเกณฑ์

ของเมือง จึงจำใจให้สามีออกจากเมือง โดยภรรยามอบห่อผ้าให้สองห่อพร้อมกำชับให้แก้ห่อผ้าก็ต่อเมื่อถึงบ้านเรือนตนแล้ว เมื่อออกจากเมืองมาแวะใกล้หนองน้ำแห่งหนึ่งอยากรู้ว่าเมียทำอะไรมาจึงแก้ห่อผ้าดูเห็นเป็นทรายจึงเททิ้ง แล้วลুকใจคิดจึงเหลืออีกห่อหนึ่งมาเปิดที่บ้านพบว่าเป็นทองคำ จึงได้นำทองไปขายเลี้ยงตัวและมารดาตลอดชีวิต ได้สร้างวัดขึ้นบริเวณที่ตนแก้ห่อผ้าพบทรายแล้วเททิ้ง เรียกวัดหนองทองทรายซึ่งปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของดงละคร ตำนานเมืองดงละครแสดงความสำคัญของตำนานกับภูมินามในจังหวัดนครนายก วัฒนธรรมขอมที่เมืองอินทปัตถา อาณาจักรศรีอยุธยา เมืองศรีมโหสถ สมัยรัตนโกสินทร์ และเมืองท่าชายทะเลในภาคตะวันออก

5.ตำนานเมืองพระรถ พระรถมาจากชื่อพระรถเสน โอรสพระเจ้ารถสิทธิ์แห่งกุตารนคร เกิดจากนางเกาน้องคนสุดท้ายในเรื่องนางสิบสอง ตามตำนานเล่าว่าเดิมนางสิบสองเป็นลูกเศรษฐีแห่งบ้านสมิทธคาม ได้นำลูกสาวทั้งสิบสองคนไปทิ้งไว้ในป่า ลูกทั้งสิบสองได้ระเหเร่ร่อนไปจนถึงเมืองนางยักษ์สันธมาร จึงได้นำนางสิบสองไปเลี้ยงดูอย่างน้องสาวโดยปิดบังไม่ให้รู้ว่าเป็นยักษ์ ต่อมาเมื่อนางสิบสองรู้เข้าจึงหนีไปจนถึงเมืองกุตารนครและได้เป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธิ์ทั้งสิบสองคน ฝ่ายนางยักษ์โกรธนางสิบสองมากจึงได้แปลงกายเป็นหญิงงาม จนได้เป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธิ์ จากนั้นได้หาทางกำจัดนางสิบสอง โดยส่งไปทิ้งไว้ในถ้ำกลางป่า ในขณะที่มีครรภ์แล้ว ส่วนตนเองแกล้งทำเป็นป่วยต้องกินลูกตานางสิบสองจึงจะหาย นางสิบสองจึงถูกควักลูกตาทั้งสองข้าง ยกเว้นนางเกาน้องคนสุดท้าย ถูกควักตาเพียงข้างเดียว ด้วยความอดอยากที่น้องทั้งสิบเอ็ดคน ต้องกินเนื้อลูกตนเองแต่นางเกาน้องคนสุดท้ายแบ่งของตนไว้ พอตนเองคลอดลูกก็พยายามเลี้ยงลูกจนโต พระรถเสนโตก็ออกจากถ้ำไปหาอาหารมาเลี้ยงแม่และป้าโดยการตีไก่พ่นเอาข้าวสิบสองห่อจนชื่อเสียงโด่งดัง

ภายหลังเมื่อพ่อลูกพบกัน นางยักษ์สันธมารจึงออกอุบายที่จะฆ่าพระรถเสน โดยสร้างทำเป็นป่วยต้องได้กินมะม่วงไม่รู้หาว มะนาวไม่รู้โห่ที่เมืองกษะ ให้พระรถเสนไปนำมาพร้อมกับฝากสารไปให้นางกักริ ลูกสาวของตนสั่งให้ฆ่าพระรถเสนเสีย แต่ระหว่างเดินทางพระรถเสนได้พบฤๅษีจึงได้ช่วยแปลงสาร เป็นให้รับแต่งงานกันเสีย พระรถเสนได้อยู่กินกับนางกักริจนม้าต้อง

มาเตือนให้กลับเมือง จึงได้ลี้วงความลับจากนางกำรี้ แล้วนำดวงตาของนางสิบสองและยารักษาตาแล้วหนีกลับเมือง นางกำรี้ตามมาแต่โดนยาวิเศษโรยสกัดไว้ นางเสียใจมากจึงกลั้นใจตาย โดยอธิษฐานว่า ชาตินี้ตนตามสามีชาติหน้าต้องตามตนบ้าง นางจึงไปเกิดเป็นมโนราห์ ส่วนพระรถเสนไปเกิดเป็นพระสุชน เมื่อพระรถเสนกลับเมือง นางยักษ์เค้นใจจนอกแตกตาย พระรถเสนได้รักษาแม่และป้าหายจากตาบอด และกลับเข้าเมืองต่อมาพระรถเสนก็ได้ครองเมืองต่อจากพระรถสิทธิ์

เมืองพระรถมีปรากฏอยู่หลายชื่อคือชื่อเมืองศรีมโหสถและเมืองศรีวัตสปุระหรือเมืองอวยชัยปุระซึ่งเป็นเมืองสำคัญในอารยธรรมขอม รวมทั้งจุดพบหลักฐานอารยธรรมทวารวดีบนเส้นทางสายไหมด้วย เมืองศรีมโหสถตั้งอยู่ที่บ้านหนองสะแก ตำบลโคกปิบ อำเภอโคกปิบ จังหวัดปราจีนบุรี ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในปี พ.ศ.2478 ชื่อเมืองพระรถนี้ปรากฏอยู่ในปัญญาสชาดกเรื่องรถเสนชาดก ที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีมีเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่นั่นเรียกว่าเมืองพระรถ นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อตำบลหมอนนางหรือหมอนนางสิบสองในเขตอำเภอพนัสนิคม บ้านราชสาส์นซึ่งเชื่อว่าเป็นที่พระฤาษีแปลงราชสาส์น ชื่อเมืองศรีมโหสถน่าจะมาจากชาดกเรื่องพระมโหสถ ทั้งเรื่องพระรถและเรื่องมโหสถนี้สันนิษฐานว่าเป็นการผูกเอารูปลักษณะคันดินเมืองโบราณรวมทั้งคันดินถนนโบราณซึ่งมีมาก่อนแล้วเข้ากับตำนานซึ่งเป็นที่นิยมของชุมชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากเมืองโบราณที่พนัสนิคมมีชื่อเมืองพระรถอยู่แล้ว รวมทั้งมีการเรียกขานชื่อหมู่บ้าน ตำบลประกอบเรื่อง เมืองโบราณที่อำเภอโคกปิบแห่งนี้จึงควรเรียกเมืองศรีมโหสถเพื่อมิให้สับสนกัน

ปัญญาสชาดก เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องเอกที่พระเถระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่ได้รวบรวมนิทานพื้นถิ่นในยุคนั้น แล้วนำมาจินตนาการเป็นชาดกขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2000 - 2200 โดยเขียนไว้เป็นภาษาบาลี มีทั้งคำประพันธ์ที่เป็นร้อยแก้วและบทคาถาหรือบทร้อยกรองทั้งสิ้น 50 ชาดก โครงสร้างของปัญญาสชาดกมีลักษณะเลียนแบบนิบาตชาดกหรืออรรถกถาชาดกที่พระสงฆ์ชาวลังกาประพันธ์ไว้ แสดงถึงบทบาทความสำคัญของศาสนาพุทธจากวัฒนธรรมลังกาที่เข้ามาอิทธิพลผ่านวัฒนธรรมล้านนาเชียงใหม่ ตำนานเมืองพระรถแสดงให้เห็น

เห็นความสำคัญของตำนานกับภูมินามในจังหวัดชลบุรี ปัญญาสชาดก วัฒนธรรมขอม วัฒนธรรมลังกา วัฒนธรรมล้านนาเชียงใหม่ เมืองศรีมโหสถและเมืองพระยาเระซึ่งเป็นเมืองในบริเวณใกล้เคียงกัน

6.ตำนานเมืองพระยาเระ ตำนานเมืองพญาเระ มีตำนานเล่าว่าพระยาโศกราชมหันต์ปกครองอินทปัตถ์นครในอารยธรรมขอม ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอาณาจักรโคตรบูรณและพระยาแกรก ทางฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยและใกล้กับละโว้และพิมาย เป็นเมืองท่าติดทะเลใกล้กับปากน้ำบางปะกง สันนิษฐานว่าอาจเกี่ยวข้องกับเมืองพระรถหรือเมืองศรีพะโล นครอินทปัตถ์เริ่มสร้างแล้วก็มาร้าง แล้วเริ่มมาสร้างใหม่โดยพระเจ้าสุทศน์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1300 แล้วก็ร้างอีกเพราะน้ำท่วมและถูกพระเจ้าอนรุทแห่งพุกามในอารยธรรมมอญรุกราน ซากเมืองชั่วคราวค้นพบอยู่ที่ริมหมู่บ้านคลองหลวง ขุดพบศพอายุ 1,300 ปีและพบเมืองพระยาเระซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่าเมืองพระรถและเมืองศรีพะโลมาก เมืองพระยาเระมีซากเมืองอยู่ห่างจากตลาดดอนพนมประมาณ 6 กิโลเมตร ตามข้อสันนิษฐานพระยาเระรวบรวมพลเมืองมาสร้างยังไม่ทันเสร็จ ก็เกิดโรคระบาดบ้าง น้ำท่วมบ้าง จึงกลายเป็นเมืองร้างไป³⁰ ตำนานเมืองพระยาเระแสดงความสำคัญของตำนานกับภูมินามในจังหวัดชลบุรี เมืองอินทปัตถ์และวัฒนธรรมขอม เมืองพระรถ อาณาจักรโคตรบูรณ พระยาแกรก พระเจ้าอนรุทแห่งพุกามและเมืองศรีพะโล

7.ตำนานเมืองศรีพะโล ตำนานเมืองศรีพะโลกล่าวว่าเป็นเมืองท่ามีเรือสำเภาของต่างชาติมาติดต่อค้าขายเป็นประจำ เรือสินค้ามักถูกเศรษฐีเจ้าเมืองใช้อุบายคดโกงเอาสินค้าไป โดยให้คนของตนแอบนำของมีค่าไปซ่อนไว้ในเรือสินค้า แล้วกล่าวหาว่าพ่อค้าขโมยของนั้นไป แล้วขอคืนเรือโดยสัญญาว่าถ้าค้นพบพ่อค้าต้องถูกริบสินค้าในเรือทั้งหมด วิธีการเช่นนี้ได้ผลเรื่อยมาทำให้ร่ำรวยเป็นมหาเศรษฐี บรรดาเกวียนที่บรรทุกทรัพย์สมบัติของเศรษฐีเดินผ่านเขาพระบาทบางทรายจนกระทั่งเขาขาด ชาวบ้านจึงเรียกสถานที่นั้นว่าคอเขาขาด ความมีเล่ห์เหลี่ยมคดโกงของเศรษฐีดังกล่าวเป็นที่ขึ้นชื่อจนได้รับสมญานามว่า เศรษฐีพาลพาโล และเมื่อเอ่ยถึงเมืองนี้ก็เรียกว่า เมืองเศรษฐีพาลพาโลต่อมาได้เรียกให้สั้นเข้าเป็นเมืองเศรษฐีพาโล ในที่สุดเหลือเพียงเมืองศรีพะโล³¹

เมืองศรีพะโลเป็นเมืองท่าพักสินค้าทางทะเลบนเส้นทางที่เรือเดินทะเลเดินทางตรงไปทางภาคใต้ของประเทศไทย เมืองนี้น่าจะเป็นเมืองชลบุรีเก่าในสมัยอยุธยาตอนต้น ต่อมาได้ขยายตัวของชุมชนมาเกิดเป็นเมืองใหม่อีกหลายแห่งเป็นเมืองบางปลาสร้อย ซึ่งปัจจุบันคือเมืองชลบุรี³² แสดงความสำคัญของตำนานกับภูมินามในจังหวัดชลบุรี สมัยอยุธยา เมืองพระรถ เมืองพระยาเร่ เมืองศรีมโหสถ เมืองท่าชายทะเลสมัยรัตนโกสินทร์และวัฒนธรรมตะวันตก

8.ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุข ตำนานเกี่ยวกับสาวชาวบ้านชื่อสามมุขอาศัยอยู่กับยายที่บ้านบางปลาสร้อย พบรักกับชายหนุ่มชื่อแสนลูกกำนัน โดยมีว้าวเป็นสื่อรัก เนื่องจากสาวสามมุขเก็บว้าวที่แสนเล่นไว้ได้ เพราะความแตกต่างระว่างชนชั้นและฐานะทำให้เกิดโศกนาฏกรรม สามมุขต้องโดดหน้าผาตายเพราะแสนไปแต่งงานกับหญิงอื่น

ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุขแสดงบทบาทความสำคัญของตำนานกับภูมินามในจังหวัดชลบุรี สมัยอยุธยา เมืองบางปลาสร้อย วัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีนมีความสัมพันธ์กันเนื่องจากการสร้างศาลเจ้าแม่สามมุขทั้งไทยและจีนอยู่ในบริเวณเดียวกัน เมืองท่าชายทะเล วัฒนธรรมตะวันตก และสมัยรัตนโกสินทร์

เอกลักษณ์ของตำนานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วย เอกลักษณ์ที่ระบุภูมินามท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เห็นอย่างเด่นชัด แสดงความสำคัญของศาสนาพุทธในวัฒนธรรมทวารวดีที่เข้ามาในภูมิภาคนี้ ผ่านวัฒนธรรมขอม และวัฒนธรรมจามปา ตำนานได้แสดงบทบาทความสำคัญของอาณาจักรศรีอยุธยา คนไทยเชื้อสายจีนและชาวตะวันตกผ่านเส้นทางสายไหมทำให้เกิดภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงเอกลักษณ์ด้านสมานฉันท์ บทบาทสตรีและภาวะผู้นำอย่างเป็นเอกลักษณ์สำคัญ ตำนานทั้ง 8 ตำนานได้ระบุถึงความสัมพันธ์ของผู้คน เหตุการณ์ต่าง ๆ ในตำนานกับท้องถิ่นที่เกิดตำนาน แสดงให้เห็นสำคัญของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ผู้เล่าตำนานมุ่งเน้นว่าเกิดเหตุการณ์ในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

เมืองโบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังทำหน้าที่ตามที่ประวัติศาสตร์บอกเล่าในตำนาน เมืองบางปลาสร้อยในเขตเทศบาลเมืองชลบุรียังทำหน้าที่เป็นเมืองหลักภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับเทศบาล

เมืองฉะเชิงเทราและเทศบาลเมืองระยอง เมืองศรีมหาราชาหรือสีหราชหรือศรีราชายังคงเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมและท่าเรือแหลมฉบัง เมืองสัตหีบหรือเทศบาลเมืองสัตหีบมีบทบาทเป็นที่ตั้งฐานทัพเรือและท่าอากาศยานนานาชาติอู่ตะเภา ส่วนเมืองเพนียด เมืองพระรถ เมืองพระยาแร่และเมืองดงละครทำให้เกิดความภาคภูมิใจในฐานะเป็นชุมชนเมืองเก่าผู้สร้างภูมิปัญญาแห่งบูรพาจนถึงปัจจุบัน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาตำนานภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้สามารถสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่บันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ทางเลือกหรือประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยเฉพาะชุมชนสมัยทวารวดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในฐานะเป็นเมืองท่าชายทะเลฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ตามเส้นทางสายไหมทางทะเลที่เมืองพระรถ ความสำคัญของเมืองท่าชายทะเลขอมสมัยโบราณที่เมืองเพนียด จันทบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมจามที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัยที่จันทบุรี จนถึง อาณาจักรอยุธยาสืบเนื่องถึงเมืองศรีมหาราชาเป็นสีหราชและศรีราชในที่สุด

บทบาทความสำคัญของอาณาจักรอยุธยาที่เห็นอย่างเด่นชัดจากหลักฐานตำนานภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือตำนานของพระเจ้าอู่ทองและพระนางแหลมเทียนที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมแห่งความสมานฉันท์ระหว่างสังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยากับล้านนา โยนกเชียงแสน รวมทั้งศรีธรรมมาโศกราช ในบริบทแห่งอาณาจักรต่าง ๆ ในที่ราบสูงแอ่งสกลแอ่งโคราช จึงต้องศึกษาค้นคว้าที่มาของเมืองสัตหีบที่ปรากฏในตำนานเป็นประเด็นที่ท้าทายเท่ากับประวัติเมืองศรีมหาราชา

เมืองพระยาแร่เป็นเมืองปรีศนาจากตำนานมีหลักฐานเด่นชัดจากแผนผังเมืองแต่ประวัติศาสตร์ทางเลือกมีค่อนข้างจำกัดเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับการเผยแพร่ของศาสนาพุทธในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชและอาณาจักรพุกามในสมัยพระเจ้าอโนรุทมหาราช อาจจะเป็นเพราะเมืองท่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักเกิดปัญหาน้ำท่วมต้องย้ายเมืองบ่อยครั้ง การบันทึกหลักฐานประเภทตำนานมีค่อนข้างจำกัด

เมืองดงละคร เมืองศรีพะโลและเมืองบางปลาสร้อยเป็นเมืองที่มีบริบทหลักฐานคล้ายกัน คือมีผังเมืองและมีหลักฐานตำนานเทียบเคียงได้กับหลักฐานทางโบราณคดี จำเป็นต้องหาหลักฐานที่เชื่อมโยงอีกหลายประเด็นถึงความเป็นไปได้ช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสังคมยุคก่อนอยุธยา สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ เหล่านี้จะเป็นการเปิดบริบทความสำคัญของตำนานผู้นำและเมืองโบราณภาคตะวันออกเฉียงใต้ให้แจ่มชัดและสมบูรณ์ที่สุดตามหลักฐานอย่างไม่มีอคติ

ประเด็นพิจารณา

เพื่อศึกษาตำนานและเมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงใต้ให้เห็นภาพที่เป็นรูปธรรม ประเด็นแรกควรจะต้องพิจารณาหลักฐานจากตำนานเพื่อสืบค้นความจริงอย่างเกี่ยวกับบทบาทสถานภาพของผู้นำสตรีในตำนานพระนางกาไวและพระเจ้าพรหมทัต ตำนานพระเจ้าอุทุมพรกับพระนางแหลมเทียน จนถึงเจ้าแม่สามमुखว่าขนบธรรมเนียมของการรักษาอำนาจของสตรีในสังคมไทยยังคงอยู่หรือเสื่อมถอยตามกาลเวลา หรือว่าเป็นลักษณะของประเพณีวัฒนธรรมแบบไทย ๆ ที่แท้จริง

ประเด็นต่อมาคือ ค้นคว้าหาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับเมืองโบราณที่สัทธิบ เมืองศรีมหาสารรวมทั้งบริบทของเมืองพระยาแร่ เมืองศรีพะโลและเมืองบางปลาสร้อยที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เมืองพระรถ เป็นเมืองที่ต้องศึกษาความเป็นไปได้เกี่ยวกับบทบาทของเส้นทางสายไหมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเมืองพระรถ โดยเฉพาะเอกสารแผนที่โบราณบนเส้นทางสายไหม

ประเด็นสุดท้ายคือ บทบาทของกรมอาสาจามกับอาณาจักรศรีวิชัยที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีอยุธยาและเมืองศรีมหาสาร เมืองสิหราชานกลายเป็นศรีราชาในภาคตะวันออกเฉียงใต้จะต้องกระชับประเด็นให้แจ่มชัดมากกว่านี้

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร, กองโบราณคดี รายงานการขุดค้นและขุดแต่งเมืองดงละคร กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์สมานพันธ์ พ.ศ.2536

กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พระนคร : สำนักพิมพ์

คลังวิทยา พ.ศ.2505

กรมศิลปากร, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทงและเรือขุดสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ :

อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน) พ.ศ.2550

กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองศรีมโหสถ กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทสำนักพิมพ์

สมานพันธ์จำกัด พ.ศ.2535

จิตร ภูมิศักดิ์, ตำนานแห่งนครวัด กรุงเทพฯ ฯ : อัมรินทร์, พ.ศ.2545

จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ

:ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน พ.ศ.2547

จิตร ภูมิศักดิ์ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ

พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย จำกัด พ.ศ.2544.

จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ ฯ ฟ้า

เดียวกัน, พ.ศ. 2547

จิตร ภูมิศักดิ์, ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน, พ.ศ.2547

เจริญ ชยุติมันต์ดำรง อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ชลบุรี : โรงพิมพ์งามช่าง พ.ศ.2545

ชาร์ลส ไฮแอมและรัชณี ทศรัตน์ สยามดึกดำบรรพ์: ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสุโขทัย กรุงเทพฯ ๗
: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พลับลิชชิ่ง จำกัด พ.ศ.2542

ณัฐฐภัทร จันทวิช “เครื่องถ้วยโบราณที่พบในเขตจังหวัดชลบุรี” เอกสารประกอบการสัมมนา
เรื่อง"ชลบุรี : ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม". วันที่ 13-16 กันยายน 2535. โรงแรม
บางแสนวิลล่า, จัดโดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.

ทองใบ แดงน้อย แผนที่ภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย กรุงเทพมหานคร:
บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด พ.ศ.2530

ที่ระลึกในพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติ รัชมังกลาภิเษก จันทบุรี วันพฤหัสบดีที่ 9 พุทธศักราช 2533
กรุงเทพฯ ๗ : อัมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด พ.ศ.2533

ธวัช ปุณโณทก นิทานพื้นบ้าน นนทบุรี : ปันรู้ พ.ศ.2553

บุญเดิม พันรอบ “ชุมชนศึกษาภาคตะวันออก : Community study in Eastern Area”ในเอกสาร
ประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ภาคตะวันออก: เอกลักษณะทางศิลปะและ
วัฒนธรรม” วันที่ 15-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 ณ หอประชุมคณะสาธารณสุขศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา หน้า 74-149

บุญเดิม พันรอบ รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองหลักภาคตะวันออก วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมิถุนายน-ตุลาคม 2536

บุญเดิม พันรอบ.ตำนานภาคตะวันออก วารสารศิลปกรรม ปีที่

บุญเดิม พันรอบ สังคมวิทยาเมือง ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทรวิโรฒ บางแสน ชลบุรี ม.ป.ป.

บุญเดิม พันรอบ มนุษย์ : สังคมและวัฒนธรรม HUMAN : SOCIETY AND CULTURE ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2542

บุญเดิม พันรอบ มานุษยวิทยาวัฒนธรรม: Cultural Anthropology ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี พ.ศ.2546

บุญเดิม พันรอบ วัฒนธรรมจีนที่ศาลเจ้าในภาคตะวันออก : The Chinese Culture at Shrine in Eastern Area คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี พ.ศ.2556

บุญเดิม พันรอบ."คนจีนและชุมชนจีนในชลบุรี" เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "ชลบุรี : ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม". วันที่ 13-16 กันยายน 2535. โรงแรมบางแสนวิลล่า, จัดโดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.

บุญเดิม พันรอบ. อุตสาหกรรมการต่อเรือประมงภาคตะวันออก : The Trawler Industry In Eastern Area ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ.2537

บุญเดิม พันรอบ และภรณ์ มหาจันทร์. การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2522.

บุญเดิม พันรอบ จิตวิทยาสังคม กรุงเทพฯ ฯ โรงพิมพ์อมรรการพิมพ์ มปป

บุญเดิม พันรอบ ขบวนการกลายเป็นเมืองของเทศบาลเมืองชลบุรี สภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ 2528

บุญเดิม ไพเราะ สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย The status and role of women in Thai society วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต 2519

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ เมืองนครศรีธรรมราช มหานคร กรุงเทพฯ ฯ ดวงมลพับลิชชิง, พ.ศ.2555

ปราณี วงษ์เทศ แปล ยอร์ช เซเดส์ แต่ง นครวัด กรุงเทพฯ ฯ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ.2529

ผจงวาด กมลเสวีรัตน์ พัทธณี ปู่เพราะและศิริพรรณ พงศ์สิฏานนท์ นิทานพื้นบ้านภาคกลาง
กรุงเทพฯ ฯ : สุวีริยาสาส์น พ.ศ.2543

พลาคิสัย สิทธีชัยกิจ เล่าเรื่องหัวเมืองใต้จากกรือเซะถึงปัตตานี กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์วันเวสต์
พ.ศ.2550

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ตำนาน กรุงเทพฯ ฯ : มติชน พ.ศ. 2555

มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์,เขียน สันต์ ท. โกมลบุตร แปล เล่าเรื่องกรุงสยาม พิมพ์ครั้งที่ 4 นนทบุรี:
ศรีปัญญา, พ.ศ. 2552

ยอร์ช เซเดส์ แต่ง ปัญญา บริสุทธิ แปล ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ.2521

รวี สิริอิสสระนันท์ บรรณาธิการ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)
และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ คำให้การกรุงเก่า, คำให้การ
ขุนหลวงหาวัด นนทบุรี : ศรีปัญญา พ.ศ.2559

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ ความสำคัญของตำนานคุณปู่ศรีราชา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่
มีต่อชุมชนยี่สาร <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=830> เข้าถึงเมื่อวันที่ 5
มกราคม 2557 น

วันวลิต Van Vliet พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182 สุจิตต์ วงษ์เทศ
บรรณาธิการ กรุงเทพฯ ฯ บริษัท งามดี จำกัด พ.ศ.2523

วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2533

วารสารศิลปกรรมบูรพา Bupapha Arts Journal : Faculty of Fine and Applied arts

ฉบับภาคต้น ปีการศึกษา 2555

วารสารศิลปกรรมบูรพา Bupapha Arts Journal : Faculty of Fine and Applied arts

ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 ปีการศึกษา 2558 มิถุนายน 2558-พฤศจิกายน 2558

วิจิตรมาตรา,ขุน เรื่องของเมืองชล ฯ พระนคร: โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์, พ.ศ.2497

วิเชียร เกษประทุม นิทานพื้นบ้าน กรุงเทพฯ ฯ พัฒนาศึกษา พ.ศ.2543

ศรีศักร วัลลิโภดม “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”. การสัมมนาทาง

วิชาการเรื่อง "ชลบุรี : ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม". วันที่ 13-16 กันยายน
2532. โรงแรมบางแสนวิลล่า, จัดโดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.

ศรีศักร วัลลิโภดม “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ในเอกสารประกอบการ

สัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เอกอภิมหาวัฒนธรรม” วันที่
15-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 ณ หอประชุมคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สายป่าน ปุริวรรณชนะ ดำเนินการดำเนินริมน้ำและชายทะเลภาคกลาง : ความสมานฉันท์ใน
ความหลากหลาย กรุงเทพฯ ฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2552

อนันต์ อมรรตัย บรรณาธิการ คำให้การชาวกรุงเก่า นนทบุรี : สำนักพิมพ์"จดหมายเหตุ"พ.ศ.
2544

Haviland, William A., Anthropology Florida : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1989.

Pelto Gretel H. and Pertti J. Pelto., The Cultural Dimension of the Human Adventure New
York: Macmillan Publishing Co., Inc. 1979.

เว็บไซต์

[travel haiza.com](http://travel.haiza.com) travel.thaiza.com และ <http://heritage.mod.go.th>

<http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=830>

www.yorbor.com..

<http://province.m-culture.go.th/chanthaburi/life3.html>

<http://www.learners.in.th/blogs/posts/439519>

<http://www.dmc.tv/forum/index.php?showtopic=3404>

<http://www.comingthailand.com/nakhonratchasima/meru-brahmathat.html>

http://www.mapculture.org/mambo/index.php?option=com_content&task=view&id=554&Itemid=59

<http://www.oknation.net/blog/yongyoot/2007/10/06/entry-1>

www.genedu.msu.ac.th/Course/1-2556/0023003-2.doc

<http://www.m-culture.in.th/album/101939>

http://www.tourin thai.com/sitetravel/travel-detail.php?travel_id=212

<http://teawdd.com/ข้อมูลเมืองโบราณคดีบ้านดงละคร/325.html>

<http://www.saensukcity.go.th/news-update.html?start=5>

www.genedu.msu.ac.th/course/1-2556/0023003-2. Legend in esan...

www.ipesp.ac.th

th.wikipedia.org/wiki/ปัญญาสชาดก

<http://th.wikipedia.org/wiki>

http://www.NESDB.go.th/ewt_dl_link.phd?NID=7527

<http://www.panrob.com> เส้นทางสายไหม บุญเดิม พันรอบ

<http://www.panrob.com> วัดและศาลเจ้าในไทยและจีนบุญเดิม พันรอบ

<http://www.panrob.com> สักกมจินภาคตะวัน ออกบุญเดิม พันรอบ

<http://www.panrob.com> ท้องถิ่นภาคตะวันออก: ความสัมพันธ์ระหว่างอดีตและปัจจุบัน: The legends in eastern area บุญเดิม พันรอบ

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=4910820642308891&id=100001430104023&sfnsn=mo

<https://m.facebook.com/alisuasaming.org/photos/a.143387372348275/1747356208618042/?type=3&source=48>

<https://th.wikipedia.org/wiki/>

https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=11684&filename=index

<http://www.sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1270?attempt=2&>

www, blockdit.com

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02nESTA5BbkvnBndwPWdpBVP7n6Cb

[Auy6fSFweUTchH4NhebKju2hyot1ny2o8cuXjl&id=100001430104023&sfnsn=mo](https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02nESTA5BbkvnBndwPWdpBVP7n6CbAuy6fSFweUTchH4NhebKju2hyot1ny2o8cuXjl&id=100001430104023&sfnsn=mo)
